

Utjecaj školskih knjižnica na razvoj i poticanje čitateljskih vještina i navika srednjoškolaca

Dujmović, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:393907>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE ZNANOSTI,
ODSJEK ZA KROATISTIKU

Anamarija Dujmović

**UTJECAJ ŠKOLSKIH KNJIŽNICA NA RAZVOJ I
POTICANJE ČITATELJSKIH VJEŠTINA I NAVIKA
SREDNJOŠKOLACA**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Mihaela Banek Zorica, prof.

Sumentor: dr. sc. Dean Slavić, prof.

Zagreb, studeni 2017.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad pod nazivom *Utjecaj školskih knjižnica na razvoj i poticanje čitateljskih vještina i navika srednjoškolaca* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Mihaele Banek Zorica i mentora dr. sc. Deana Slavića. Svi podaci navedeni u radu istiniti su i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Anamarija Dujmović

SADRŽAJ:

1.	Uvod.....	4
2.	Pismenost u svijetu i Hrvatskoj.....	6
	2.1. Čitalačka pismenost – osnovna kompetencija u životu svakoga čovjeka.....	8
	2.2. Utjecaj obitelji, škole i knjižnica u procesu razvoja čitalačke pismenosti.....	10
3.	Projekti koje provode (školske) knjižnice kako bi potaknule čitanje među djecom i mladima.....	13
4.	Istraživanje – prikupljanje i raščlamba podataka.....	17
5.	Rezultati istraživanja provedenoga među učenicima.....	18
	5.1. Čitateljske navike učenika i njihov odnos prema slobodnom vremenu.....	18
	5.1.1. Rezultati učenika prvih razreda.....	19
	5.1.2. Rezultati učenika drugih razreda.....	27
	5.1.3. Rezultati učenika trećih razreda.....	36
	5.1.4. Rezultati učenika četvrtih razreda.....	45
	5.1.5. Zaključak poglavlja.....	52
	5.2. Odnos učenika prema školskoj knjižnici i njezina vidljivost u školi.....	53
	5.2.1. Rezultati učenika prvih razreda.....	53
	5.2.2. Rezultati učenika drugih razreda.....	59
	5.2.3. Rezultati učenika trećih razreda.....	64
	5.2.4. Rezultati učenika četvrtih razreda.....	70
	5.2.5. Zaključak poglavlja.....	76
	5.3. Nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti – <i>Potiču li učenike na čitanje?</i>	77
	5.3.1. Rezultati učenika prvih razreda.....	77
	5.3.2. Rezultati učenika drugih razreda.....	79
	5.3.3. Rezultati učenika trećih razreda.....	80
	5.3.4. Rezultati učenika četvrtih razreda.....	81
	5.3.5. Zaključak poglavlja.....	83

6.	Rezultati istraživanja provedenoga među školskim knjižničarima.....	84
	6.1. Knjižničari o mladima i čitanju.....	85
	6.2. Školska knjižnica i aktivnosti s gledišta školskih knjižničara.....	91
	6.3. Suradnja knjižničara i nastavnika.....	92
7.	Kako dalje? Mogući poticaji za učenike, nastavnike i knjižničare.....	94
8.	Zaključak.....	96
9.	Literatura.....	98
10.	Sažetak.....	102
11.	Prilozi.....	103
	11.1. Anketni listić za učenike.....	103
	11.2. Anketa za školske knjižničare.....	107

1. UVOD

Čitanje je jedan od najvažnijih elemenata u procesu odgoja i obrazovanja te osobnoga napretka i uspjeha pojedinca. Iako su ljudi većinom svjesni toga, u posljednje se vrijeme uvriježilo mišljenje kako se danas sve manje posuđuju i/ili kupuju, a samim time i čitaju, različita, bilo književna, bilo neknjiževna, djela. Kritika se osobito odnosi na mlade koji se često žale kako su u školama previše opterećeni „nevažnim“ stvarima i prevelikim obvezama koje moraju obaviti kako bi na kraju školske godine imali što bolju ocjenu koja će im poslije pomoći da upišu što bolje srednje škole ili željene fakultete.

Tako je već u prijašnjim istraživanjima o čitateljskim interesima¹ navedeno kako se učenici često žale da je udio lektira na satu hrvatskoga jezika i književnosti prevelik pa nemaju prigodu čitati ono što ih zanima ili jednostavno izgube volju za čitanjem. Uz preopterećenost još je jedan čimbenik važan za čitanje (osobito kod mladih – adolescenata), a to je vrijednost koju učenici / mladi pridaju pojedinom zadatku čitanja te zanimljivosti određenog teksta. Taj čimbenik posebno je važan za dječake (mladiće) kojima je razumijevanje teksta u većoj mjeri određeno interesom za samu temu teksta. Ukoliko učenike tema nekog teksta zanima, sam će im tekst biti zanimljiviji.² Upravo zbog navedenoga razloga važno je učenicima dati što više različitih tekstova koje će moći povezati sa svojim interesima i iskustvima. Također, raznolikost tekstova koje bi učenici trebali čitati veže se i uz psihičke (intelektualne) vještine i mogućnosti svakoga učenika te socijalne i ekonomske čimbenike okoline u kojoj oni sami žive.

Budući da nastavnici u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti imaju tek nekoliko slobodnih sati koje mogu iskoristiti za odabir tema po vlastitom izboru ili prema interesima učenika, oni učenicima najčešće ne mogu ponuditi takve tekstove. Upravo u tom odgojno-obrazovnom prostoru veliku ulogu mogu, ali i trebaju imati školske knjižnice koje su *srce* svake škole.

¹ U literaturi se navodi kako sustavno bavljenje čitateljskim interesima započinje već krajem 19. stoljeća i to s različitih aspekata (psihologije, pedagogije, sociologije, metodike). Među metodičarima u Hrvatskoj interes za tim područjem postaje sustavniji od 70-ih godina, ali uglavnom su orijentirani isključivo na književne tekstove. Usp. Kermek-Sredanović, M. Čitateljski interesi i osobitosti recepcije mladog čitatelja. U: Zbornik radova 5. Proljetne škole školskih knjižničara Republike Hrvatske. Rijeka : Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, Zavod za školstvo RH – Referada Rijeka : Prva sušačka gimnazija u Rijeci, 1994.. Str. 19..

² Rončević Zubković, B. Samoregulacija čitanja. U: Čitanje za školu i život. IV. Simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika, 2013.. Str. 38.. Dostupno na: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/citanje/Citanje.pdf>. [Posjećeno: 4. prosinca 2016.].

Njihova zadaća eksplicitno je definirana u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006.) te implicitno u *Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (NOK, 2010.), a podrazumijeva unaprjeđivanje svih sastavnica odgojno-obrazovnog rada u školi i nastavi. Pri tome se misli da je njihov zadatak poticanje usvajanja vrijednosti, stavova i navika koje omogućavaju cjelovit razvoj osobnosti učenika (čitanje, korištenje znanstvene i stručne literature, samostalni rad, i drugo)³. Zbog toga bismo mogli reći da školski knjižničar / školska knjižničarka i školska knjižnica svoju funkciju ostvaruju u trokutu: učenik – knjižničar – nastavnik, odnosno razred – knjižnica – kulturno i društveno okruženje. Kao središnji dio trokuta, knjižničar / knjižničarka, odnosno knjižnica imaju najveću mogućnost da se oslobode „sivila šablonizirane i uniformirane škole“.⁴

Iako je njihova zadaća jasna i nedvojbena, za pretpostaviti je da su one velikim dijelom marginalizirane, a njihova uloga u odgojno-obrazovnom procesu gotovo nezamjetna⁵.

Iz toga je razloga autorica ovoga rada željela provesti istraživanje koje ne bi obuhvaćalo samo učenička iskustva i stavove o njihovim vlastitim, ali i prijateljskim čitateljskim vještinama i navikama, između ostalog jer je takvih radova dosad napisan popriličan broj, već se željelo pristupiti problemu čitanja i s pozicije samih školskih knjižničara. Željelo se ispitati i njihovo mišljenje o važnosti čitanja među mladima, ali i prikazati napore i aktivnostima koje oni sami čine kako bi privukli mlade u prostorije svojih knjižnica, a samim time i u prostor svijeta knjige i mašte.

Cilj je rada, uz sve navedeno, istaknuti važnost povezivanja i suradnje knjižničara s nastavnicima iz različitih predmetnih područja kako bi se pokazalo da se zajedničkim radom i upornošću više ljudi nadilaze pojedinačne želje te se oblikuju i ostvaruju veći i zahtjevniji projekti koji se ne moraju nužno odnositi na čitanje. Nekoliko dobrih primjera prakse bit će izneseno u samome radu, a posebno će se istaknuti zanimljiv projekt organiziran suradnjom knjižničarke, profesora i učenika zagrebačke Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju.

³ Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb : Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.. Str. 27. Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf. [Posjećeno: 4. prosinca 2016.].

⁴ Prema: Kermek – Sredanović, M. Čitateljski interesi i osobitosti recepcije mladog čitatelja. U: Zbornik radova 5. Proljetne škole školskih knjižničara Republike Hrvatske. Rijeka : Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, Zavod za školstvo RH – Referada Rijeka : Prva sušačka gimnazija u Rijeci, 1994.. Str. 18.

⁵ Ova se pretpostavka temelji na osobnom iskustvu autorice rada.

U tekstu će biti donesen teorijski i istraživački dio. U teorijskome dijelu naglasak će biti stavljen na još uvijek prisutan problem pismenosti u svijetu i u Hrvatskoj, na načine njegova rješavanja, osobito među mladima te ulogu knjižnica i njihovih projekata u tom kontekstu. Također će biti navedeni i objašnjeni neki međunarodni, ali i državni projekti čitanja te će se istaknuti važnost čitanja u procesu cjeloživotnog učenja.

U istraživačkom dijelu objasniti će se rezultati dobiveni metodom anketiranja učenika triju zagrebačkih srednjih škola (Gimnazije Sesvete, Prve ekonomske škole i Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju) te školskih knjižničara diljem Hrvatske.

2. PISMENOST U SVIJETU I HRVATSKOJ

Čitanje i pisanje dva su osnovna elementa takozvane tradicionalne pismenosti⁶ bez koje je gotovo nezamislivo bilo kakav osobni i poslovni napredak pojedinca, a samim time i zajednice. Nažalost, još uvijek, u dvadeset i prvom stoljeću koje obilježava nagli i kontinuirani razvoj tehnologije i jačanja informatičke pismenosti, mnogo je onih koji ne znaju ni čitati ni pisati.

Prema izvješću *Organizacije Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization – UNESCO)* objavljenome godine 2015., u svijetu je 2013. bilo ukupno 757 milijuna nepismenih odraslih (starijih od petnaest godina) i 115 milijuna mladih (u rasponu od petnaeste do dvadeset i četvrte godine). Očekivano, u oba slučaja većinom je riječ o ženama, odnosno djevojkama (otprilike 60 % obiju skupina čine nepismene žene i djevojke)⁷ kojima je uloga u određenim društvima još uvijek problematična i marginalizirana.

⁶ Pod pojmom tradicionalne pismenosti podrazumijeva se čitanje i pisanje, numerička / matematička, a odnedavno i računalna pismenost.

Prema: Špiranec, S. Informatička pismenost – ključ za cjeloživotno učenje. // *Edupoint časopis : časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju*, 3 (2013). Dostupno na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html>. [Posjećeno: 11. travnja 2017.]

⁷ Adult and youth literacy. // *UIS fact sheet*, 32 (2015). Dostupno na: <http://www.uis.unesco.org/literacy/Documents/fs32-2015-literacy.pdf>. [Posjećeno: 11. travnja 2017.]

Što se tiče Republike Hrvatske, prema izvješću Državnog zavoda za statistiku koje je napravljeno na temelju popisa stanovništva iz godine 2011., nepismenost se svake godine smanjuje (Slika 1.), iako je ukupna brojka i dalje velika – 32 302 nepismenih, odnosno 0,8 % ukupnog stanovništva Hrvatske. Što se tiče mladih, u Hrvatskoj ih je nepismeno 1 398, odnosno 0,04 % od ukupnog broja nepismenih stanovnika naše države.⁸

9. UDIO NEPISMENIH OSOBA STARIH 10 I VIŠE GODINA PREMA SPOLU, POPISI 1953. – 2011.

	Ukupno, %	Muškarci, %	Žene, %
1953.	16,3	9,3	22,4
1961.	12,9	7,0	18,1
1971.	9,0	4,7	12,9
1981.	5,6	2,5	8,4
1991.	3,0	1,2	4,8
2001.	1,8	0,7	2,8
2011.	0,8	0,4	1,3

Slika 1.

U svim izvješćima najviše je nepismenih u starijoj životnoj dobi (od 65 godina nadalje) što je očekivano s obzirom na to da su neki od njih preživjeli dva ratna sukoba i nisu bili u mogućnosti završiti ni osnovnu školu.

Danas se na različite načine problem nepismenosti pokušava riješiti na svjetskoj razini, a svijest o njemu potaknula je *Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu*. Godine 1965. *Organizacija* je proglasila *Međunarodni dan pismenosti*⁹ (koji se obilježava 8. rujna) kako bi osvijestila javnost o stanju pismenosti na globalnoj razini i načinima rješavanja toga problema.

⁸ Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. // Državni zavod za statistiku. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm>. [Posjećeno: 13. travnja 2017.]

⁹ Rosandić, D. *Obrazovni kurikulumi, standardi i kompetencije : s posebnim usmjerenjem na jezično-književno područje*. Zagreb : Naklada Ljevak, 2013.. Str. 155.

2.1. ČITALAČKA PISMENOST – OSNOVNA KOMPETENCIJA U ŽIVOTU SVAKOGA ČOVJEKA

Iako su i čitanje i pisanje podjednako bitni elementi tradicionalne pismenosti, u posljednje se vrijeme sve više ističe važnost čitanja koje se definira kao višestruko složena djelatnost koja podrazumijeva tjelesnu, duhovnu, jezičnu, spoznajnu, komunikacijsku i stvaralačku funkciju. Rosandić čitanje definira kao:

1. *fiziološki proces* koji podrazumijeva neprestanu aktivnost čitateljevih očiju,
2. *doživljajno-spoznajni proces* koji čitatelja potiče na doživljavanje, asocijacije, povezivanje, zaključivanje, uspoređivanje,
3. *jezična djelatnost* jer podrazumijeva primanje pisanih znakova, riječi, značenja, teksta i smisla,
4. *komunikacijska djelatnost* koja podrazumijeva interakciju između teksta i čitatelja,
5. *stvaralačka djelatnost* koja podrazumijeva preoblikovanje poruka i stvaranje vlastitog teksta odnosno metateksta,
6. najstariji oblik čovjekove *kulturne djelatnosti*.¹⁰

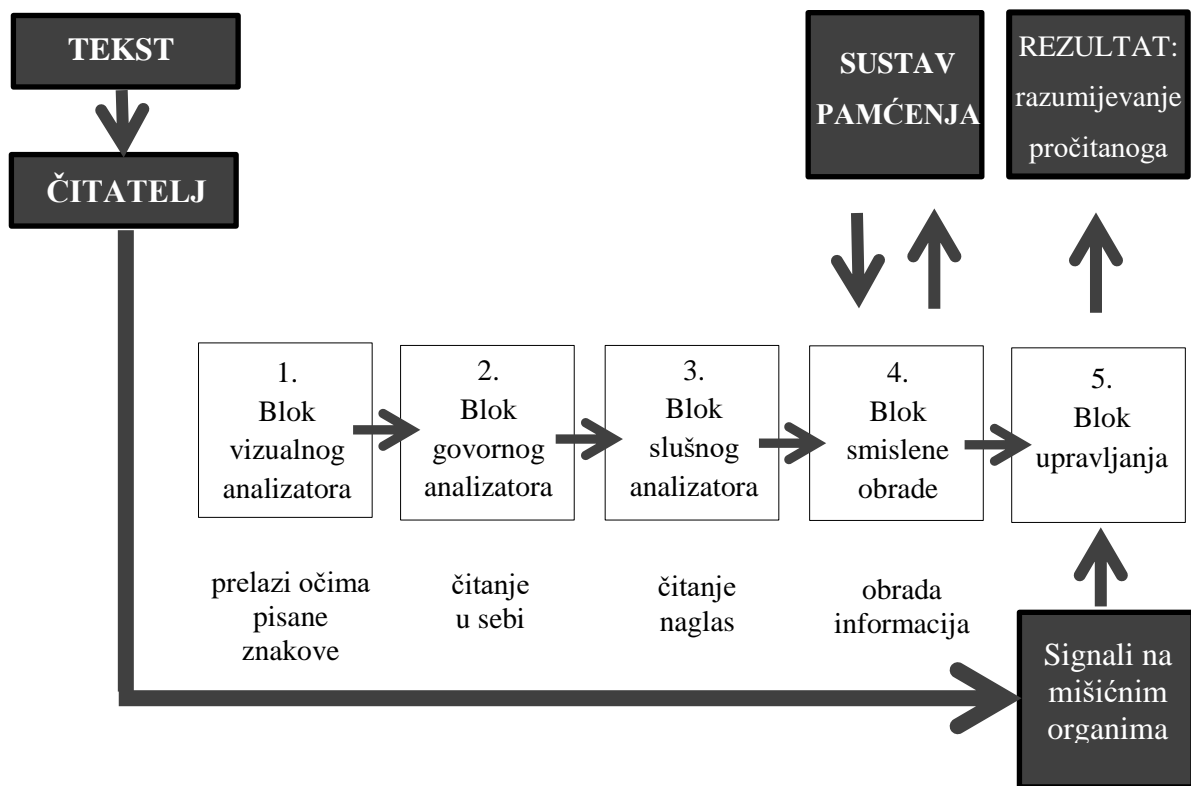
Kada se sagledaju navedene funkcije, čitanje postaje poprilično složen model odnosno kognitivna aktivnost koja se mora sustavno podučavati za razliku od govornoga jezika koji se odvija spontano i implicitno, bivanjem u okolini koja govori.¹¹ Iz toga modela (aktivnosti) proizlaze čitanje naglas, čitanje u sebi, doživljajno i informativno čitanje zahvaljujući kojima se lako mogu usvojiti nove informacije i steći nova znanja. (Slika 2.)

Upravo se zbog svega navedenoga kao posebni oblik pismenosti sve više počeo javljati i u literaturi isticati pojam *čitalačke / čitateljske pismenosti*. Prema PISA-i i Rosandiću *čitalačka / čitateljska* pismenost definira se kao “razumijevanje, korištenje i promišljanje o pisanim

¹⁰ Rosandić, D. *Obrazovni kurikulumi, standardi i kompetencije : s posebnim usmjerenjem na jezično-književno područje*. Zagreb : Naklada Ljevak, 2013.. Str. 151.

¹¹ Prema: Kelić, M. *Ovladavanje čitanjem : priručnik za logopede, učitelje i roditelje*. Jastrebarsko : Naklada Slap, 2015.. Str. 15.

tekstovima radi postizanja osobnih ciljeva, razvoja vlastita znanja i potencijala te sudjelovanja u društvu“¹².



Slika 2.

Uz pojam čitateljske pismenosti često se veže i pojam *čitateljske kompetencije* te *kulture čitanja*. Objašnjenje *čitateljske kompetencije* ponudilo je austrijsko ministarstvo obrazovanja definiravši ju kao razumijevanje pisanih tekstova, razmišljanje o njima kako bi se postigli vlastiti ciljevi pojedinaca, dodatno se razvilo ranije stečeno znanje i sposobnosti te se omogućilo sudjelovanje u društvenom životu.¹³ Pojam *kulture čitanja* uključuje još neke elemente: sistematsko svakodnevno čitanje, bilježenje o pročitanom, čitanje raznih tiskanih tekstova (od literature i znanstvenih tekstova do dnevnih novina i stručnih časopisa), estetsku komunikaciju s literarnim djelom, ali i knjižničarsku kulturu koja se odnosi na poznavanje strukture knjižnog

¹² Braš Roth et. al.. PISA 2006 : Prirodoslovne kompetencije za život. Zagreb : Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja – PISA centar, 2007.. Str. 167. Dostupno i na: http://www.pisa.hr/media/1153/izvjestaj_pisa-2006.pdf. [Posjećeno: 7. rujna 2017.] Usp. Rosandić (2003:151)

¹³ Prema: Rosandić, D. Obrazovni kurikulumi, standardi i kompetencije : s posebnim usmjerenjem na jezično-književno područje. Zagreb : Naklada Ljevak, 2013.. Str. 156.

i neknjižnog fonda knjižnice, osnovnu orijentaciju i motivaciju za slobodni odabir, snalaženje u katalozima i bibliografijama.¹⁴ Dakle, čitateljska je kompetencija, jednako kao i kultura čitanja, izrazito važna za društveni i osobni razvoj i uspjeh pojedinca.

2.2. UTJECAJ OBITELJI, ŠKOLE I KNJIŽNICA U PROCESU RAZVOJA ČITALAČKE PISMENOSTI MEĐU MLADIMA

Veliku ulogu u rješavanju problema (ne)pismenosti danas imaju škole i knjižnice, no obitelj je ta koja bi prva trebala pristupiti njegovu rješavanju. Škola kao odgojno-obrazovna institucija ima zadaću svoje učenike pripremiti za budućnost, omogućiti im razvoj kritičkog mišljenja, širenje i produblјivanje intelektualnog znanja i sposobnosti te poboljšati komunikaciju na materinskom, ali i stranim jezicima. Tim se zadaćama pristupa već u prvome razredu osnovne škole kada se učenike uči ovladati osnovnom vještinom čitanja i pisanja (početnim čitanjem i pisanjem) odnosno dekodiranjem, tj. prepoznavanjem oblika slova, njihovim prijenosom u glasovni oblik i prepoznavanjem riječi.¹⁵

Nakon početnog upoznavanja sa slovima i riječima, učenici prelaze na rečenice, a zatim i na jednostavne tekstove koji su primjereni njihovoj dobi (uglavnom je riječ o kraćim pjesmama i bajkama). U prvome razredu učenici moraju obvezno pročitati četiri lektirna djela,¹⁶ a to je savršeno vrijeme da ih se upozna i s knjižnicama, prvenstveno školskim, a zatim i narodnim, kako bi naučili posuđivati, čuvati i vraćati knjige te kako bi razlikovali knjižnicu od knjižare.

Već u tom razdoblju djeca počinju pokazivati zanimanje za čitanje pa ukoliko žive u okolini koja im daje pozitivan primjer, koja je motivirana za čitanje i koja često kupuje knjige ili ih posuđuje u knjižnicama, bit će potaknuti za postupati s knjigama i svojim duhovnim razvojem na isti način. Jasno je da se ni pod koju cijenu ne smije zaključiti da je poticaj čitanja

¹⁴ Kermek – Sredanović, M. Čitateljski interesi i osobitosti recepcije mladog čitatelja. U: Zbornik radova 5. Proljetne škole školskih knjižničara Republike Hrvatske. Rijeka : Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, Zavod za školstvo RH – Referada Rijeka : Prva sušačka gimnazija u Rijeci, 1994.. Str. 17., 18..

¹⁵ Visinko, K. Čitanje : poučavanje i učenje. Zagreb : Školska knjiga, 2014..

¹⁶ Prema: Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb : Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006..

Str.

27..

Dostupno

na:

http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf. [Posjećeno: 7. rujna 2017.]

isključivo roditeljska ili isključivo školska zadaća, iako su oni veći dijelom zaduženi za nju. Uz roditelje za njezino rješavanje zaduženi su i školski knjižničari koji od samih početaka trebaju „posijati sjeme znatiželje i knjigu predstaviti kao zanimljivo carstvo kojemu nedostaju mali vladari“.¹⁷ U tom (početnom) razdoblju knjižnicu treba ispuniti igrokazima, susretima s poznatim spisateljima, kratkim crtićima, pripovijestima, zanimljivim razgovorom o knjigama¹⁸ kako bi se u djeci probudio novi interes koji će ih pratiti kroz život.

Učenike viših razreda osnovne škole, a osobito učenike srednjih škola puno je teže zainteresirati za čitanje jer su okruženi drugim medijima zahvaljujući kojima mogu vrlo brzo i uz minimum napora (iz udobnosti vlastitoga doma) doći do željenih informacija. Kako kaže Milivoj Solar:

„Moć ekrana nije u tome što se na njemu može vidjeti ovo ili ono, nego je njegova moć u tome što se može sve vidjeti u brzom ritmu izmjena koje daju iluziju da je sve trenutno prisutno.“¹⁹

Navedena rečenica mogla bi biti razlog zašto mnogi još uvijek imaju *filmski* dojam da su knjižnice prostori puni starih prašnjavih knjiga koje gotovo nitko ne posuđuje i koje se ondje nalaze po nekoliko desetaka ili stotina godina. Doduše ovakvo mišljenje uglavnom vrijedi za veće knjižnice koje imaju bogatiji fond od školskih.

Zbog toga se, između ostalog, u posljednje vrijeme knjižnice sve više pokušavaju približiti svojim potencijalnim korisnicima, osobito djeci i mladima. Ako u tome uspiju, u učenicima i ostalim korisnicima pobudit će osjećaj estetskog zadovoljstva, radosti i ponosa²⁰ odnosno stvorit će takozvani efekt *literarne socijalizacije* ili *literarnog zajedništva*.

Na relativno *svježem* primjeru Knjižnica grada Zagreba koje su donijele odluku o besplatnom upisu djece od rođenja do konca godine u kojoj navršavaju 15 godina vidi se težnja da se u djeci i mladima probudi *literarno zajedništvo*. Na taj način književnost se više ne može promatrati isključivo kao školski predmet, već ona postaje i opća duhovna, moralno-etička i estetska vrijednost čovjeka i društva. Odluka se počela provoditi 1. siječnja 2017., a vrijedi za

¹⁷ Prema: Radovečki, Lj. O čitanju iz knjižničarskog kuta. // Književnost i dijete. 3 (2014), 3. Str. 75., 76..

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Solar, M. Zašto čitati knjige? U: XXIII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske : Čitanje kao dio knjižnično-informacijskog obrazovanja. Zagreb : Agencija za odgoj i obrazovanje, 2011.. Str. 15..

²⁰ Šeta, V. Projekt: Poziv na čaj (razvijanje čitateljskih interesa i navika putem školske izložbe). U: Zbornik radova 5. Proljetne škole školskih knjižničara Republike Hrvatske. Rijeka : Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, Zavod za školstvo RH – Referada Rijeka : Prva sušačka gimnazija u Rijeci, 1994.. Str. 43..

djecu i mlade koji imaju prebivalište u gradu Zagrebu ili gradu Zaprešiću.²¹ Njezin cilj je potaknuti čitanje među njima, ali i knjižnicu predstaviti kao prijateljsko mjesto koje organizira razne programe i radionice namijenjene svačijem uzrastu.

Odluka sličnih ovoj u Hrvatskoj ima još, ali vrlo malo. Tako na primjer Knjižnica Frana Galovića u Koprivnici besplatno članstvo nudi stanovnicima određenih općina, osobama koje primaju pomoć za održavanje, djeci i mladima iz obitelji s troje i više djece do kraja srednjoškolskog obrazovanja te osobama s invaliditetom.²²

Gradska knjižnica Beli Manastir besplatno učlanjuje socijalno ugrožene osobe (koje moraju donijeti odgovarajuću potvrdu Centra za socijalnu skrb Beli Manastir) te učenike prvih razreda osnovnih i srednjih škola na početku školske godine prigodom organiziranog posjeta sa svojom učiteljicom ili učiteljem, odnosno nastavnicom ili nastavnikom.²³

Za razliku od narodnih knjižnica školske su knjižnice besplatne za sve učenike škole u kojoj se nalaze, no zbog nedostatka novčanih sredstava vrlo se često ne mogu pohvaliti bogatim fondom. Zbog toga neki (školski) knjižničari u *Mjeseću hrvatske knjige* organiziraju projekte u kojima sudjeluju učenici, njihovi roditelji i nastavnici doniranjem knjiga ili simboličnog priloga od pet, deset ili dvadeset kuna za kupnju novih (najčešće lektirnih) djela i izgradnju fonda.²⁴

Osim besplatnog članstva i korištenja brojnih knjižničnih usluga, školske, ali i narodne knjižnice u suradnji sa školama, Hrvatskim čitateljskim društvom i ostalim udrugama i ustanovama, djecu i mlade pokušavaju privući u svijet knjige raznim projektima za poticaj čitanja i kvizovima provjere pročitaniosti koji se posljednjih godina sve više promoviraju i provode.

U nastavku će rada biti donesen kratak popis i objašnjenje najvažnijih projekata za poticaj čitanja koji se provode u školskim i narodnim knjižnicama Republike Hrvatske. Naglasak će biti stavljen na projekte u kojima sudjeluju mladi (srednjoškolci), ali i projekte knjižnica u školama u kojima je provedeno anketiranje među učenicima.

²¹ Prema: Članak 16. Pročišćeni tekst Pravila Knjižnica grada Zagreba. // Knjižnice grada Zagreba, cop. 2017.. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/informacije/upisi-i-posudba-196/pravila-knjiznica-grada-zagreba-35930/35930>. [Posjećeno: 11. lipnja 2017.]

²² Prema: Članstvo. // Fran Galović knjižnica i čitaonica u Koprivnici. Cop. 2017. Dostupno na: <http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=12&n=1>. [Posjećeno: 11. lipnja 2017.]

²³ Prema: Učlanjivanje. // Gradska knjižnica Beli Manastir. Dostupno na: <http://www.gkbm.hr/pravilnik.html>. [Posjećeno: 11. lipnja 2017.]

²⁴ Ovaj je podatak autorica rada saznala iz razgovora sa srednjoškolskom knjižničarkom koja je željela ostati anonimna.

3. PROJEKTI KOJE PROVODE (ŠKOLSKE) KNJIŽNICE KAKO BI POTAKNULE ČITANJE MEĐU DJECOM I MLADIMA

Svake se godine u isto vrijeme – od 15. listopada do 15. studenoga – obilježava manifestacija koja se provodi više od dva desetljeća na razini cijele države kako bi se promicalo knjigu i čitanja kao društvene vrijednosti. Riječ je o manifestaciji koja nosi naziv *Mjesec hrvatske knjige*, a za koju su zaslužne Knjižnice Grada Zagreba kao organizator te Ministarstvo kulture Republike Hrvatske kao pokrovitelj.²⁵ Manifestacija se svake godine svečano otvara u nekome gradu, u odabranoj knjižnici (prošle je godine domaćin svečanosti bio grad Šibenik koji je ujedno slavio i tri velike obljetnice, a suorganizator je bila gradska knjižnica *Juraj Šižgorić*).²⁶ Manifestacija se provodi u svim knjižnicama pod određenim motom koji je odabran te godine (prošlogodišnji je moto bio *Čitam sto na sat*²⁷, a njime se nastojala osvijestiti važnost promicanja, ali i poboljšanja čitanja).

U tom razdoblju školske knjižnice najčešće organiziraju brojne aktivnosti: aktivno čitanje naglas u školskoj čitaonici gdje učenici i profesori zajedno čitaju i predstavljaju svoje najbolje i najdraže knjige (romane, pjesme, kratke priče, itd.) koje ujedno preporučuju drugima; nagrađivanje učenika za *najčitatelja* ili *najčitateljicu* godine; odlazak u narodnu knjižnicu u kojoj je organiziran kakav književni susret ili program; odlazak na *Interliber* koji se svake godine održava u prvoj polovici mjeseca studenoga. Takva je praksa zabilježena i u školskoj knjižnici Gimnazije Sesvete koja uz navedene aktivnosti organizira i susrete s književnicima ili jezikoslovcima u tom razdoblju. Ovogodišnja će suradnica biti profesorica Evelina Rudan koja će učenicima predstaviti svoju knjigu *Vile s Učke*.

Manifestacija je prošle godine završila susretom nekoliko stotina mladih čitatelja koji su uspješno riješili (nacionalni) kviz za poticaj čitanja i bili izvučeni kao dobitnici u svojim

²⁵ Prema: „Čitam sto na sat“: održana završna svečanost Nacionalnoga kviza za poticanje čitanja. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, cop. 2017.. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/citam-sto-na-sat-odrzana-zavrсна-svečanost-nacionalnoga-kviza-za-poticanje-citanja/>. [Posjećeno: 12. lipnja 2017.]

²⁶ Prema: Mjesec hrvatske knjige 2016. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, cop. 2017.. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/mjesec-hrvatske-knjige-2016/>. [Posjećeno: 11. lipnja 2017.]

²⁷ Prema: „Čitam sto na sat“: održana završna svečanost Nacionalnoga kviza za poticanje čitanja. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, cop. 2017.. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/citam-sto-na-sat-odrzana-zavrсна-svečanost-nacionalnoga-kviza-za-poticanje-citanja/>. [Posjećeno: 12. lipnja 2017.]

područnim narodnim i školskim knjižnicama širom zemlje. Na tom su susretu mnogi mladi dobili i razne nagrade od kojih je glavna bila knjiga i tablet.²⁸

Noć knjige idući je hvalevrijedan projekt za poticaj čitanja. Osim što se njime želi potaknuti kultura čitanja, želi se istaknuti i važnost kupnje knjiga kako bi se potaknula tiskarska i nakladnička djelatnost. Riječ je o manifestaciji koja u povodu *Dana hrvatske knjige*, koji se obilježava 22. travnja, i *Međunarodnoga dana knjige i autorskih prava*, koji se obilježava 23. travnja, u središte svojega interesa stavlja knjigu, čitanje i čitatelja. U provedbi *najdulje kulturne noći* u Hrvatskoj svake godine sudjeluje petstotinjak sudionika zaslužnih za razne programe i prodajne akcije.²⁹ Za njezinu realizaciju velikim dijelom su zaslužni Vlada Republike Hrvatske koja je bila ovogodišnji pokrovitelj manifestacije te Odjel za UNESCO koji djeluje pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske. U projektu sudjeluju i brojne škole i školske knjižnice koje organiziraju poslijepodnevna druženja učenika, nastavnika i roditelja uz knjigu, glazbu, kolače.³⁰

Tulum s(l)ova također je projekt koji se djelomično odvija tijekom noći. Nastao je zahvaljujući ideji gospođe Draženke Stančić, knjižničarke Osnovne škole Ivana Kukuljevića Sakcinskog iz Ivanca, a ostvaren je uz potporu Hrvatske udruge školskih knjižničara i Hrvatske mreže školskih knjižničara.³¹ Prvobitno je zamišljen kao projekt koji je trebao započeti 28. listopada 2011. kada se u školskim knjižnicama koje su se priključile projektu održalo cjelonoćno druženje popraćeno različitim aktivnostima od kojih je obvezna bila samo jedna – čitanje iz užitka. Skupina koja je noćila u knjižnici nakon druženja je dobila zadatak da u sljedećih 11 mjeseci izađe iz knjižnice i čita iz užitka ljudima u lokalnoj zajednici (starijima i nemoćnima te djeci u vrtićima i domovima). Projekt je trebao trajati do 29. listopada 2012., no ostvario je uspjeh među učenicima i knjižničarima, tako da se i dalje provodi. Uz to što na ovaj način sudionici projekta uveseljavaju ostale članove svoje zajednice, oni rade i na sebi. Ciljevi projekta su jačanje pozitivnog stava učenika prema čitanju promoviranjem čitanja iz užitka, jačanje vještine čitanja, komunikacije na materinskomu jeziku, digitalne kompetencije,

²⁸ Ibid.

²⁹ Prema: Svečano otvorena Noć knjige 2017.. // Noć knjige. Dostupno na: <http://nocknjige.hr/tekstx.php?k=1&id=21>. [Posjećeno: 12. lipnja 2017.]

³⁰ Usp. Srednja škola Prelog. Dostupno na: <http://ss-prelog.skole.hr/>. [Posjećeno: 12. lipnja 2017.] i Srednja škola Novska. Dostupno na: <http://ss-novska.skole.hr/>. [Posjećeno: 12. lipnja 2017.]

³¹ Prema: Tulum s(l)ova – projekt poticanja čitanja iz užitka. // Hrvatska udruga školskih knjižničara. Dostupno na: <http://www.husk.hr/tulum-slova-projekt-poticanja-citanja-iz-uzitka/>. [Posjećeno 13. lipnja 2017.]

socijalne i građanske kompetencije, kulturne svijesti i izražavanja te promoviranje školsko-knjižničarske struke u medijima.³²

Nacionalni projekt *Čitamo mi, u obitelji svi* prvenstveno je namijenjen učenicima trećih razreda osnovnih škola, no i njihovim roditeljima, (mlađoj i starijoj) braći i sestrama te ostalim ukućanima. Projekt je zamišljen na način da školski knjižničari nabave osam novih knjiga: nelektirnu knjigu hrvatskoga književnika (pripovijetku ili roman) za djecu, nelektirnu knjigu hrvatskoga pjesnika za djecu, nelektirnu knjigu hrvatskoga književnika za roditelje (za odrasle čitatelje), strip (monografija) hrvatskoga autora (za učenike koji slabije čitaju), popularno-znanstvenu knjigu o prirodi, životinjama, medicini, znanosti i sl., priručnik za odgoj djece (za roditelje), priručnik za kvalitetno provođenje slobodnog vremena, popularno pisanu knjigu o hrvatskoj povijesti (ili tradiciji) za djecu i stave ih u knjižničnu naprtnjaču koju učenici nose sa sobom svojim domovima na pet dana (od petka kad ih se odabere ždrijebom do srijede kada ostatku razreda kazuju svoje dojmove). Uz knjige se u naprtnjači nalazi i bilježnica u koju učenici i ukućani upisuju svoje doživljaje i komentare.³³

Provedbom projekta roditeljima se skreće pozornost na važnost svladavanja tehnike čitanja te ih se motivira da pomognu svojoj djeci u svladavanju te tehnike, potiče ih se na otvorenost školskoj knjižnici i školskom knjižničaru te se ističe kako knjižnica nije samo mjesto gdje se knjige posuđuju, već je to mjesto koje nudi niz drugih usluga. Školski knjižničari napominju kako roditelji ne smiju tjerati učenike na čitanje, već im trebaju biti uzor i pokazati im da i oni sami vole čitati. Projektom se uz roditeljsku pozornost želi privući i pozornost nadležnih kojima se ukazuje na važnost financiranja školske knjižnice i kupnje novih knjiga radi dobrobiti i ulaganja u budućnost učenika.

Osim u nacionalne projekte, školski se knjižničari uključuju i u lokalne ili individualne projekte koji također mogu biti vrlo poticajni. Dobar je primjer zabilježen u Gimnaziji Sesvete gdje se svake godine u *Mjesecu hrvatske knjige* – od 15. listopada do 15. studenoga – organizira jedan dan aktivnog čitanja naglas u školskoj knjižnici u kojemu sudjeluju i učenici, ali i nastavnici. Svatko od njih čita njemu ili njoj najdraži odlomak iz knjige (bilo da je riječ o beletristici ili popularno-znanstvenoj literaturi) pred drugima i na taj način preporučuje knjigu.

³² Prema: Tulum s(l)ova : zajednički projekt udruga HMŠK i HUŠK. Brošura. Dostupno na: <http://husk.hr/hdoc/BrosuraTulumSlova.pdf>. [Posjećeno: 13. lipnja 2017.]

³³ Prema: O projektu *Čitamo mi, u obitelji svi*. Dostupno na: <https://sites.google.com/a/knjiznicari.hr/citamo-mi-u-obitelji-svi/>. [Posjećeno: 13. lipnja 2017.]

Razni projekti i aktivnosti u knjižnicama održavaju se i uz *Dane hrvatskoga jezika* – od 11. do 17. ožujka. Knjižničari tada (najčešće) s nastavnicima hrvatskoga jezika, povijesti i likovnoga priređuju razne izložbe kojima ističu važnost neke osobe ili predmeta (dokumenta, spomenika) koji je značajan za oblikovanje, upotrebu i jačanje hrvatskoga jezika. Također vrlo često organiziraju i stručna predavanja za učenike (u kojima sudjeluju brojni sveučilišni profesori i jezikoslovci poput Zrinke Jelaska, Mire Muhoberac, Nives Opačić, Nade Babić, Dubravke Oraić Tolić) te recitale poezije ili nečega drugoga što sami odaberu.

U Prvoj ekonomskoj školi knjižničarka je organizirala projekt *blind date with a book*³⁴ na način da je knjigama sakrila naslove i autore te ih dala učenicima na čitanje. Nakon što bi ih pročitali, zajedno bi ih komentirali u sklopu čitateljske skupine. Cilj je ovoga projekta bio da učenici pročitaju djela koja nisu toliko popularna ili zamijećena u svijetu knjige, a koja također zaslužuju pozornost.

Drugi, također zanimljiv projekt – *push-pin poetry*³⁵ organiziran je kako bio potaknuo učenike na kreativan rad i stvaralačko razmišljanje. Učenici su na papirićima dobili ispisane riječi i morali su ih posložiti i pribosti jednu do druge na plakat na način da čine smislenu cjelinu, odnosno pjesmu. Rezultati su bili više nego odlični, a pjesme vrlo zanimljive.³⁶

U Školi za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, knjižničarka je odlučila učenike u čitanje uključiti na drugačiji način. U suradnji s nekoliko profesora (zaduženih za dizajn i prijelom stranica) pokrenula je školski list *GVAK!* koji okuplja petnaestak stalnih članova koji su zaduženi za proučavanje i pisanje o raznim temama i događajima. Osim časopisom, učenička se kreativnost potiče i zbornikom *Po(e)zitiva* u kojem se objavljuju odabrani pjesnički radovi učenika srednjih škola Republike Hrvatske. Učenici škole također sudjeluju i u stvaranju dizajna časopisa i popratnim radovima.

Iz svih se navedenih projekata očituje veliki angažman i trud školskih knjižničara, no trebalo bi spomenuti još neke u kojima školski knjižničari nisu imali prigodu sudjelovati, ali su iznimno bitni na području poticaja i razvoja čitanja. Riječ je o europskome projektu *AMORES* i nacionalnome *Čitaj mi!*.

Projekt *AMORES* bio je kratkotrajan. Pokrenut je 2013. godine kako bi se zbog loših rezultata PISA istraživanja na području čitalačke pismenosti poboljšalo učenje književnosti kroz dvadeset i četiri mjeseca trajanja projekta. S druge strane nacionalni projekt *Čitaj mi!*

³⁴ U prijevodu: spoj na slijepo s knjigom.

³⁵ U prijevodu: pribodi (prikvači) poeziju ili poezija pribadača.

³⁶ O ovome je projektu autorica rada saznala iz razgovora s knjižničarkom Prve ekonomske škole.

pokušava potaknuti roditelje da svojoj djeci čitaju naglas od najranije dobi kako bi i djeca jednoga dana razvila osjećaj za lijepo i zavojljela čitati.

U idućim odlomcima bit će prikazan tijek i rezultati istraživanja provedenog kako bi se dobio uvid u stvarnu sliku današnjeg odnosa školskih knjižničara i srednjoškolaca u projektima čitanja.

4. ISTRAŽIVANJE – PRIKUPLJANJE I RAŠČLAMBA PODATAKA

Istraživanje za ovaj diplomski rad provedeno je metodom anketiranja kojom je ispitano ukupno 559 učenika triju zagrebačkih srednjih škola: Gimnazije Sesvete, Prve ekonomske škole i Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju te 175 školskih knjižničara diljem Hrvatske. U istraživanju je sudjelovalo 219 učenika Gimnazije Sesvete, 182 učenika Prve ekonomske škole, te 158 učenika Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju³⁷.

Pravilno raspoređen uzorak za oba istraživanja nije bio moguć zbog nedostatka vremena, nepredvidljivosti nastave, različitog broja učenika u svakoj školi i zato što je knjižničarstvo većim dijelom struka u kojoj prevladava ženski spol.

Učenici su ispunjavali anonimnu anketu³⁸ koja se sastojala od triju skupina upita. U prvoj skupini, koja se odnosila na učeničke čitateljske i druge navike, učenici su imali sedam upita kombiniranoga tipa (pitanja višestrukog izbora, pisanje vlastitih odgovora). Druga skupina sastojala se od dvanaest izjava podijeljenih u tri tematske cjeline (povezano s njihovim mišljenjem o mladima, nastavnicima hrvatskoga jezika i književnosti te školskim knjižničarima), a učenici su zaokruživanjem broja (od jedan (u potpunosti se ne slažem) do pet (u potpunosti se slažem)) iskazali svoje mišljenje o svakoj izjavi. Posljednja se skupina sastojala od osam upita zatvorenog tipa (pitanja na koja je bilo moguće odgovoriti samo s *da* ili *ne*) i dva dodatna upita koja nisu bila obvezna.

Školski knjižničari ispunjavali su anonimnu *online* anketu³⁹ izrađenu u programu *Google docs* koja im je poslana na njihovu elektroničku poštu ili elektroničku poštu škole u kojoj su zaposleni. Anketa se također sastojala od triju skupina upita. Prva se skupina sastojala od pet izjava kojima se željelo ispitati njihovo mišljenje o određenoj (donekle uvriježenoj) temi

³⁷ Riječ je o nekadašnjoj Grafičkoj školi koja je ove godine promijenila naziv kako bi se preciznije prikazali smjerovi koje nudi, a samim time i poboljšala njena vidljivost među učenicima koji upisuju srednju školu.

³⁸ Cjelovita anketa dostupna je u Prilozima.

³⁹ Cjelovita anketa dostupna je u Prilozima.

ili problemu te jednoga upita. Druga se skupina sastojala od pet upita zatvorenoga tipa, a posljednja od upita kombiniranog tipa.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA PROVEDENOGA MEĐU UČENICIMA

U ovome dijelu rada bit će prikazani rezultati anketa provedenih među učenicima od prvoga do četvrtoga razreda svih triju škola. Ispitana su ukupno 52 učenika (33 učenice i 19 učenika) prvoga razreda, 43 drugoga (26 učenica i 17 učenika), 75 učenika trećega razreda (48 učenica i 27 učenika) i 49 učenika četvrtoga razreda (28 učenica i 21 učenik) Gimnazije Sesvete⁴⁰. Učenika prvoga razreda Prve ekonomske škole bilo je 49 (29 učenica i 20 učenika), drugoga 46 (24 učenice i 22 učenika), trećega 49 (26 učenica i 23 učenika) i četvrtoga razreda 38 (24 učenice i 14 učenika). U Školi za grafiku, dizajn i medijsku produkciju ispitana su 42 učenika (26 učenica i 16 učenika) prvoga razreda, 22 učenika drugoga razreda (15 učenica i 7 učenika), 50 učenika trećega (20 učenica i 30 učenika) i 44 učenika četvrtoga razreda (28 učenica i 16 učenika). Rezultati neće biti doneseni redosljedom upita u anketi, već će biti podijeljeni u tri tematske skupine. Prva skupina odnosit će se na čitateljske navike učenika i njihov odnos prema slobodnom vremenu, druga na školsku knjižnicu i aktivnosti koje se provode u njoj, dok će se posljednja osvrnuti na učeničko mišljenje o nastavnicima hrvatskoga jezika i književnosti i njihovoj suradnji s knjižničarima.

5.1. Čitateljske navike učenika i njihov odnos prema slobodnom vremenu

U ovome poglavlju prikazat će se koliko često i što učenici najradije čitaju, što misle o čitanju te na koji način provode slobodno vrijeme (koliko često koriste računalnu mrežu i koje stranice najčešće posjećuju).

⁴⁰ U nastavku rada kratica GS označavat će Gimnaziju Sesvete, EŠ Prvu ekonomsku školu i GDMP Školu za grafiku, dizajn i medijsku produkciju.

5.1.1. Rezultati učenika prvih razreda

Prvim se upitom (I. 1.) željelo saznati koliko često učenici čitaju knjige (bilo lektirne bilo po njihovom izboru). Od ponuđenih odgovora:

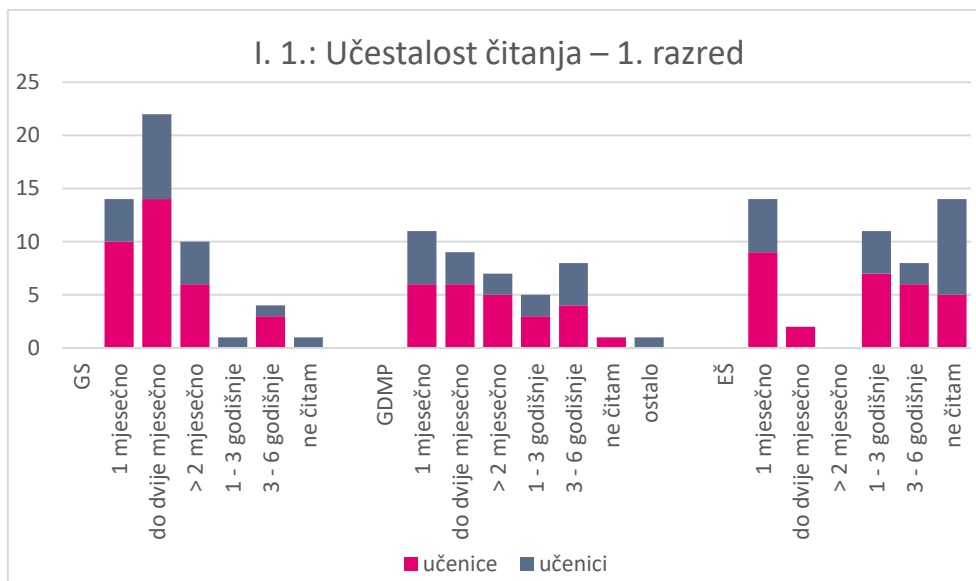
- | | |
|---|--|
| <i>a) jednu knjigu mjesečno</i> | <i>d) jednu do tri knjige godišnje</i> |
| <i>b) do dvije knjige mjesečno</i> | <i>e) tri do šest knjiga godišnje</i> |
| <i>c) više od dvije knjige mjesečno</i> | <i>f) uopće ne čitam knjige</i> |

većina je učenika prvih razreda zaokružila prva dva što je više nego pohvalno. U gimnaziji jednu do dvije knjige čita 71 % učenika, ali dobro je poznato da oni imaju i najviše lektira za pročitati pa bi rezultat i zbog toga mogao biti tako visok. No, gimnazijalcima u prilog ide što ih 19 % pročita i više od dvije knjige mjesečno, a onih koji ne čitaju svega je 2 % (riječ je o samo jednome učeniku).

Učenici Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju nešto su slabiji čitatelji.⁴¹ Jednu do dvije knjige mjesečno pročita 50 % učenika, dok ostali većinom čitaju između jedne i šest knjiga godišnje (29 %). I u ovoj se školi samo jedan učenik izjasnio kako uopće ne čita knjige, dok je jedan naveo da pročita otprilike jednu knjigu u dvije godine. Više od dvije knjige mjesečno pročita 17 % učenika što je također lijep postotak.

U čitanju su najslabiji i najmanje redoviti učenici Ekonomske škole koji općenito čitaju manje od svojih kolega. Riječ je o 38 % učenika koji čitaju jednu do dvije knjige mjesečno. Većina učenika (45 %) čita između jedne i šest knjiga godišnje, a velika manjina (33 %) uopće ne čita.

⁴¹ Ne misli se na njihovu tehniku čitanja, već količinu mjesečno pročitanih djela.



Grafički prikaz 1.

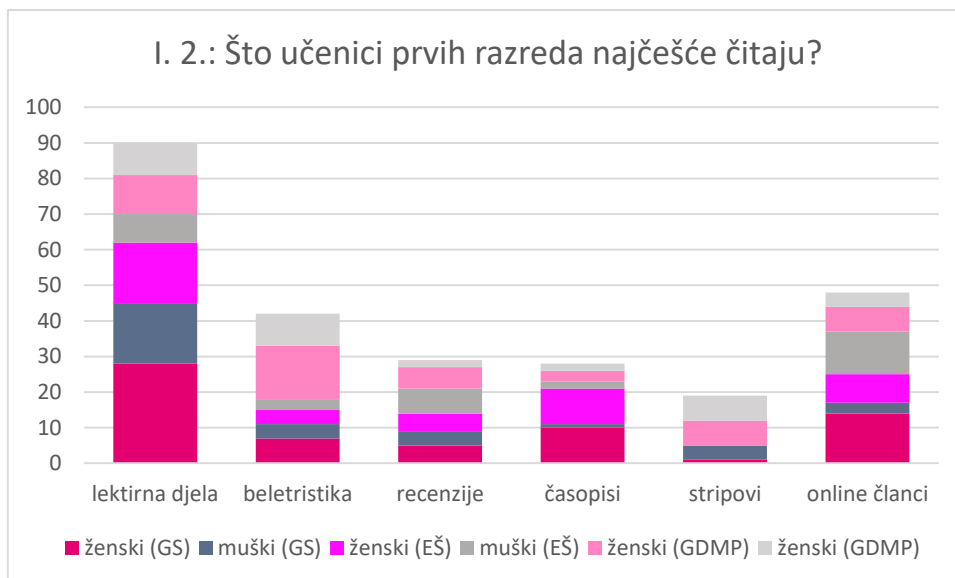
Idući je upit (I. 2.) nudio mogućnost više odgovora jer se željelo saznati što sve učenici čitaju. Kao ponuđene odgovore imali su:

- | | |
|--|--|
| <i>a) lektirna djela</i> | <i>d) časopise</i> |
| <i>b) beletristiku</i> | <i>e) stripove</i> |
| <i>c) recenzije (knjiga, filmova, predstava)</i> | <i>f) online članke (za školu i zabavu).</i> |

Većina je učenika na ovaj upit odgovorila zaokruživanjem prvoga i posljednjega odgovora. Gimnazijalci najčešće, ali i više od drugih čitaju lektirna djela. Čak 87 % učenika zaokružilo je prvi odgovor što je vrlo dobar postotak. Gimnazijalke su se također pokazale i kao najveće čitateljice među kolegama.

Ekonomisti kao i gimnazijalci najčešće čitaju lektiru, iako ne u tako velikome broju (51 %). U odnosu na ostale kolege najveći su interes pokazali za online članke (41 %). Njih najmanje zanimaju stripovi (0 %) i beletristika (14 %).

S druge strane grafičari najrjeđe i najmanje čitaju lektiru (48 % učenika), ali upravo su oni iskazali najveći interes za beletristiku (57 %) i stripove (33 %) i time se pokazali zainteresiranijima za čitanje djela po vlastitome izboru. Dobro je da učenici počnu što ranije čitati djela koja im odgovaraju tematikom ili stilom pisanja jer na taj način čitanje više ne doživljavaju kao teret i obvezu, već im ono postaje razbibriga i zabava, ali i izvor različitih informacija.



Grafički prikaz 2.

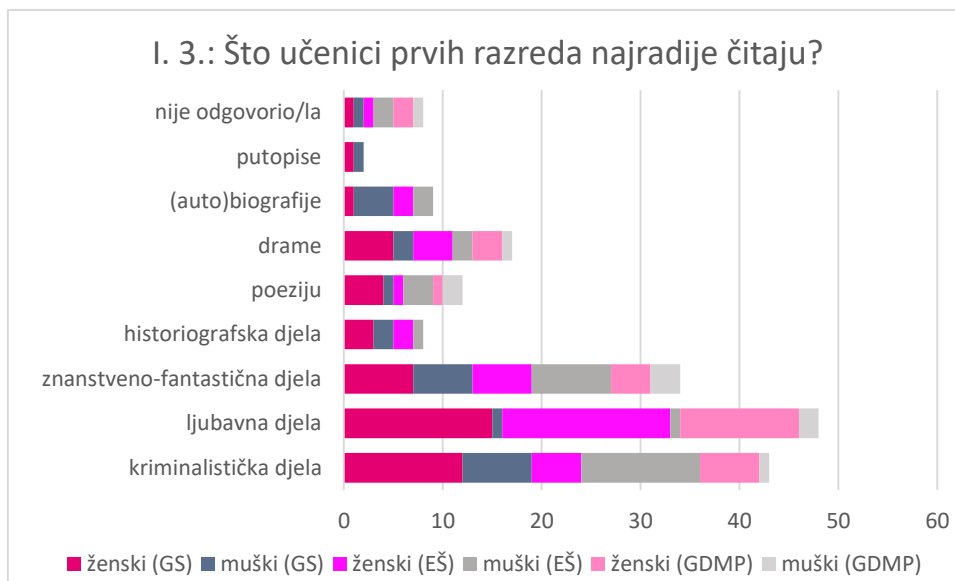
Sljedeći je upit (I. 3.) povezan s prethodnim i učenici su trebali odgovoriti što od ponuđenoga najradije čitaju:

- | | |
|----------------------------------|---------------------|
| a) kriminalističke romane | e) poeziju |
| b) ljubavne romane | f) drame |
| c) znanstveno-fantastične romane | g) (auto)biografije |
| d) historiografske romane | h) putopise. |

Zanimljivo je kako su i na ovome upitu učenici svih triju škola pokazali svojevrsnu složnost. Najčešće su odgovarali kako čitaju kriminalistička i znanstveno-fantastična djela što i ne čudi s obzirom na dinamičniju fabulu i vrlo često neočekivane događaje. Dodatni su razlog i razni filmovi ostvareni na te dvije teme.

Dok su gimnazijalci (60 %) i ekonomisti (57 %) naveli kako najradije čitaju kriminalistička djela, a onda ljubavna (38 % učenika Gimnazije i 39 % učenika Ekonomske škole) te znanstveno-fantastična (38 % gimnazijalaca i 20 % ekonomista), grafičari su ponovno pokazali malo drugačiji ukus. Njima su najdraža znanstveno-fantastična djela (tako je odgovorilo 64 % učenika), zatim slijede kriminalistička (45 %) pa ljubavna (31 %).

Samo tri učenika (dvije učenici i jedan učenik) Ekonomske škole nisu odgovorila na ovo pitanje jer, kako sami navode, ne čitaju *ništa*.



Grafički prikaz 3.

Dosad se moglo opaziti da su učenici zainteresirani za čitanje, a to je potvrdio i upit I. 4. kojim se od učenika tražilo da navedu *naslov posljednje pročitane knjiga, a da nije lektirna*.

Učenici Gimnazije Sesvete čitaju djela različitih tematika. Samo su se tri djela ponovila dva puta. Riječ je o romanu *Maturalac* Branke Primorac, *Robinji* Petra Hektorovića i romanu *Koliba* Williama P. Younga koji je veliku slavu stekao i filmskim uprizorenjem. Uz *Maturalac* i *Robinju*, gimnazijalci od hrvatskih autora čitaju i Šenou (*Seljačka buna*), Cvenića (*Čvrsto drži joystick*) i Zrakića (*Svi me vole samo tata ne*). Zanimljivo je kako je samo jedan učenik naveo djelo na stranome jeziku (*Paper Towns* Johna Greena) što govori da je gimnazijalcima draže čitati tekstove na hrvatskome jeziku.

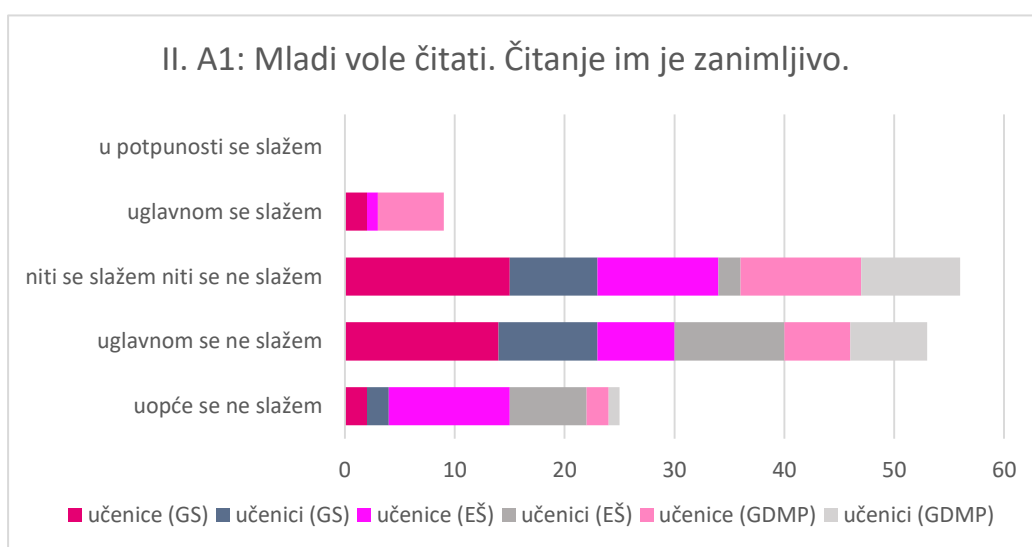
Učenici Ekonomske škole više su puta naveli *Harryja Pottera* J. K. Rowling (5 učenika), *Lunu* autora Roberta Naprte (troje učenika), *Grešku u našim zvijezdama* Johna Greena (troje učenika), *Djevojku u vlaku* Paule Hawkins (dvoje učenika) i *Bibliju* (dvoje učenika). I među ekonomistima rijetki su oni koji čitaju knjige na stranim jezicima, ali još su rjeđi oni koji čitaju tekstove hrvatskih autora. Samo je jedan učenik naveo hrvatskoga autora – Dubravka Horvatića i njegovo djelo za djecu – *Stanare u slonu*.

Odgovori učenika Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju također su bili mnogobrojni, a po dva se puta spominju *Cura s neta na turneji* autorice Zoe Sugg, *Tiho, tiho anđele* autorice Becce Fitzpatrick te *Harry Potter (i kamen mudraca / zatočenik Azkabana)* autorice J. K. Rowling. Od hrvatskih autora spominju se tri: Miro Gavran sa svojom *Antigonom* i *Poncijem Pilatom*, Sanja Pilić s dječjom zbirkom kratkih crtica *Hej, želim ti nešto ispričati* te

Ivica Ivanišević s *Knjigom žalbe*. Za razliku od svojih prethodnih kolega grafičari (18 %) više čitaju na stranim jezicima (engleskom).

Kada bi se sve skupa sagledalo, u prvome razredu najčitanija knjiga bila je *Harry Potter* (pročitao ga je ukupno 8 učenika), a slijede ju *Gospodar prstenova*, *Gradovi na papiru*, *Greška u našim zvijezdama*, *Koliba*, *Luna*, *13 razloga zašto* koje je pročitao po troje učenika te *Alan Ford*, *Biblija*, *Djevojka u vlaku*, *Između dvaju svjetova* te *Zločin i kazna* s dva glasa. Kao što se može opaziti, ovim se upitom pokazalo kako učenici u praksi najviše čitaju fikciju s fantastičnim i ljubavnim sadržajem.

Iako su prethodni rezultati pokazali da učenici čitaju djela koja sami odaberu, kada ih se pitalo što misle vole li mladi čitati i drže li čitanje zanimljivim (izjava II. A1), njihovi odgovori uglavnom su bili neutralni. Gotovo polovica učenika Gimnazije (44 %) i Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju (48 %) te 27 % učenika Ekonomske škole odgovorilo je kako misle da mladi niti pretjerano vole niti ne vole čitati. Grafičari su najoptimističniji – 14 % ih misli da mladi uglavnom vole čitati. Navedeno se može povezati s njihovom ljubavi prema beletristici koju su pokazali odgovorima na upit I. 2.. Nitko se od učenika svih triju škola s izjavom ne slaže u potpunosti.



Grafički prikaz 4.

Ovakvi odgovori u jednu ruku nisu neobični jer se učenici većinom ne slažu s izjavom da je škola *ključ za razvoj i poticanje ljubavi prema čitanju*, ali ni s upitom III. B u kojemu je obitelj stavljena kao glavni uzrok poticanja ljubavi prema čitanju. Iako su škola i roditelji ključni za razvoj svojih učenika i djece te su različita istraživanja i iskustva učitelja pokazala da se uključivanjem roditelja u školske aktivnosti utječe na učenička postignuća i motivaciju,

praksa u hrvatskim školama ne ide u tome smjeru.⁴² Otprilike 65 % gimnazijalaca, 67 % ekonomista i 50 % grafičara odgovorilo je kako ljubav prema čitanju ne potječe iz obitelji, ali isto tako 23 % gimnazijalaca, 45 % ekonomista i 53 % grafičara ne slaže se ni da je škola ključna za poticaj čitanja. Zbog toga se zasigurno postavlja pitanje: Tko je odgovoran za poticaj čitanja među mladima i što je potrebno učiniti da se nešto promijeni? Na drugi dio toga upita, učenici su imali priliku sami odgovoriti i iskazati svoje mišljenje (dodatni upit: *Kako biste potaknuli čitanje među mladima?*). U nastavku su doneseni neki od njihovih odgovora.

Čitanje među mladima može se potaknuti:

- kvizovima / nagradama / radionicama / okupljanjima / projektima / igrom;
- razgovorom o knjigama putem videa i nekih vizualnih prikaza / poticanjem učenika na sudjelovanje i izražavanje mišljenja o pročitanome na nastavi;
- zanimljivijim temama / temama bližima mladima / zanimljivijim lektirama / lektirama po svome izboru / izbacivanjem starih i nerazumljivih djela iz popisa lektire, novim knjigama;
- ukidanjem interneta / uzimanjem mobitela;
- prezentiranjem književnosti na drugačiji način / reklamom knjiga na društvenim mrežama;
- besplatnim članstvom u knjižnici i povlasticama za čitatelje (kao što je u Rumunjskoj besplatan javni prijevoz za sve koji čitaju u tramvaju⁴³) / podjelom besplatnih knjiga.

Iz odgovora se vidi kako su učenici najnezadovoljniji lektinom koja je za njih vrlo često dosadna, nerazumljiva i količinski prezahtjevna, ali isto tako željni su razgovora i radionica o čitanju jer im toga nedostaje. Potvrde za takav zaključak mogu se pronaći u odgovoru na upit III. D: *Razgovarate li sa školskim knjižničarem o onome što čitate?* na koji je 87 % gimnazijalaca, 88 % grafičara i 100 % ekonomista niječno odgovorilo. Iz toga se vidi učenička kritika školskih knjižničara, ali i potencijalni prostor za njihov napredak i veći angažman. Veliki je problem što učenici nisu dovoljno svjesni da su knjižničari tu zbog njih. Oni su njihovi voditelji, mentori i moderatori koji bi im trebali pomoći u razvijanju sposobnosti istraživanja,

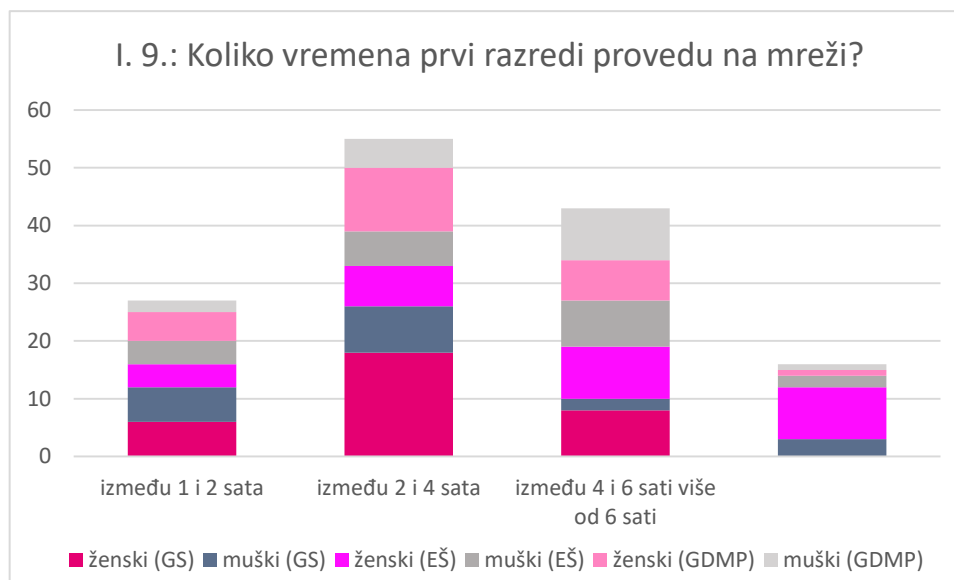
⁴² Prema: Novoselić, D., Domišljanović, D., Bogut, I. Čitanje naglas učenika s roditeljima volonterima u osnovnoj školi „Castelli international school“, Grottaferrata, Rim (Italija). // *Život i škola*, br. 29 (2013). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/179723>. [Posjećeno: 10. kolovoza 2017.]

⁴³ Misli se na inicijativu „Putuj s knjigom“ koja se provodila u rumunjskome gradu Cluj-Napoci od 4. do 7. lipnja 2015. godine. Inicijativu je osmislio Victor Miron želeći promaknuti pismenosti, ali i potaknuti stanovnike da koriste javni gradski prijevoz.

promišljanja i stvaranja, a razgovorom bi mogli potaknuti razvoj njihovoga kritičkoga mišljenja, etičkih i humanih vrijednosti te stavova.⁴⁴ S druge strane odgovori na upit III. C: *Razgovarate li s prijateljima o onome što čitate?* bili su pozitivniji i pokazuju kako srednjoškolci s prijateljima razgovaraju o čitateljskim temama. U tome prednjače grafičari (69 %), dok su gimnazijalci (54 %), a osobito ekonomisti (35 %) manje zainteresirani za njih.

Iduća se izjava (II. A2) odnosila na učenički odnos prema slobodnom vremenu. Izjava je glasila: *Mladi danas imaju dovoljno vremena za čitanje onoga što vole / žele.* Očekivano, učenici su većinom odgovarali da uglavnom nemaju dovoljno slobodnog vremena. Tako je odgovorilo 40 % gimnazijalaca, 22 % ekonomista i 33 % grafičara. Rješavajući upit koji je glasio: *Koliko vremena dnevno, po svojoj procjeni, provodite na mobitelu i računalu surfajući?* sami su pošteno odgovorili zašto je tome tako, zašto mladi danas nemaju dovoljno vremena za čitanje. Najveći broj učenika svih triju škola (39 %) odgovorio je kako na mreži provede između dva do četiri sata dnevno, dok također visok postotak učenika (30 %) dnevno provede između četiri i šest sati surfajući.

Većina ih to vrijeme koristi prateći kanale (slušajući glazbu i gledajući razna videa) na *Youtube-u* (96 % učenika GS-a, 97 % učenika EŠ-a i 95 % učenika GDMP-a) te sudjelujući na društvenim mrežama (*Facebook, Instagram, Tumblr* – 42 % učenika GS-a, 37 % učenika EŠ-a i 48 % učenika GDMP-a).

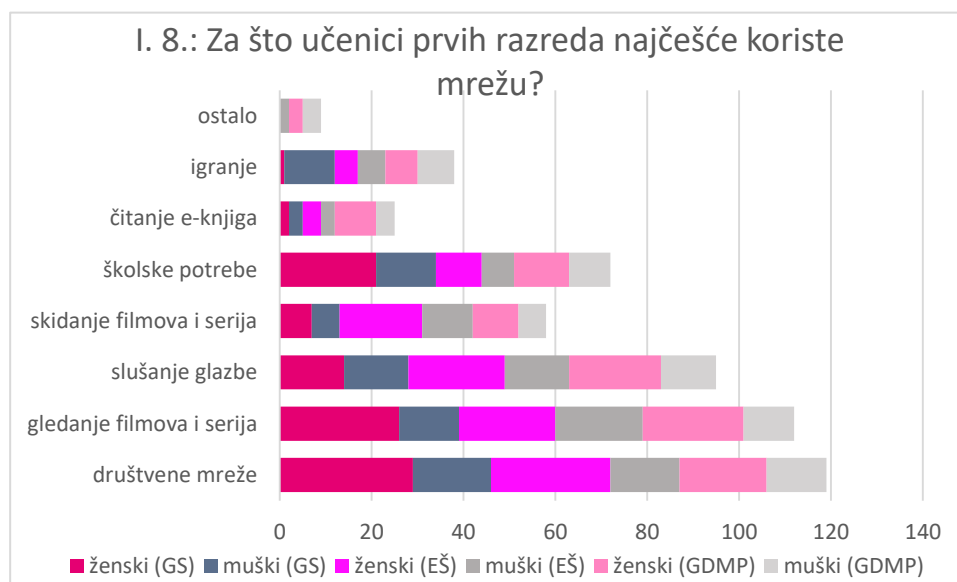


Grafički prikaz 5.

⁴⁴ Krželj, A. Školska knjižnica i poticanje čitanja utemeljeno na žanru horora – istraživanje o tome trebamo li uvesti cenzuru ili ne. U: XXIII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske : Čitanje kao dio knjižnično-informacijskog obrazovanja. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje, 2011.. Str. 15..

Pohvalno je da relativno veliki postotak učenika mrežu koristi i za školske potrebe (upit I. 8.), a od ostalih stranica učenici često posjećuju stranice s vijestima i one na kojima se mogu gledati filmovi i serije te Wikipediju (upit I. 10). Zanimljivo je da se čak 54 % učenika svih triju škola izjasnilo kako čitaju e-knjige (upit III. A), iako ih je samo 17 % izjavilo da to često čine.

Veliki broj učenika, osobito djevojaka, internetsku mrežu koristi za nelegalne aktivnosti kao što su skidanje filmova, serija i glazbe. Zbog velike popularnosti takvih trendova, prije nekoliko godina počele su se objavljivati i razne brošure za roditelje, nastavnike, ali i djecu kako bi ih se upozorilo na potencijalne probleme i kazne koji se mogu pojaviti nelegalnim preuzimanjem određenih internetskih datoteka i sadržaja na osobna računala i mobilne uređaje, ali i kako bi ih se savjetovalo što mogu učiniti kako bi na zakonit način slušali glazbu ili gledali filmove i serije.⁴⁵



Grafički prikaz 6.

Dokaz da su i mladi svjesni svoje ovisnosti *bivanja na mreži* krije se u odgovoru na izjavu (II. A3): *Mladi danas jako puno vremena provode na internetu i društvenim mrežama. s kojom se u potpunosti slaže 69 % učenika GS-a, 94 % EŠ-a i 79 % GDMP-a. Niti jedan učenik svih triju škola ovu izjavu nije smatrao pogrešnom odnosno nije iskazao neslaganje s njom.*

⁴⁵ Jednu od takvih brošura izradila je humanitarna organizacija Childnet International godine 2011. pod nazivom *Glazba i Internet : Vodič za roditelje i nastavnike* u suradnji s organizacijama koje predstavljaju autore i proizvođače u glazbenoj industriji poput Instituta hrvatske glazbe, Hrvatske diskografske udruge, Hrvatskog društva skladatelja, Hrvatske glazbene unije i Hrvatska udruga za zaštitu izdavačkih prava. Dostupno na: http://www.ifpi.org/downloads/music-and-the-internet-guide_croatia.pdf. [Posjećeno: 12. kolovoza 2017.]

Iako su mladi svjesni prekomjernog korištenja interneta, malo tko od njih, ali i njihovih bližnjih, po tome pitanju nešto učini. Najbolji je primjer odgovor jedne učenice GDMP-a koja je napisala: *Ne idem na internet i po mjesec dana, ali kad imam MB⁴⁶ i više od 6 sati [provedem na mreži].*

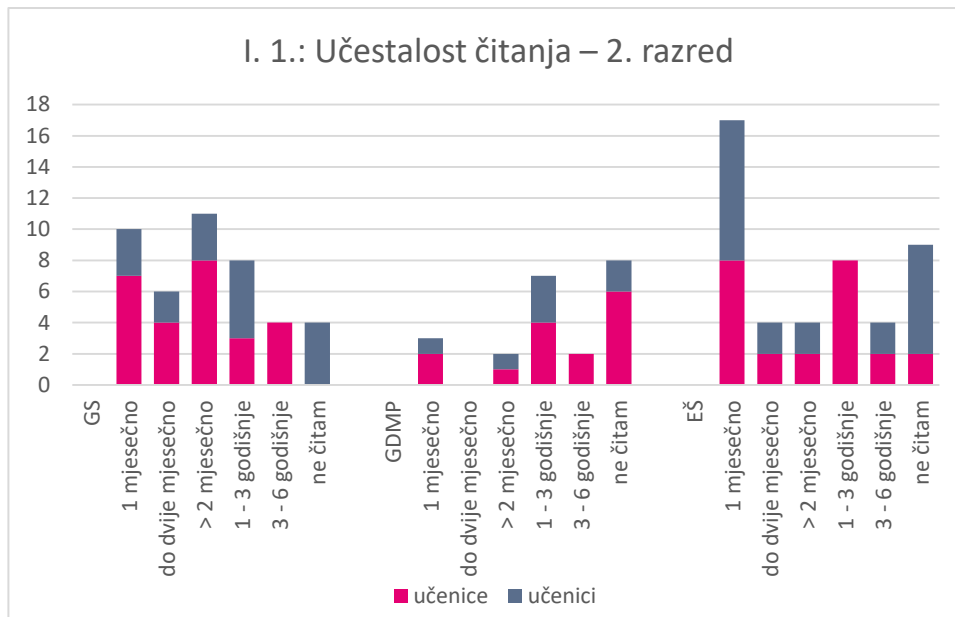
Iz svega navedenoga lako se može zaključiti da katkad nema velikih razlika u čitanju između učenika koji pohađaju gimnazije i onih koji pohađaju strukovne škole, štoviše u ovome su istraživanju učenici prvoga razreda GDMP-a pokazali veću zainteresiranost za čitanjem knjiga po vlastitome izboru nego učenici GS-a, a upravo je njihova osobna motiviranost ono najvažnije. Oni trebaju (sami ili uz pomoć drugih) pronaći što ih zanima i potiče na daljnje čitanje kako bi jednoga dana i sami mogli pomoći i potaknuti druge. Isto tako ključno je da se što više vremena počne posvećivati razgovoru o pročitanim djelima, kako u školi, tako i u knjižnicama, kako bi mladi mogli i međusobno lakše razgovarati o knjigama.

5.1.2. Rezultati učenika drugih razreda

Usprkos jako dobrim rezultatima u prvim razredima, drugi razredi ne pokazuju toliku zainteresiranost za čitanjem knjiga (upit I. 1.). Uočljiv je značajan pad čitanja među učenicima GS-a i GDMP-a.

Tako jednu do dvije knjige mjesečno pročita 37 % gimnazijalaca što je pad od velikih 33 % u odnosu na početnih 71 %. Među grafičarima taj je pad još osjetniji jer se s početnih 50 % učenika prvih razreda postotak spustio na slabih 14 % učenika koji redovito čitaju. S druge strane, iznenađujuće, 46 % ekonomista redovito čita, čime su jedini pokazali skok (od 8 %) i tako nadmašili i gimnazijalce i grafičare, kao i svoje kolege iz prvih razreda, no i dalje je velik broj onih koji ne čitaju (iako ne toliko kao na početku). Riječ je o 18 % učenika što je za 14 % bolji rezultat nego u prvome razredu.

⁴⁶ MB označava podatkovni promet izražen u megabajtima.



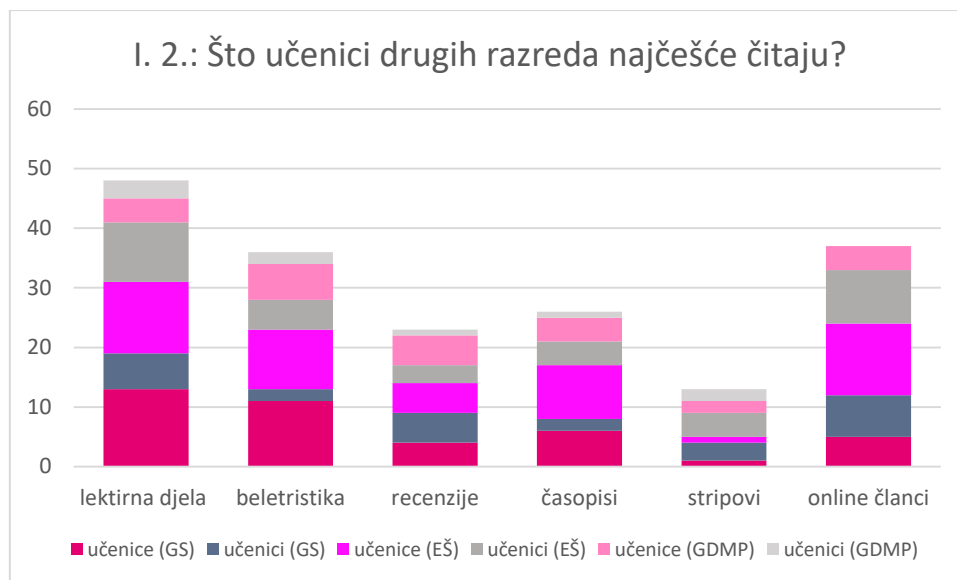
Grafički prikaz 7.

Na temelju ovih rezultata postavlja se pitanje zbog čega je zabilježen tako veliki pad čitanja među gimnazijalcima i grafičarima, a rast među ekonomistima. Za pretpostaviti je da su za to u velikoj mjeri zaslužni plan i program hrvatskoga jezika i književnosti te vrlo često negativan odnos učenika prema nastavnicima hrvatskoga jezika (koje doživljavaju kao prezahtjevne ili preblage). Naravno, rezultati su u najvećoj mjeri takvi i zbog samih učenika koji nisu dovoljno osvijestili važnost i dobrobit koju im čitanje donosi.

Učenici drugih razreda na idući su upit (I. 2.) odgovorili slično učenicima prvih razreda, ponovno većinom zaokružujući lektirna djela i *online* članke. Gimnazijalci pokazuju znatno lošiji rezultat od kolega iz prvoga razreda. Dok ih se tada 87 % izjasnilo kako čitaju lektire, sada je ta aktivnost dobila dvostruko manje glasova (44 % učenika je navelo da to čini i dalje). Osim po pitanju lektira, pad od 5 % zabilježen je i u čitanju *online* članaka. S druge strane broj čitatelja recenzija porastao je za 4 %, a beletristike za otprilike 10 % čime se pokazuje blago povećanje njihove osobne motiviranosti za čitanjem.

Grafičari ponovno pokazuju slabiji rezultat na ovome upitu od kolega iz drugih škola jer se za lektirna djela odlučilo samo 32 % učenika, no pohvalno je što je beletristika i dalje najčitanija, iako je i ona u opadanju (36 %). Zanimljivo je opaziti da je u odnosu na prve razrede porastao broj onih koji čitaju recenzije (s 19 % na 27 %) i časopise (s 12 % na 23 %), ali se, kao i među gimnazijalcima, smanjio broj učenika koji čitaju *online* članke (s 29 % na 18 %). Dva učenika nisu odgovorila na ovo pitanje jer ne čitaju.

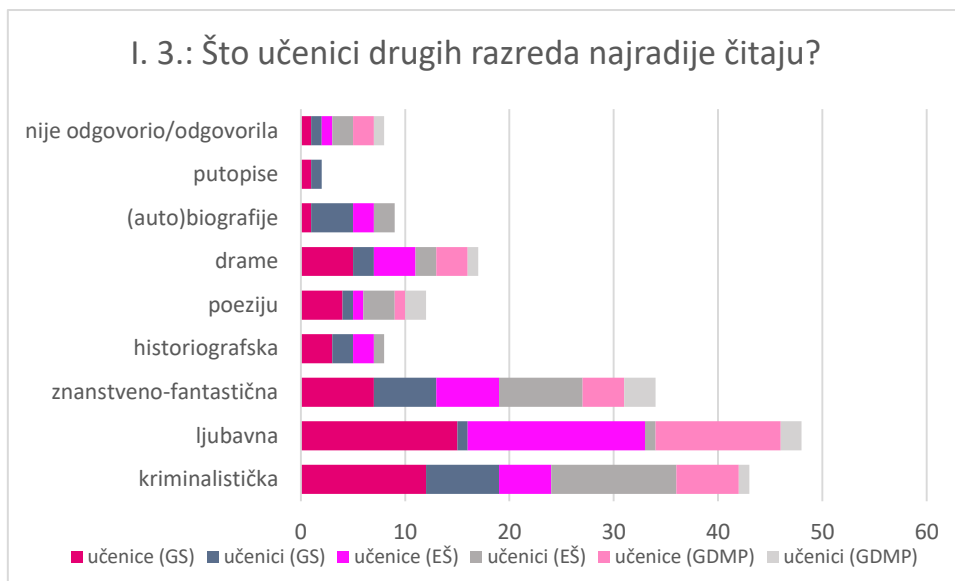
Ekonomisti su u čitanju lektire pali za nekoliko posto (s 51 % na 48%), kao i u čitanju recenzija (s 28 % na 17 %). S druge strane bolje su rezultate pokazali u čitanju časopisa (za 2 %), stripova (za 11 %), a za gotovo 20 % pokazali su bolji rezultat u čitanju beletristike (s 14 % na 33 %) čime je početni loš rezultat ipak popravljen. Čitanost *online* članaka ostala je i dalje nepromijenjena i vrlo visoka (46 %).



Grafički prikaz 8.

Na upit I. 3.: *Što od beletristike najradije čitate?* učenici su uglavnom pratili odgovore prvih razreda. Ponovno su se u prva tri odgovora našli kriminalistički, ljubavni i znanstveno-fantastični romani, odnosno djela s tom tematikom, no nešto drugačijim redoslijedom. U drugim razredima najčitanija su ljubavna djela (43 %), a zatim ih slijede kriminalistička i znanstveno-fantastična. Za pretpostaviti je da je rezultat takav zbog prevlasti učenica u svim drugim razredima. U odnosu na prve razrede, više učenika čita poeziju (za 5 %), a manje drame (za 8 %), putopise (za 4 %) i povijesna djela (za 3 %). Rezultat tome može biti sažetija radnja i vrlo često slabija dinamičnost tih djela (manje zanimljivih likova i događaja).

Učenici drugih razreda GS-a i ovoga su puta naveli da najradije čitaju djela s kriminalističkom tematikom (44 %), dok su se ekonomisti i grafičari odlučili za ljubavna.



Grafički prikaz 9.

Na zadatak I. 4.: *Navedite naslov posljednje pročitane knjige, a da nije lektirna.* odgovori su ponovno bili raznovrstni.

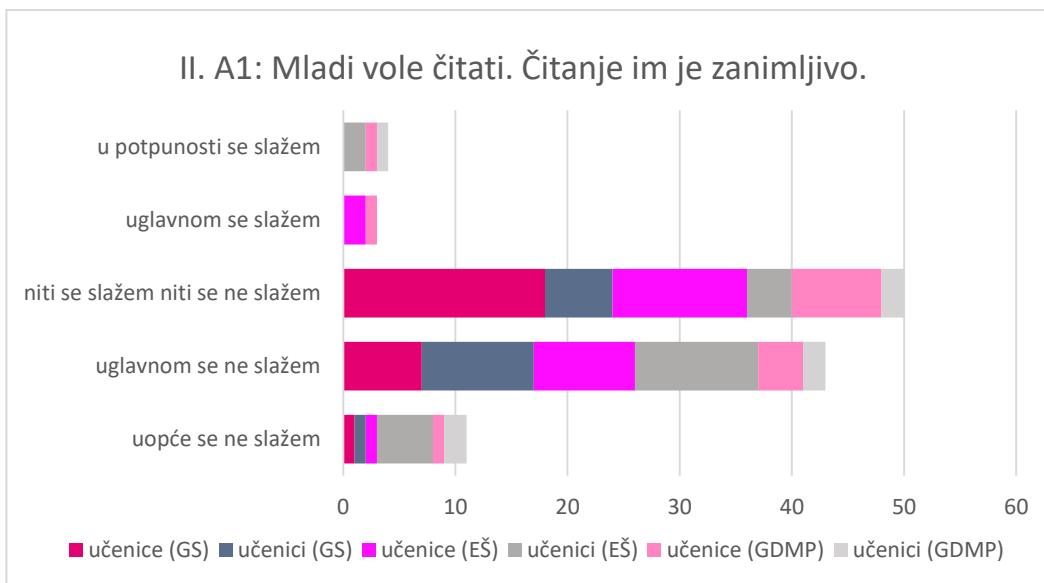
Gimnazijalci čitaju tematski različita djela, no najčešće se spominju fikcija i fantastika (*Harry Potter*, *Hobbit*, *Šarm i špijunaža*, *Knjižnica duša*, *U traganju za Alaskom*, *Vampiriska akademija 2*, *Sumrak*), djela iz svijeta sporta (*Od Učke do Olimpa*, *Sportske novosti* te biografija Luke Modrića) povijesna djela (*Da se ne zaboravi*) pomiješana s fikcijom (*Quo vadis?*, *Fallen angels*, *Grička vještica*) te ljubavna djela (*Thirteen Reason Why*, *Greška u zvijezdama*, *Poslije svega*). U odnosu na kolege iz prvih razreda koji nisu nijednu knjigu pročitali na stranome jeziku, drugi razredi napravili su pomak od pet pročitanih knjiga na engleskom. Od hrvatskih autora navedena su tri: književnica Marija Jurić Zagorka s *Gričkom vješticom*, nekadašnji trener rukometne reprezentacije – Lino Červar s bilješkom *Od Učke do Olimpa* te televizijski voditelj i maneken Dean Pelić s djelom *Njegova strana priče: Tebi*.

U GDMP-u se nijedan naslov nije ponovio više puta, no tematski prevladavaju ljubavna (*Eleanor and Park*, *Bez nade*, *Tiho, tiho anđele*, *Greška u našim zvijezdama*, *50 nijansi sive*) i kriminalistička djela (*Da Vincijev kod*, *Endemsko proročanstvo*, *Nesuđeni*), fikcija (*Mosquitoland*, *Sjenovita međa*) i vjerska djela (*Biblija* i *Mali misal*). Od hrvatskih djela samo je jedan učenik naveo roman *Metastaze* koji je napisao Ivo Balenović pod pseudonimom Alen Bović. Za razliku od svojih kolega iz prvih razreda koji su čitali mnogo djela na stranim jezicima, drugi razred više se usmjerio na prijevode. Pročitano je svega jedno djelo na stranome jeziku.

Ekonomisti su u drugome razredu pokazali veću zainteresiranost za čitanjem što potvrđuje i raznovrstan popis pročitanih naslova. Iako se dva puta ponavljaju *Gospodar prstenova: povratak kralja* i *Vampirski dnevnik*, ekonomisti navode i biografije (biografiju Zlatana Ibrahimovića te *Priču o Milanu Mladenoviću*), autobiografska djela (*Muke jedne blagajnice*) i povijesne traktate (*Umijeće ratovanja*). Zanimljivo je opaziti kako su gimnazijalci i ekonomisti zainteresirani za slične tekstove pa tako i jedni i drugi čitaju ova djela: *Sumrak saga*, *Njegova strana priče*, *Poslije svega*, *U potrazi za Alaskom*, *Harry Potter*, biografije o nogometašima. Od hrvatskih se autora čita već spomenuti Dean Pelić i *Njegova strana priče: Tebi*. Ostala su djela prijevodi.

Općenito gledajući, učenici drugih razreda vole fikcijska i ljubavna djela, čime su potvrđeni rezultati prethodnoga upita, ali su zainteresirani i za druga tematska područja poput zemljopisa, povijesti, a veliko su zanimanje pokazali i za biografije poznatih.

Bez obzira na ovako lijep i raznolik popis pročitanih djela po vlastitome izboru, na izjavu II. A1: *Mladi vole čitati. Čitanje im je zanimljivo*, učenici su uglavnom odgovarali zaokruživanjem broja 3 – čitanje im nije ni pretjerano zanimljivo ni dosadno odnosno poput prvih razreda niti vole niti ne vole čitati. Ekonomisti u odnosu na svoje kolege ponovno pokazuju najmanje zanimanje za čitanjem (57 % učenika je zaokružilo prva dva ponuđena broja čime su iskazali neslaganje s izjavom). Gimnazijalci su s druge strane neutralniji. Njih 56 % čitanju daje ocjenu 3, čime daju do znanja da čitanje ne odbacuju, ali da im ono ne predstavlja užitek kakav bi mogao. Nijedan ekonomist ni gimnazijalac nisu čitanje ocijenili zanimljivim, dok su grafičari i ovoga puta optimističniji po tome pitanju. Među njima 14 % učenika drži da mladi vole čitati i da je čitanje zanimljivo, no većina (46 %) ih se ipak slaže s kolegama iz drugih dviju škola.



Grafički prikaz 10.

Da bi čitanje postalo zanimljivo djeci i mladima, veliku odgovornost imaju roditelji i škola, no većina učenika se s time ponovno niti slaže niti ne slaže (izjava II. B1: *Škola je ključ za razvoj i poticanje ljubavi prema čitanju.* i upit III. B: *Ljubav prema čitanju potječe iz obitelji?*). Zanimljivo je da 44 % gimnazijalaca vjeruje kako škola nije ključ za razvoj i poticanje ljubavi prema čitanju, a 74 % da ljubav prema čitanju ne potječe iz obitelji. Vrlo je vjerojatno da mladi nemaju nekoga tko bi ih u obitelji ili u školi potaknuo na čitanje pa su rezultati iz tog razloga ovako loši. Ekonomisti se u nešto manjem postotku (37 %) ne slažu s izjavom, ali u većem postotku (76 %) ni s upitom, dok su grafičari iskazali najveće neslaganje s izjavom (45 %), ali najmanje neslaganje s upitom (68 %). Postotak onih koji se slažu da je škola ključna za razvoj i poticanje čitanja je otprilike 20 % učenika svake škole.

Upravo zbog ovako velikog neslaganja s izjavom II. B1 i upitom III. B, zanimljivo je vidjeti učeničke komentare na upit *Kako biste potaknuli čitanje među mladima?*

Učenici bi potaknuli čitanje:

- *boljim poticajem / tako da se više priča o knjigama koje nisu za lektiru i nisu teške za razumijevanje / promjenama u popisu lektira za srednje škole / smanjenjem broja lektira i povećanjem različitosti vrsta / s više izbornih lektira / zanimljivijim lektirama / modernijim lektirama*
- *tako da se u školi malo više pažnje posveti čitanju*
- *davanjem više slobodnog vremena*

- više slobodnih izbora za čitanje / knjigama koje su bliže našem vremenu i koje imaju suvremeniju tematiku / djelima s motivima koji mlade zanimaju / čitanjem onoga što žele / s više sadržaja za čitanje (...)
- tako da se mladima⁴⁷ pomogne oko čitanja
- atraktivnim reklamama i anketama

Nekoliko je učenika napisalo da bi se čitanje potaknulo kada bi se riješio problem prevođenja knjiga na hrvatski jezik: *Često su knjige nedostupne i nisu prevedene što znači da dolaze u knjižnice tek nakon par godina. Neki isto tako nemaju dovoljno za kupovanje knjiga, a nema ih u knjižnici. Kada bi se to riješilo, mladi bi bili zainteresiraniji za čitanje. / Da se na hrvatski prevede više knjiga s engleskog i to ne 10 godina nakon izdavanja.*

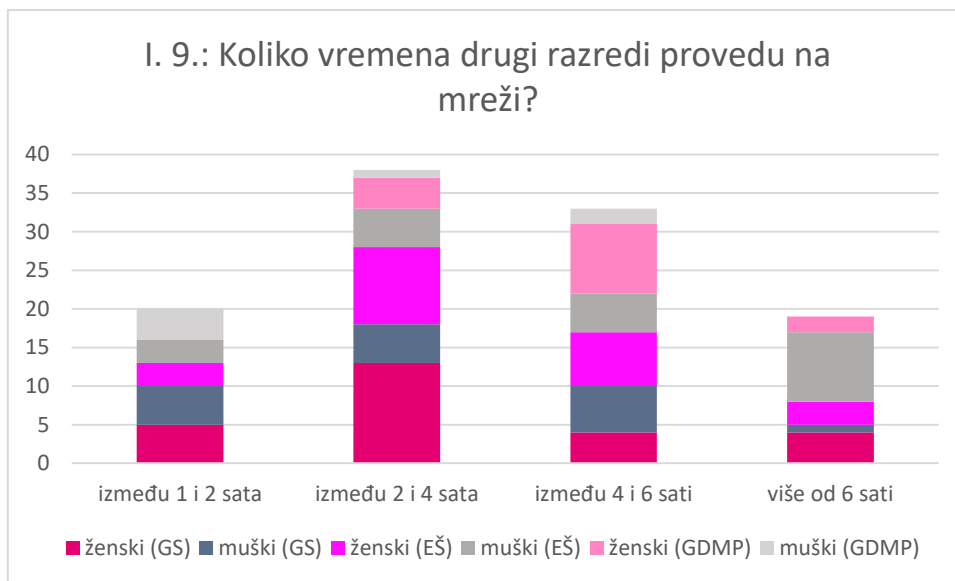
Dok se neki žale na nedostatak prevedenih knjiga, drugima smeta nedostupnost knjiga na stranim jezicima.

Iako se upit odnosio na čitanje općenito, iz učeničkih se odgovora vidi da ih ono uglavnom asocira na lektire, a njima su nezadovoljni jer su im, kako sami kazuju, teške za čitanje i razumijevanje. Njih, uz manjak slobodnoga vremena te razgovora (promocije) o knjigama izvan popisa lektire, vide kao najveće (školske) „probleme“. Jedan je učenik naveo da je zbog škole zamrzio čitati.

Bez obzira na to što na prvi „problem“ ne mogu utjecati oni sami, već je to iznad njih, na druga dva mogu, ali najčešće ne žele, već problem vide u samoj školi. Najbolji je dokaz komentar učenice Ekonomske škole koja je napisala: *Kada bi škola zahtijevala malo manje našeg vremena, sigurno bismo imali snage i želje za čitanjem po vlastitom izboru.*

Učenici slobodno vrijeme vrlo često „gube“ koristeći računala ili mobitele za *surfanje*. Tako čak polovina učenika drugoga razreda Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju navodi kako dnevno na mreži provede između četiri i šest sati, dok gimnazijalci (42 %) i ekonomisti (33 %) uglavnom provedu između dva i četiri sata. Ukupno gledajući 34 % učenika svih triju škola provede između dva i četiri sata na internetu, dok ih također veliki broj (30 %) provede i do šest sati. Ekonomisti vrlo često (26 % učenika) provode i više od šest sati dnevno uglavnom koristeći društvene mreže (83 %) i slušajući glazbu (78 %).

⁴⁷ Nakošena slova (kurziv) označavaju ono što su učenici napisali, dok su autoričine intervencije (pravopisna, gramatička rješenja) pisana običnim malim tiskanim slovima (kurent).

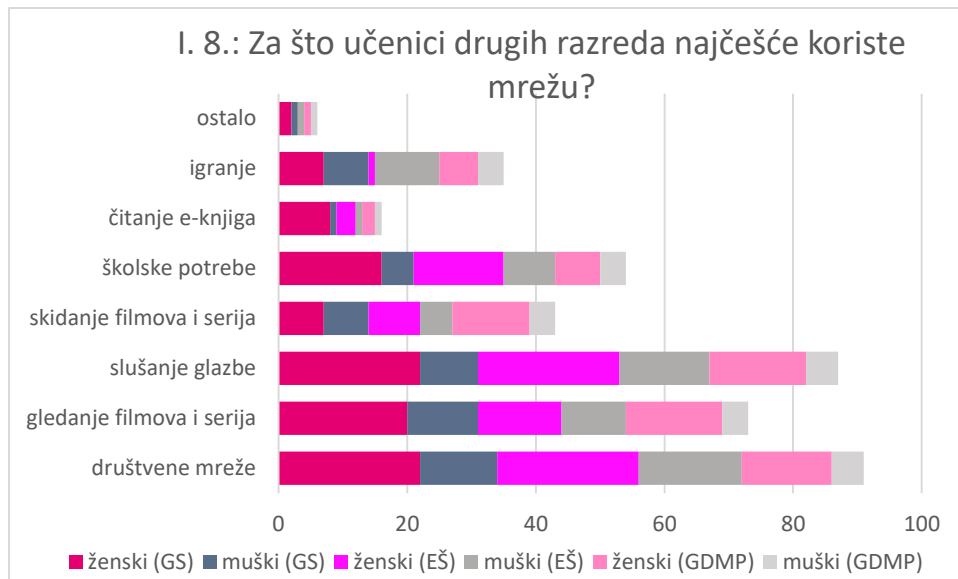


Grafički prikaz 11.

Upravo su te dvije aktivnosti navodili i gimnazijalci (79 % za društvene mreže i 72 % za slušanje glazbe) i grafičari (86 % i 91 %). Uz društvene mreže i glazbu, učenici drugih razreda često gledaju (i skidaju) filmove te internet koriste za školske potrebe (49 % učenika GS-a, 48 % učenika EŠ-a te 50 % učenika GDMP-a).

U odnosu na prve razrede, mnogo je manje onih koji internet koriste za čitanje elektroničkih knjiga (upit III. A: *Čitate li knjige dostupne na mreži?*). Od 44 % gimnazijalaca koji su naveli kako čitaju e-knjige, njih 21 % to čini često, što je pohvalno. Sličnu su zainteresiranost za čitanjem e-knjiga pokazali i grafičari (41 %), iako ih samo 14 % to čini redovito. Ekonomisti su i ovoga puta pokazali najmanju zainteresiranost na ovome području – 24 % učenika je izjavilo kako čita e-knjige, dok ih 9 % to često čini.

U skladu s navedenim učenici najčešće posjećuju (upit I. 10.: *Koje mrežne stranice najčešće posjećujete?*) *Youtube*, *Facebook* i *Instagram*. Od ostalih društvenih mreža navodili su *Snapchat*, *Whatsapp*, *Twitter*, *Reddit*. Često su se spominjale i stranice za gledanje filmova (*Filmovita*, *Netflix*, *MovteX*, *Watchseries*), *Wikipedija* te vijesti.



Grafički prikaz 12.

Unatoč velikome postotku učenika koji dnevno provedu do šest sati na internetu, postotak onih koji se slažu s izjavom II. A3: *Mladi danas jako puno vremena provode na internetu i društvenim mrežama* smanjio se. U odnosu na 69 % učenika prvih razreda GS-a s ovom se izjavom u drugome razredu slaže 61 % učenika (8 % manje). U Ekonomskoj je školi prvotni postotak pao za 22 % (s 94 % na 72 %), a 7 % učenika se uopće ne slaže s izjavom. Iznimka su grafičari među kojima je postotak slaganja s izjavom narastao s početnih 79 % na 91 %. Takav rezultat može biti i posljedica nastavnoga plana i programa Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju koji je zamišljen tako da se uz dinamičnu praktičnu nastavu, rad na računalu i primjenu novih tehnologija (multimedije) dobiju znanja koja će učenicima biti potrebna za tržište rada⁴⁸, odnosno grafičari su „prisiljeni“ koristiti razne programe i alate koji zahtijevaju internetski pristup kako bi riješili određeni zadatak. Osim toga, na mreži vrlo često pronalaze i brojne ideje koje im mogu pomoći u realizaciji njihovih vlastitih, a time i u rješavanju zadaće (to potvrđuje i 50 % učenika koji mrežu koriste za školske potrebe).

Na tu se izjavu nadovezuje i izjava II. A1: *Mladi danas imaju dovoljno vremena za čitanje onoga što vole / žele* koja ponovno pokazuje kako se 33 % gimnazijalaca i 35 % ekonomista uopće ne slaže s njom ili u njoj pronalazi izliku za „nečitanje“. Većina grafičara (41 %) se niti slaže niti ne slaže s izjavom, a 23 % ju ipak drži potpuno točnom. U današnje vrijeme mladima je nedostatak vremena postao izlika za razne aktivnosti. Neki ne stignu naučiti

⁴⁸ Prema: Grafički urednik dizajner. // Web stranica Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, cop. 2017.. Dostupno na: <https://www.skola-gdmp.hr/graficki-urednik-dizajner/>. [Posjećeno: 23. kolovoza 2017.]

jer nisu imali vremena, drugi ne čitaju jer nemaju vremena i tako u krug, ali svi većinom mogu odvojiti i po nekoliko sati dnevno za društvene mreže, objavljivanje različitih *postova*, slika i komentara. Kada bi malo osvijestili svoje „potrošače“ vremena, vjerojatno bi pronašli više vremena za određene aktivnosti koje im u životu mogu donijeti puno više koristi.

Što se tiče razgovora o knjigama i pročitanim, učenici drugih razreda više razgovaraju s prijateljima o tim temama nego što to čine prvi razredi. Riječ je o 57 % gimnazijalaca, 54 % ekonomista i 38 % grafičara, što je dobar rezultat, no poražavajuća je činjenica da samo 7 % gimnazijalaca i 9 % grafičara razgovara sa svojim knjižničarem o onome što pročita, dok ekonomisti to uopće ne čini. Školski knjižničari su tu kako bi učinili da se svaki učenik dobro osjeća u školi i školskoj knjižnici, razvije sve svoje mogućnosti i bude spreman snaći se u budućnosti,⁴⁹ a bez razgovora (pa i o knjigama) navedeno je teško postići.

Kako se može zaključiti, učenici drugih razreda vole čitati brojna djela, otvoreniji su i spremniji za komunikaciju (makar međusobnu), a katkada i čeznu za njom, pa bi njih i njihove želje bilo dobro uzeti u obzir. Naravno, i profesori i knjižničari mogu, ali i ne moraju, te želje prihvatiti jer ih je puno i različite su, ali mogu odabrati one najbolje i pokušati ih iskoristiti za dobrobit svih. Dobar je primjer zabilježen u Ekonomskoj školi u kojoj je profesorica hrvatskoga jezika i književnosti potaknuta prijedlozima učenika uvela, tj. dopustila dodatne izborne lektire koje su učenici sami predložili, ali ih je prije dopuštenja ona sama pročitala (ukoliko već nije) kako bi ocijenila njihovu vrijednost i prilagođenost učeničkom uzrastu. Poželjno je da su ovakvi primjeri češći u svim školama jer učenicima svaki poticaj može biti koristan.

5.1.3. Rezultati učenika trećih razreda

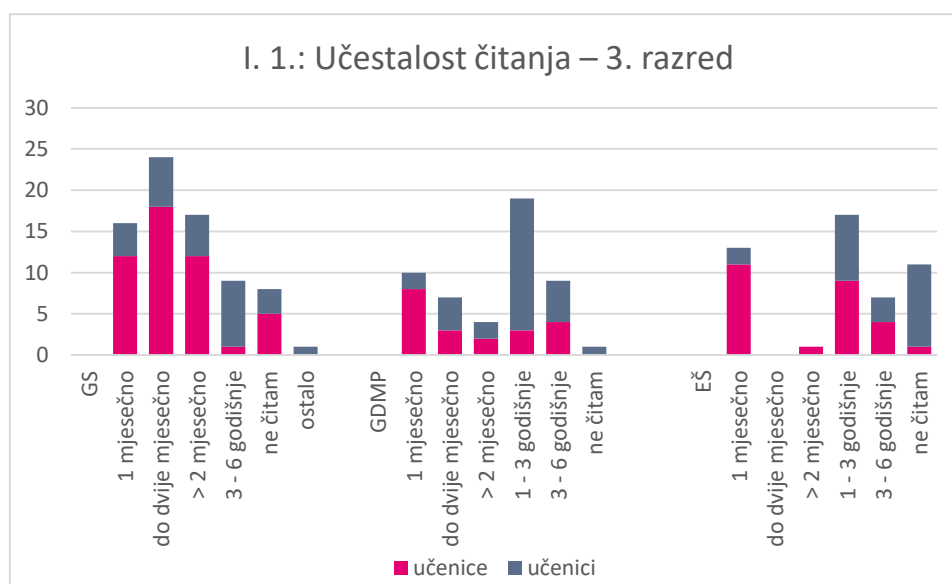
U odnosu na prethodne razrede (druge), učenici trećih razreda pokazuju bolje rezultate u čitanju, ali su i dalje slabiji od učenika u prvim razredima (upit I. 1.). Najbolje rezultate ponovno imaju gimnazijalci, među kojima je 53 % učenika koji mjesečno pročitaju jednu do dvije knjige. Pojavilo se i dosad najviše učenika koji čitaju više od dvije knjige mjesečno (23 %) što je rast od 4 % u odnosu na prve razrede. Jednu do šest knjiga godišnje pročita 23 % učenika, a samo jedan učenik ne čita.

Grafičari su se popravili u odnosu na druge razrede za 22 %. U trećem razredu 36 % učenika izjasnilo se kako čita jednu do dvije knjige mjesečno, ali u odnosu na početnih 50 % i

⁴⁹ Prema: Kovačević, D., Lasić-Lazić, J., Lovrinčević, J. Školska knjižnica – korak dalje. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Altagama, 2004.. Str. 153..

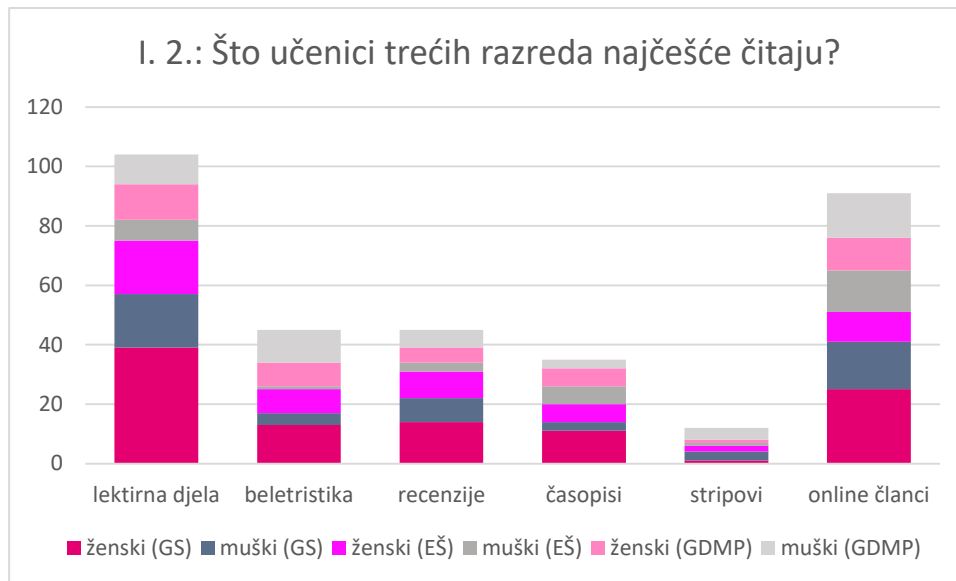
dalje je riječ o malenome broj. Većina učenika (54 %) pročita između jedne i šest knjiga godišnje što je poprilično loš rezultat, no s druge strane pohvalno je što je ponovno samo jedan učenik izjavio da ne čita.

Ekonomisti su nastavili tradiciju te se i ovoga puta pokazali kao najslabiji čitatelji. Samo 27 % ih je odgovorilo da čitaju redovito odnosno jednom do dva puta mjesečno, a 22 % da uopće ne čitaju. Gotovo polovica učenika (49 %) pročita jednu do šest knjiga godišnje. Takav rezultat jako je loš kako za učenike tako i za nastavnike hrvatskoga jezika i književnosti i knjižničare. Učenici, koji svaki mjesec imaju lekturu, a ne čitaju je, kratke sadržaje pojedinih djela, vrlo vjerojatno, pronalaze na internetu i na temelju njih se često spremaju za sat lektire, a knjižnica je prazna.



Grafički prikaz 13.

Najčešći odgovori na idući upit (I. 2.) i dalje su lektirna djela i online članci. Lektire čita 59 % učenika svih triju škola, a *online* članke 52 %. Najviše čitatelja lektire je u GS-u (75 %), dok je najmanje u GDMP-u (44 %). Iako se nisu iskazali kao veliki čitatelji, ekonomisti su odgovorili kako većinom čitaju lektirna djela (51 %) čime su se vratili na vrlo dobar rezultat zabilježen u prvome razredu. *Online* članke najviše čitaju gimnazijalci (53 %), a u stopu ih slijede grafičari (52 %) te ekonomisti (49 %). Beletristika je i dalje najčitanija među grafičarima (38 %), dok se među gimnazijalcima (24 %) i ekonomistima (18 %) ne nalazi ni u prva tri najčešća odgovora. Gimnazijalcima su od beletristike draže recenzije (29 %), a ekonomistima podjednako recenzije i časopisi (25 %). Stripovi su ponovno najslabije zastupljeni. Čita ih svega 7 % učenika svih triju škola.



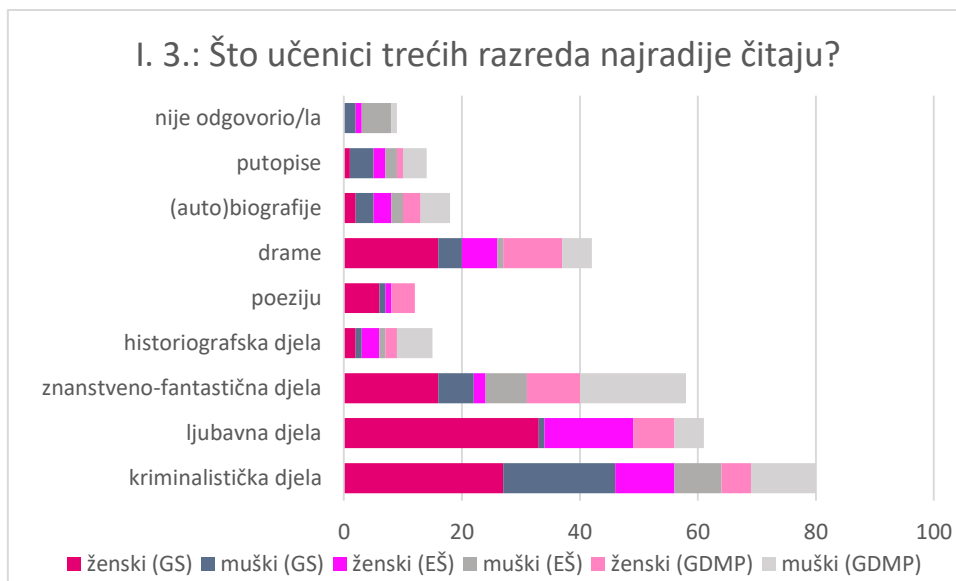
Grafički prikaz 14.

Iako beletristika nije najčitanija među učenicima, kada ju čitaju, najviše vole kriminalistička, ljubavna i znanstveno-fantastična djela.

Slično prvim razredima, gimnazijalci (63 %) i ekonomisti (42 %) najradije čitaju kriminalistička djela, a zatim navode ljubavna djela (47 % gimnazijalaca i 35 % ekonomista) te znanstveno-fantastična (32 % gimnazijalaca i 21 % ekonomista). Gimnazijalci najmanje čitaju povijesna djela (4 %), a ekonomisti poeziju (2 %). Grafičari su i ovoga puta nešto drugačiji. Njih najviše zanimaju znanstveno-fantastična djela (55 %), a najmanje poezija (8 %).

Općenito gledajući učenici drugih razreda svih triju škola najmanje čitaju poeziju (7 %), a upravo je ona ključna za razvoj osjećaja za lijepo i sposobnosti izražavanja vlastitih misli i osjećaja⁵⁰, što mladima vrlo često nedostaje ili za što nemaju hrabrosti.

⁵⁰ Prema: Grahovac-Pražić, V. Poetski interesi učenika razredne nastave. U: Metodčki obzori, 4 (2009) 1-2. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=70754. [Posjećeno: 30. kolovoza 2017.]



Grafički prikaz 15.

Potvrda da učenici trećih razreda više čitaju, vidljiva je iz odgovora na upit I. 4. kojim se od učenika tražilo da navedu *naslov posljednje pročitane knjige, a da nije lektirna*. Osim što mnogobrojni učenički odgovori dokazuju da učenici poprilično čitaju, vidi se i napredak u čitanju djela na stranim jezicima.

Od 75 učenika Gimnazije Sesvete, 61 ih je navelo ukupno 50 naslova, dok se ostali ne sjećaju što su posljednje pročitali. Ponovno su najčitaniji *Harry Potter* (navodi ga šestero učenika), *The Fault in Our Stars*, ali i dosad nespomenuti *Alkemičar*, strip *Zagor*, *Igra prijestolja* i *Robinson Crusoe*. Od ostalih djela spominje se i nekoliko lektirnih: *Ana Karenjina*, *Stranac*, *Dnevnik Anne Frank*, *Družba Pere Kvržice*, *Junačina Mijat Tomić* i *Poljubit ću je uskoro, možda*. U odnosu na prethodna dva razreda ove škole, broj djela na stranim jezicima narastao je. Učenici navode: *Harry Potter and the Cursed Child*, *Love Rosie*, *Divergent*, *Beautiful Disaster*, *The Fault in Our Stars*, *The Flanders Panel*. Od hrvatskih se autora spominju Šime Storić, Sanja Polak (*Mali Jan ima plan*), Mato Lovrak, Dubravko Horvatić, a njihova su djela uglavnom namijenjena osnovnoškolcima. Prema navedenim naslovima, učenici najčešće čitaju fikciju.

Grafičari su u trećem razredu pokazali interes za praktična djela i priručnike koji nude ili su nudili savjete ili upute za različite situacije. Riječ je o djelima poput *Točke preokreta*, *Kako steći prijatelja i naklonost ljudi*, *Kristali – vrste, upotreba i značenje*, *Sobno bilje* pa i *Komunistički manifest* Karla Marxa. Ovakva djela pokazuju specifične interese učenika i mogu roditeljima, nastavnicima ili knjižničarima dovoljno toga otkriti – o učeničkim interesima, stilu života ili vladanju.

Tri se djela ponavljaju po dva puta – *Vampirski dnevnik* (na hrvatskom i engleskom jeziku), *50 nijansi sive* (na hrvatskom i engleskom) te *Parfem*. Navedena su djela i jasan pokazatelj kako učenici ove škole pokazuju veliki interes za djela na stranim jezicima, (naj)veći u odnosu na svoje kolege iz drugih škola. Od 39 naslova koje su naveli, 11 (28 %) ih je na engleskome što osim o njihovim interesima svjedoči i o njihovomu odličnomu poznavanju stranih jezika (konkretno engleskoga). Zanimljivo je da se od hrvatskih autora spominju Janko Polić Kamov sa *Psovkom* i *Pobunjenim pjesnikom* i August Šenoa s *Prijanom Lovrom* – jaka i značajna imena u hrvatskoj književnosti. Kamovljeva je *Psovka* i prvo pjesničko djelo koje su učenici dosad naveli.

Ekonomisti, očekivano, pokazuju najmanji interes za čitanjem i u trećem razredu. Od 49 učenika 35 ih je odgovorilo na ovaj upit davanjem konkretnog naslova, iako je mnogo navedenih djela namijenjeno mlađima (osnovnoškolcima), dok su ostali navodili kako se ne sjećaju posljednjeg pročitano djela ili jednostavno nisu napisali odgovor. Od djela koja su uglavnom namijenjena mlađem uzrastu spominju se *Vlak u snijegu*, *Sasvim sam popubertetio*, *Pale sam na svijetu*, *Tajni dnevnik Adriana Molea* i *Gregov dnevnik*. Tako velik broj djela za djecu može upućivati na nekoliko različitih mogućnosti. Prva je da učenici nisu čitali od osnovne škole, tj. da su posljednje djelo pročitali u osnovnoj školi, druga da učenici vole čitati knjige za razbibrigu, koje su jednostavne i kratke, a treća da čitaju s mlađom braćom ili sestrama. Za nadati se da nije riječ o prvoj mogućnosti, iako mnogo njihovih komentara tijekom anketiranja upućuje upravo na nju.

Tri su se (već dobro poznata) naslova ponovila dva puta: *50 nijansi sive*, *Greška u našim zvijezdama* (na hrvatskom i engleskom jeziku) i *Mi djeca s kolodvora Zoo*. Dvoje je učenika navelo novine (Sportske novosti i Večernji list), a ostali su navodili uglavnom fikciju (*Harry Potter*, *Gospodar prstenova*, *Warcraft*), iako je nekoliko učenika pokazalo interes i za praktična djela (poput grafičara). Riječ je o djelu hrvatske autorice Mirjane Krizmanić *Tkanje života: putovi i staze do životnoga zadovoljstva i sreće*, *Emocionalnoj čistoći* Heather Arnel Paulsen⁵¹, *Raja – yogi*⁵² te *Mudrim izrekama*.

Što se tiče djela na stranim jezicima, ekonomisti ih najmanje čitaju (navedena su svega tri djela), a od hrvatskih se autora spominju samo Mato Lovrak i Sanja Pilić.

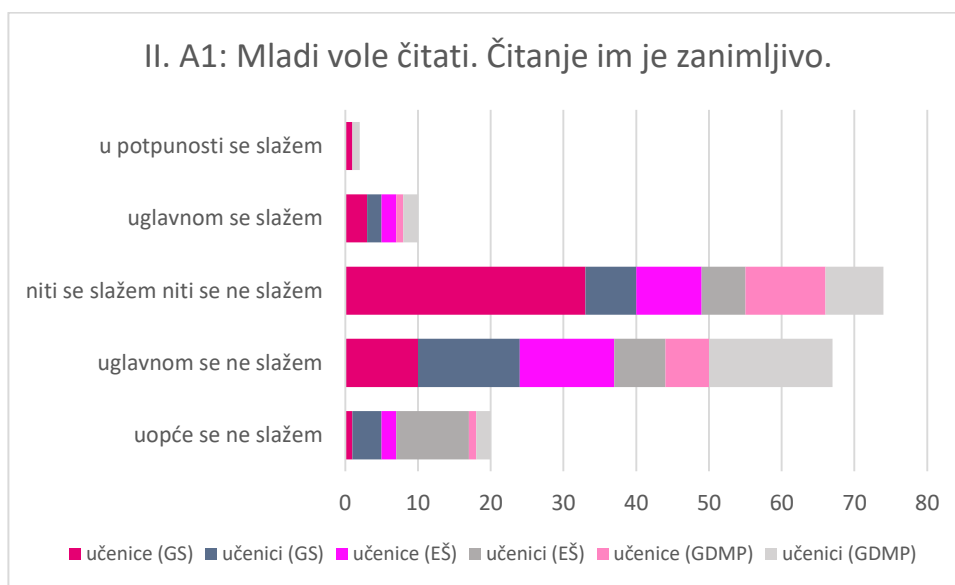
Gledajući sve treće razrede, vidi se napredak u čitanju. Učenici se počinju zanimati za djela koja im pomažu da dođu do odgovora na pitanja koja ih muče ili koja im mogu ponuditi

⁵¹ Pun je naziv djela *Emocionalna čistoća – stvar srca*.

⁵² Autori ovoga djela su Elisabeth Haich i Selvarajan Yesudian.

smjernice za bolji i kvalitetniji život, ali i dalje ih zanimaju kvalitetna književna djela poput *Ćelave pjevačice*, *Nore*, *Prijana Lovre*, *Stranca*, *Ane Karenjine*, *Posljednjeg Mohikanca*.

Na temelju prethodnih odgovora može se zaključiti kako mladi ipak u određenoj mjeri vole čitati, odnosno da čitaju ono što ih zanima i da im je to zanimljivo, no izjava II. A1 ne pokazuje tako optimistične rezultate. Većina je učenika (43 %) na nju odgovorila zaokruživanjem *zlatne sredine* i time dala do znanja kako po njihovomu mišljenju mladi niti vole niti ne vole čitati, tj. da im čitanje nije ni zanimljivo ni nezanimljivo. Time i oni, kao i drugi razredi, vjeruju kako čitanje može biti zanimljivo, ali trebaju pronaći ono što ih zanima i pobuđuje njihov interes. S druge strane, učenici svih triju škola, više naginju k tome da čitanje mladima uglavnom ili uopće nije zanimljivo (39 % gimnazijalaca, 52 % grafičara i 65 % ekonomista), dok samo 8 % gimnazijalaca i grafičara te 4 % ekonomista drži da je ono djelomično ili potpuno zanimljivo.



Grafički prikaz 16.

Mogući problem leži u tome da mladi čitanje uglavnom povezuju sa školom i obvezama što djelomično potvrđuju i njihovi odgovori na izjavu *Škola je ključ za poticanje ljubavi prema čitanju* (izjava II. B1). Samo 20 % učenika svake škole izjavu vide djelomično ili potpuno točnom, dok ostali uglavnom potpuno ili u velikoj mjeri pokazuju neslaganje s njom – riječ je o 40 % gimnazijalaca, 62 % grafičara i 37 % ekonomista.

S druge strane obitelj je dobila manje potpore. Učenicima je ona još manje poticajna za razvoj ljubavi prema čitanju od škole. Tvrdnju dokazuje upit III. B na koji je 63 % gimnazijalaca, 52 % grafičara i 69 % ekonomista negativno odgovorilo. Kada se zbroje njihovi rezultati, dolazi se do brojke od 61 % učenika koji obitelj ne vide važnom u poticanju čitanja.

Ako škola ni obitelj ne potiču učenike za tu aktivnost, postavlja se pitanje što se može učiniti da se to promijeni. Upravo je zato zanimljivo vidjeti što bi oni sami učinili da se mlade potakne na čitanje (*Kako biste potaknuli čitanje među mladima?*).

Evo nekih odgovora:

- *za lektiru ponuditi drugačije vrste (kriminalistiku, ZF) / promijeniti lektire koje učenici moraju čitati – modernizirati ih da učenicima budu zanimljive i razumljive / omogućiti mladima da sami izaberu lektiru / da u školi čitaju knjige koje se njima sviđaju / lektirama s urbanijom radnjom / više izbornih lektira / manje lektira kako bi imali vremena čitati djela koja nisu potrebna za školu / smanjiti količinu lektira,*
- *boljim knjigama za mlade / da mladi čitaju ono što ih zanima, a ne da čitaju na silu / čitanjem knjiga koje su povezane s njihovim interesima⁵³,*
- *akcijom prodaje knjiga po malim cijenama / nižim cijenama knjiga / prodavanjem zanimljivih knjiga po nižoj cijeni / besplatnim knjigama sa zanimljivim sadržajem,*
- *stavljanjem plakata po školi, na tramvajskim stanicama, oglašavanjem knjiga u časopisima i na stranicama za mlade / plakatima, festivalima na kojima bi se davali prijedlozi za knjige koje bi odgovarale mladim ljudima, ali da traje više dana kako bi se podijelilo po nekim kategorijama / promoviranjem knjige na internetu / promoviranjem čitanja putem društvenih mreža / organiziranjem radionica zanimljivih mladima,*
- *pozitivnim kritikama utjecajnih osoba / dobrim recenzijama,*
- *promjenom školskog sustava*

Iz navedenih se prijedloga ponovno vidi kako učenici zbog lektira koje su im vrlo često naporne i teške za čitanje samo čitanje doživljavaju dosadnim i nezanimljivim. Dvojica su učenika napisala kako će mladi *zamrziti čitanje ako ih se tjera na njega*, dok je jedna učenica GS-a napisala kako bi trebalo *smanjiti pritisak na lektire jer mnogi povezuju čitanje s lektinom te ga zbog toga ne vole*. S obzirom na navedene komentare, nije neobično ni da se mnogi mladi žale kako im manjka razgovora s nastavnicima o knjigama koje ne pripadaju lektirnim naslovima jer se u školi one vrlo često predetaljno⁵⁴ obrađuju, a zanemaruju se ostala djela koja učenici mogu ili žele čitati u slobodno vrijeme.

⁵³ Nakošena slova (kurziv) označavaju ono što su učenici napisali, dok su autoričine intervencije (pravopisna, gramatička rješenja) pisana običnim malim tiskanim slovima (kurent).

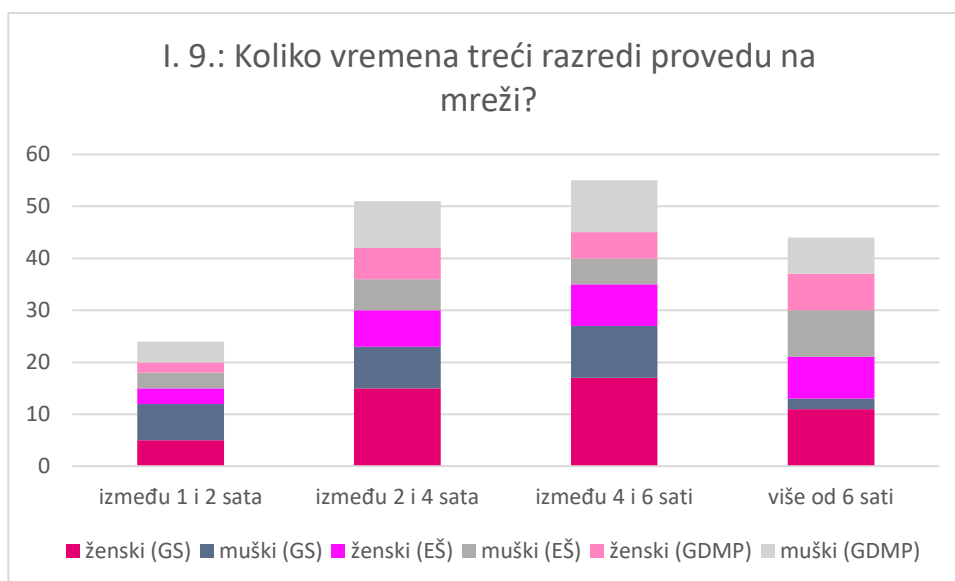
⁵⁴ Ovo je mišljenje učenika koji su ispunjavali anketu, a ne autorice rada.

Iako su mladi iskazali želju za razgovorom sa starijima o djelima koja čitaju, samo je 10 % gimnazijalaca, 16 % grafičara i 4 % ekonomista izjavilo da to čini sa školskim knjižničarima (upit III. D) što su vrlo loši rezultati, slični drugim razredima. S druge strane, vidljiv je napredak u razgovoru s prijateljima (upit III. C). Zanimljivo je da su se grafičari i u tome pokazali najboljima (70 % učenika), dok su gimnazijalci (56 %) i ekonomisti (51 %) malo slabiji, ali i dalje aktivniji nego što su to bili učenici prethodnih razreda.

Iduća je izjava (II. A2) potvrdila učeničke komentare o nedostatku slobodnoga vremena. Ovoga je puta najviše neslaganja s izjavom bilo ponovno među gimnazijalcima (65 % učenika je potvrdilo kako nemaju dovoljno slobodnoga vremena za čitanje onoga što vole). Vjerojatan razlog tome su i veći fond sati koji gimnazije imaju u odnosu na strukovne škole, ali i veći broj lektira koje su učenici obvezni pročitati tijekom godine. Grafičari podjednako drže da imaju (36 %) odnosno nemaju (38 %) slobodnoga vremena, dok se ostatak učenika (26 %) niti slaže niti ne slaže s izjavom. Ekonomisti su uglavnom neutralni (41 %), no 35 % učenika ipak kazuje kako nemaju dovoljno slobodnoga vremena (35 %).

Zašto je tome tako, učenici su sami odgovorili rješavajući upit I. 9. (*Koliko vremena dnevno, po svojoj procjeni, provodite na mobitelu i računalu surfajući?*) pokazavši dosad najlošije rezultate. Učenici svih triju škola (32 %) na internetu najčešće provode između četiri i šest sati, dok je najmanje (14 %) onih koji provode do dva sata. Pojedinačno gledajući, 36 % gimnazijalaca dnevno je između četiri i šest sati na internetu, 31 % dva do četiri sata, 17 % više od šest sati, a 16 % do dva sata. Slični rezultati su zabilježeni i među grafičarima. Jednak broj učenika (po 30 %) dnevno izdvoji između dva i četiri te četiri i šest sati za *surfanje*, 19 % više od šest sati, a 12 % do dva sata. Ekonomisti su najbolje pokazali zašto im manjka slobodnog vremena – 35 % učenika na internetu provede više od šest sati, a upravo ih se toliko u prethodnom zadatku izjasnilo da nemaju slobodnog vremena. Jednak je broj (27 %) onih koji provedu dva do četiri i četiri do šest sati. Najmanje ih (12 %) na mreži provede do dva sata. Ovakvi rezultati mogu upućivati i na ovisnost o internetu koja se može manifestirati na različite načine (ovisnost o društvenim mrežama, igrama, informacijama,...) i koja se između ostaloga može definirati kao „nemogućnost pojedinaca da kontroliraju svoje korištenje Interneta, što rezultira tjeskobom i/ili funkcionalnim poremećajem u svakodnevnom životu“⁵⁵.

⁵⁵ Prema: Pies, R. Should DSM-V Designate “Internet Addiction” a Mental Disorder? // *Psychiatry* (Edgmont). 6 (2009). Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2719452/>. [Posjećeno: 7. rujna 2017.]

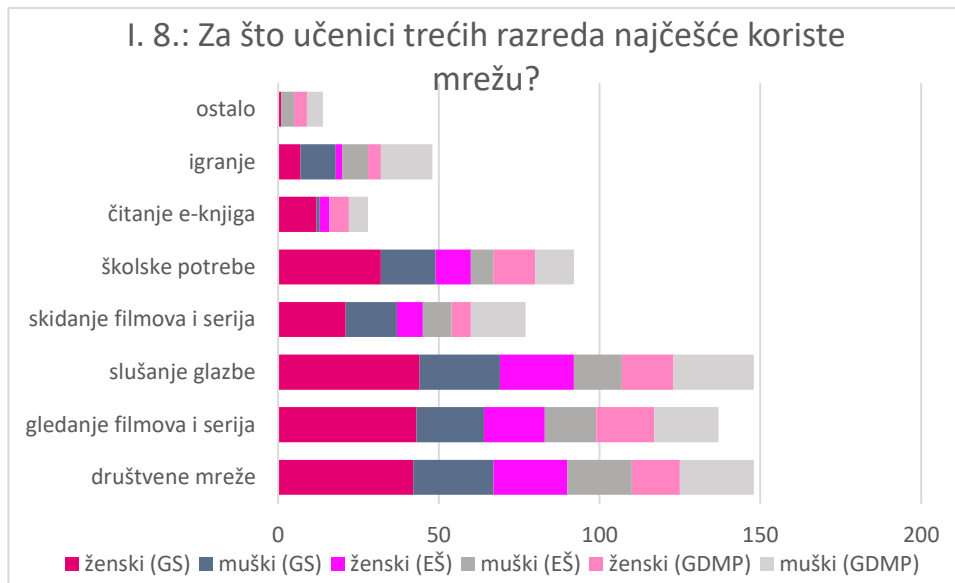


Grafički prikaz 17.

Ovisni o internetu također vrlo često nisu ni svjesni vremena provedenoga na njemu, dok su učenici svih triju škola poprilično svjesni toga, iako ne kao u prethodnim razredima (upit II. A3).

Broj učenika koji se slažu s ovom izjavom porastao je samo u GS-u, dok se u GDMP-u i EŠ-u smanjio. Samo se jedan učenik nije složio s izjavom, dok se 77 % gimnazijalaca, 72 % grafičara i 86 % ekonomista potpuno slaže da mladi danas provode puno vremena na internetu i društvenim mrežama. Tako učenici GS-a (92 %) i GDMP-a (82 %) slobodno vrijeme (na internetu) najčešće provode (upit I. 8.) slušajući glazbu, dok su ekonomisti najaktivniji na društvenim mrežama (88 %). Najmanje glasova dobilo je čitanje e-knjiga (ukupno 16 % učenika svih triju škola), iako se 49 % učenika izjasnilo (upit III. A1) kako čita knjige dostupne na mreži (u čemu prednjače grafičari – 72 % učenika).

O navedenom svjedoče i odgovori na upit I. 10. (*Koje mrežne stranice najčešće posjećujete?*). Većina je učenika navela kako najčešće posjećuje *Youtube* (87 % gimnazijalaca, 94 % grafičara, 90 % ekonomista), *Facebook* (39 % gimnazijalaca, 40 % grafičara, 29 % ekonomista) i *Instagram* (55 % gimnazijalaca, 26 % grafičara, 29 % ekonomista). Od ostalih stranica navode vijesti (*24 sata*, *Jutarnji list*), *Wikipediju*, *Netflix* i ostale stranice za gledanje filmova i serija, ali i pornografske stranice (14 % grafičara i 12 % ekonomista).



Grafički prikaz 18.

Iako treći razredi po količini pročitanih djela nisu puno bolji ili lošiji od prethodnih razreda, među njima se vidi veliki napredak. Oni čitaju kako bi došli do određenih informacija koje bi im mogle koristiti u životu, čitanje ne vide samo kao neku zabavu ili dosadu, već kao sredstvo za obogaćivanje vlastitih znanja i sposobnosti. Nažalost, i dalje ga veliki broj učenika povezuje isključivo s lektirama i sa školom, stoga bi bilo dobro da se nastavnici hrvatskoga jezika, ali i drugih predmeta te knjižničari angažiraju i pomognu učenicima probiti led s nekim zanimljivim, poučnim knjigama koje ne ulaze u domenu lektire ili hladne literature o određenom stručnome području.

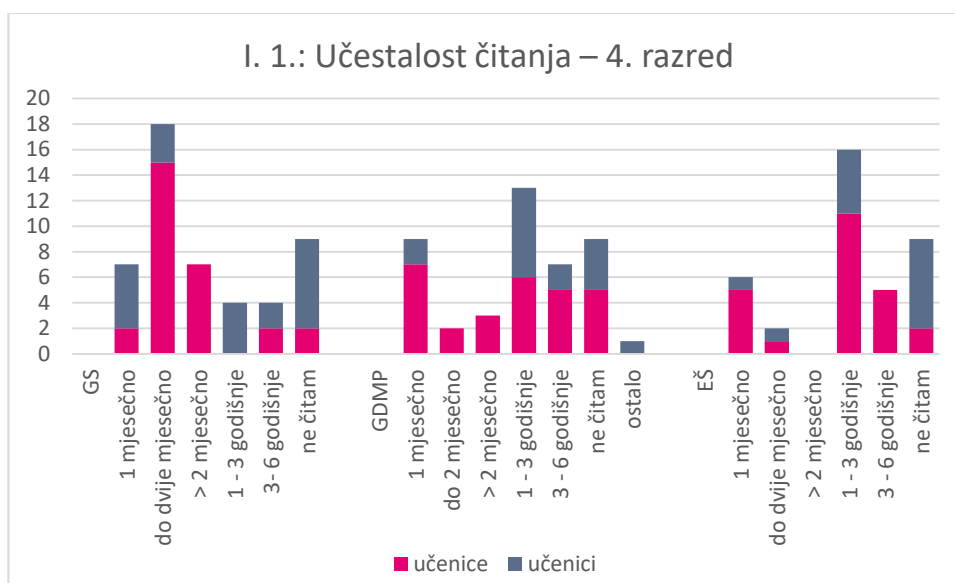
5.1.4. Rezultati učenika četvrtih razreda

Očekivano, učenici četvrtih razreda najmanje su zainteresirani za čitanje, vjerojatno i zbog mnogih obveza koje imaju (pripreme za maturu, matura, završni rad i obrana u strukovnoj školi, razni ispiti i odgovaranja). Tako je velika većina učenika, osobito *strukovnjaka* (30 % grafičara i 42 % ekonomista), odgovorila kako pročitaju između jedne i tri knjige godišnje (upit I. 1.).

Gimnazijalci bez obzira na sve obveze nastavljaju s čitanjem. Jednu do dvije knjige mjesečno pročitaju 51 % učenika, a više od dvije 14 %. Iako i dalje čitaju više od svojih kolega iz drugih škola, u odnosu na prethodne razrede svoje škole ostvarili su najlošije rezultate – čak 18 % učenika tvrdi da uopće ne čita knjige.

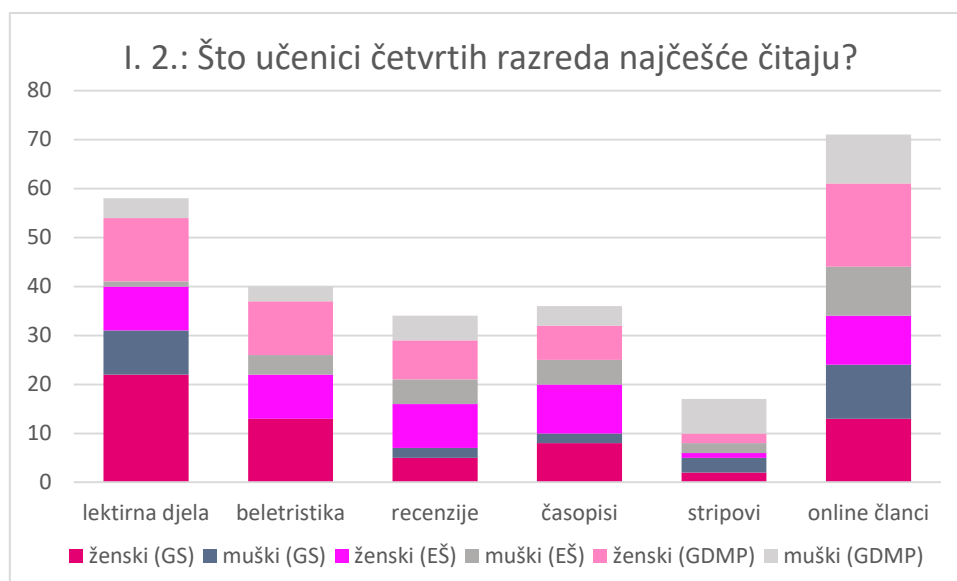
Ekonomisti su ponovno pokazali najmanji interes za čitanjem. Osim velikog broja onih koji pročitaju između jedne i tri knjige godišnje, velik je postotak onih koji uopće ne čitaju – 24 %, dok su oni koji čitaju redovito (jednu do dvije knjige mjesečno) u manjini (svega 21 % učenika). Nitko od učenika ne pročita više od dvije knjige mjesečno.

Grafičari su s druge strane podijeljenih stavova oko čitanja. Jednu knjigu mjesečno pročita 21 % učenika, dok ih isto toliko uopće ne čita. Ukoliko se u obzir uzmu oni koji čitaju do dvije ili više od dvije knjige mjesečno dolazimo do brojke od 32 % učenika koji redovito čitaju što je relativno dobar rezultat, ali i dalje mnogo slabiji od ostalih ispitanih razreda te škole.



Grafički prikaz 19.

S obzirom na vrlo slabu zastupljenost knjige u životima učenika, ne čudi ni da su najčešći odgovor na upit I. 2. (*Što od navedenoga najčešće čitate?*) bili *online* članci. Njih čita 54 % ekonomista, 61 % grafičara i 49 % gimnazijalaca. S druge strane najmanje su odgovora dobili stripovi koje čita 10 % gimnazijalaca, 21 % grafičara i 8 % ekonomista. Lektirna djela i dalje daleko najčešće čitaju gimnazijalci (63 %). Za grafičare su ona također važna, ali ipak ne toliko (39 %), dok su ekonomistima ona uz stripove najnezanimljivija za čitanje (27 %). Iako potonji često pokazuju najmanji interes za čitanjem, ovoga puta su iznenadili. Čak 35 % učenika EŠ-a navelo je kako čita beletristiku, čime su prestigli i grafičare (31 %) koji su sve dosad bili najzainteresiraniji za nju.

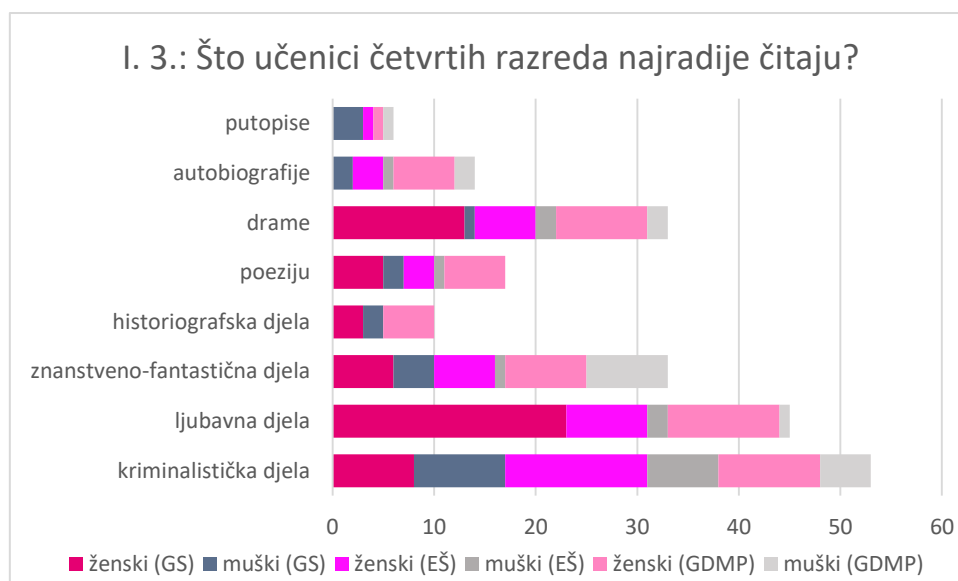


Grafički prikaz 20.

Na idući su upit (I. 3.) odgovori bili uglavnom slični prethodnim razredima. Iznimka su gimnazijalci koji su dosad najčitanija kriminalistička djela zamijenili ljubavnim (47 %). Naravno, tome je tako zato što su gotovo sve učenice odgovorile da čitaju takva djela. Grafičari su ostali pri dosadašnjem rasporedu najviše glasova davši znanstveno-fantastičnim (36 %), kriminalističkim (34 %) te ljubavnim djelima (27 %), kao i ekonomisti kojima su malo draža kriminalistička (55 %) i ljubavna (26 %) pa tek onda znanstveno-fantastična djela (18 %). Najmanje su glasova dobili putopisi (6 % gimnazijalaca, 5 % grafičara, 3 % ekonomista), iako nitko od ekonomista nije glas dao povijesnim djelima.

Interes za poezijom u četvrtom je razredu porastao, osobito među ekonomistima (12 %) i grafičarima (15 %), a za to je poprilično zaslužan i nastavni plan i program iz hrvatskoga jezika i književnosti koji u četvrtom razredu veliki naglasak stavlja na pjesništvo, osobito hrvatsko⁵⁶.

⁵⁶ Prema: Nastavni programi za gimnazije : hrvatski jezik. // Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske. Zagreb, 1994.. Dostupno na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf. [Posjećeno: 10. rujna 2017.]



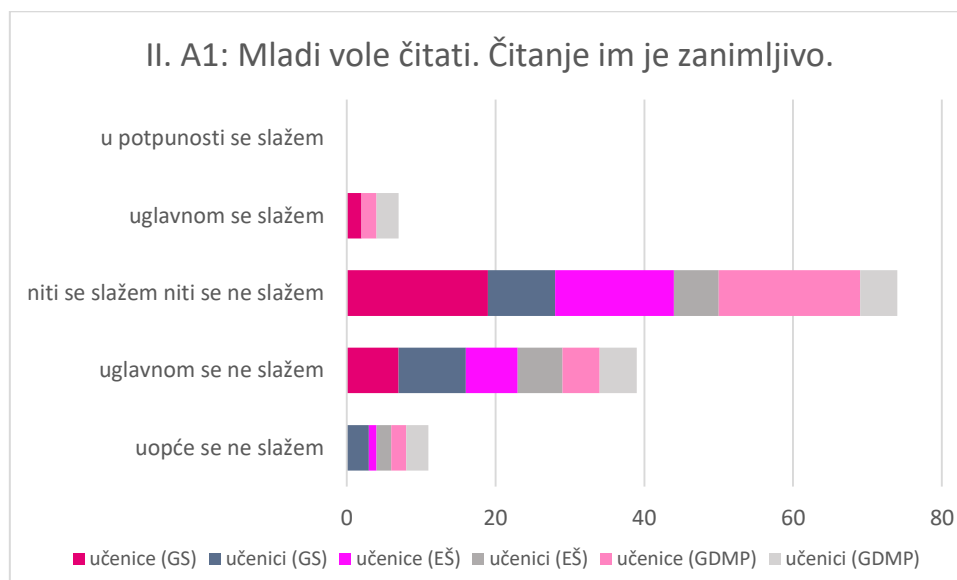
Grafički prikaz 21.

Četvrti razredi nastavljaju sa zanimanjem za razne teme – od fikcije, preko autobiografija do raznih vodiča i priručnika (upit I. 4.). Po navedenim naslovima, učenici najradije čitaju fikciju, iako ih zanimaju i djela praktične prirode. Grafičari uz fikciju čitaju i biografije poznatih (Freddie Mercury) i manje poznatih (*Papisa Ivana*), vodiče za programske jezike (*Vodič kroz PHP*), ali i vodiče za bolji život (*The Four Agreements: A Practical Guide to Personal Freedom*), novine (*Sportske novosti*) i časopise (*Drvo znanja*) čime pokrivaju različita područja interesa. Svega jedno djelo se ponovilo dva puta, jednom na hrvatskom, a drugi put na engleskom – riječ je o romanu *Krive su zvijezde* (*The Fault in Our Stars*). Što se tiče knjiga na stranom jeziku, grafičari su i dalje vodeći, iako se njihov broj smanjio (pročitane su samo tri knjige na engleskom). Hrvatski autori ne spominju se.

Ekonomistima je fikcija također najzanimljivija, ali oni isto tako čitaju biografije i autobiografije (o Zlatanu Ibrahimoviću, engleskoj princezi Diani), dnevnike i zapise (*Dnevnik jedne narkomanke*, *Dragi sine – pisma lorda Chesterfielda sinu*), vodiče za kreativniji i bolji život (*The War of Art: Break Through the Blocks and Win Your Inner Creative Battles*) čime pokazuju napredak u odnosu na prethodne razrede svoje škole. Pohvalno je što su ekonomisti počeli čitati i hrvatske autore poput Pavla Pavličića (*Stroj za maglu*), Ivana Slamniga (*Bolja polovica hrabrosti*) ili Antuna Šoljana (*Kratki izlet*). Djela na stranim jezicima još im uvijek nisu pretjerano draga (ili razumljiva) za čitanje pa je samo jedan učenik naveo djelo na engleskom.

Svi navedeni naslovi dokazuju kako su učenici ostvarili veliki napredak od prvoga do četvrtoga razreda, počeli su čitati ono što ih zanima (bilo o životima osoba koje ih nadahnjuju,

bilo o stvarima koje im nešto znače) i što im pomaže da dođu do odgovora na određena pitanja koja ih muče, no i dalje velik broj učenika vjeruje kako mladi ne vole čitati (upit II. A1). Ekonomisti su i dalje najpesimističniji – 42 % učenika misli kako mladi uopće ili većinom ne vole čitati niti im je čitanje zanimljivo, a 58 % ih je neutralno. Više od polovice grafičara je neutralno (55 %), iako je više onih koji se ne slažu (34 %) nego (djelomično) slažu (11 %) s izjavom.



Grafički prikaz 22.

Učenici su slično odgovorili i na izjavu II. B1 (*Škola je ključ za razvoj i poticanje ljubavi prema čitanju*) i upit III. B (*Ljubav prema čitanju potječe iz obitelji?*). Na prvu izjavu neutralno je odgovorilo 36 % grafičara i 40 % ekonomista, a ostatak se učenika uglavnom ili u potpunosti nije slagao s njom (50 % grafičara i 47 % ekonomista). Samo ju je 14 % grafičara i 13 % ekonomista ocijenilo točnom. S druge strane, učenicima je obitelj važnija na tome području o čemu svjedoči i odgovor jednog učenika koji misli da *je danas teško* [potaknuti mlade na čitanje] *ako [ono] ne dolazi iz obitelji*. Unatoč tome i dalje je više onih kojima ona nije poticajna (52 % grafičara, 53 % ekonomista).

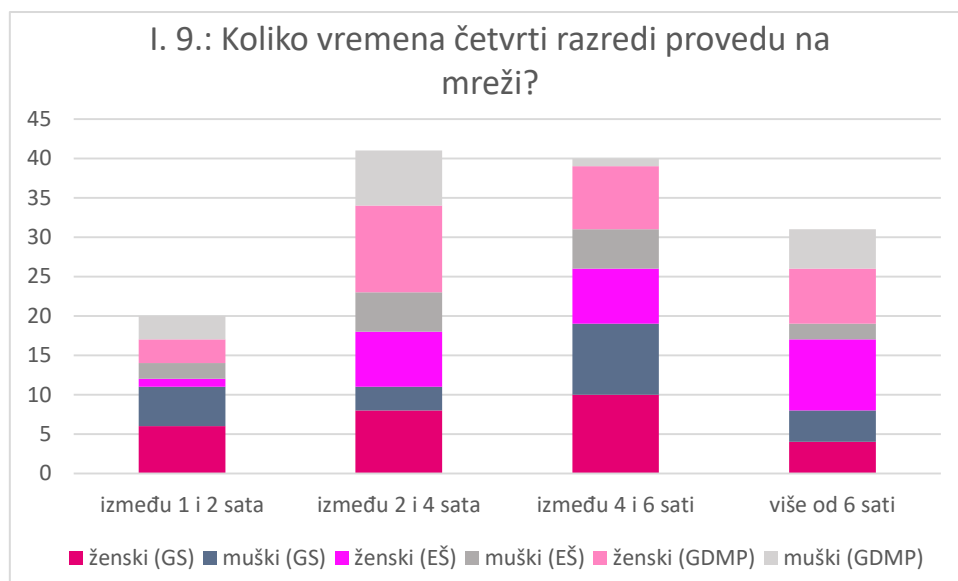
Ono što bi njih moglo potaknuti na čitanje, prema njihovomu mišljenju, jesu (upit *Kako biste potaknuli čitanje među mladima?*):

- *razgovor i razne aktivnosti povezane uz čitanje / igra / preporuke profesora,*
- *besplatni pristup knjižnici (bez članarine) / bolja promocija književnih djela / snažnije promoviranje čitanja i svih dobrobiti koje proizlaze iz njega / veće reklamiranje knjiga / aplikacije jer je danas teško (potaknuti mlade na čitanje) ako (ono) ne dolazi iz obitelji / ponovno pokretanje aplikacije Croatia reads,*

- veći angažman roditelja,
- smanjeni broja obveznih lektira / promjena popisa lektira / zanimljive i suvremenije knjige za lektiru / veći broj izbornih lektira / ukidanje lektire jer zbog njih dosta djece ne voli čitati / doživljavanje čitanja kao opuštanja / da ih se ne tjera da čitaju,
- moderan, kratak i poučan sadržaj / čitanje po vlastitom izboru / slabijim nametanjem određenih djela,
- oslobađanje učenika od zadaća i drugih školskih obveza kako bi u slobodno vrijeme mogli čitati ono što ih zanima / navikavanje djece na čitanje od prvoga razreda; poticanje čitanja od malena.

Jedna je učenica knjigu usporedila sa serijama rekavši da je *knjiga kao serija, nitko neće gledati* (čitati) nešto što mu nije zanimljivo apelirajući na nedostatak zanimljivih djela koja proizlaze iz školskog sustava. Dok jedni tvrde kako problem leži u školi, školskom sustavu i nedostatku vremena koji proizlazi iz njega, drugi misle da je mlade *teško potaknuti na čitanje zbog dostupnosti interneta i dekoncentracije koja proizlazi iz njega.*

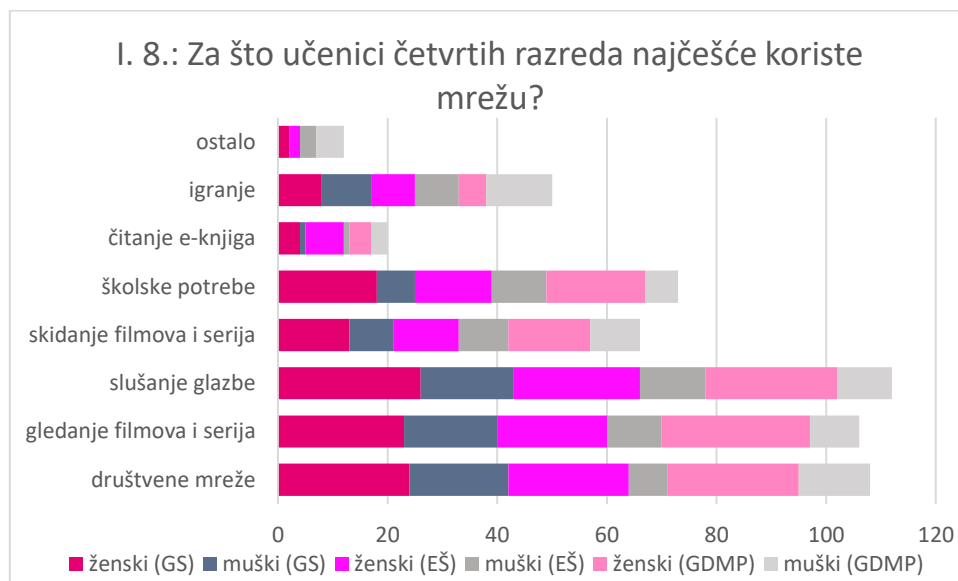
Tako 95 % učenika GDMP-a i 97 % EŠ-a misli da mladi previše vremena provode na internetu i društvenim mrežama (upit II. A3) što djelomično potvrđuju i vremenom utrošenom na njima (upit I. 9.). Iako uglavnom provedu između jedan i dva sata dnevno *surfajući* (41 % grafičara i 32 % ekonomista), i dalje je dosta onih koji provode i više od šest sati (27 % grafičara i 29 % ekonomista) najvećim dijelom za slušanje glazbe, sudjelovanje na društvenim mrežama i gledanje filmova, a nešto manje za školske potrebe, igranje i čitanje e-knjiga (upit I. 8.).



Grafički prikaz 23.

Kao najposjećenije stranice (upit I. 10.) učenici svih triju škola najčešće navode *Youtube* (89 % grafičara i 84 % ekonomista) i društvene mreže (*Facebook, Instagram, Pinterest, Tumblr* – 50 % grafičara i 53 % ekonomista).

Iznenadjuće je što su se ekonomisti ovoga puta pokazali redovitijima u čitanju e-knjiga (21 % ekonomista internet koristi za čitanje e-knjiga) u odnosu na prethodne razrede svoje škole, ali i u odnosu na druge dvije škole (gimnazijalaca i 16 % grafičara), iako ih se najmanje izjasnilo da čita e-knjige (39 % grafičara i 37 % ekonomista).



Grafički prikaz 24.

O onome što čitaju učenici vole razgovarati s prijateljima (upit III. C; 75 % grafičara i 71 % ekonomista), no, nažalost, ne i s knjižničarima (upit III. D) s kojima razgovara 16 % grafičara i 8 % ekonomista. Iako su to i dalje vrlo mali postoci, puno su bolji nego u prethodnim razredima.

Učenici četvrtih razreda pokazali su veliki napredak na mnogim područjima – čitaju djela korisna za njihov intelektualni i duševni napredak, razgovaraju s prijateljima, svjesni su da odviše slobodnog vremena gube na društvenim mrežama, no i dalje ne čitaju onoliko koliko bi mogli, vrlo često uz argument kako nemaju dovoljno slobodnog vremena ili da im nedostaje razgovora i preporuka o knjigama koje ne ulaze u nastavni plan i program, a koje bi im mogle biti zanimljive. Nedostatak razgovora i preporuka nije jedino što učenike muči. On bi željeli sudjelovati i na različitim radionicama koje bi ih mogle uputiti na različita djela i autore, a kojih vrlo često manjka ili s kojima nisu upoznati.

5.1.5. Zaključak poglavlja

Kako se moglo zapaziti, učenici prvih i trećih razreda pokazali su veći interes za čitanjem. Tako je 62 % učenika prvih razreda svih triju škola i 53 % učenika trećih razreda odgovorilo kako redovito čita (od jedne do više od dvije knjige mjesečno) – najčešće lektirna djela. S druge strane drugi i četvrti razredi pokazali su nešto manji interes za čitanjem (51 % i 42 %) i lektirnim djelima. Njima su zanimljiviji *online* članci, ali i beletristika. Iako time potvrđuju da čitaju (i to djela po vlastitom izboru), najviše se učenika tih razreda izjasnilo kako uopće ne čita (19 % i 20 %). Iako se učenički čitateljski interesi poprilično razlikuju, svi su složni u tome da mladi osrednje vole čitati. Na taj način pokazuju kako čitanje ne odbacuju u potpunosti, već vjeruju da se njihov, ali i interes ostalih mladih, s vremenom može promijeniti.

Ono što povezuje učenike svih razreda je tematika djela koja čitaju. U prva tri odgovora u svakoj školi i razredu našla su se kriminalistička, ljubavna i znanstveno-fantastična djela, dok se najmanje čitaju putopisi, autobiografije, povijesna djela te poezija. Iduća stvar s kojom se svi učenici slažu je nedostatak slobodnoga vremena za koji krive školu i školske obveze. Iako odlučno tvrde da nemaju dovoljno slobodnoga vremena, priznaju da dobar dio njega provedu na računalnoj mreži (prvi, drugi i četvrti razredi dva do četiri sata, a treći četiri do šest sati) najčešće koristeći društvene mreže, gledajući filmove i slušajući glazbu.

Zanimljivo je iz navedenoga shvatiti kako učenici ustvari nemaju problema s čitanjem, što dokazuju brojni naslovi koje su naveli, već s lektirama koje su im nezanimljive, nerazumljive i teške. Kako bi se to promijenilo, potrebno je učenicima dati malo više slobode (samim time promijeniti i nastavni plan i program za hrvatski jezik i književnost) i potaknuti ih na odlazak u knjižnice gdje će pronaći ili saznati za djela koja bi ih mogla zanimati.

5.2. Odnos učenika prema školskoj knjižnici i njezina vidljivost u školi

U ovome poglavlju analizirat će se upiti I. 5, 6, 7; II. C1, C2, C3; III. E, F, G, H te dodatan upit koji je zahtijevao njihov savjete oko potencijalnih promjena u školskoj knjižnici.

5.2.1. Rezultati učenika prvih razreda

Kako bi se dobio dojam o „popularnosti“ školske knjižnice, učenici su morali odgovoriti na upit I. 5. kojim se željelo saznati gdje najčešće posuđuju knjige koje žele čitati. Ponuđeni su bili sljedeći odgovori:

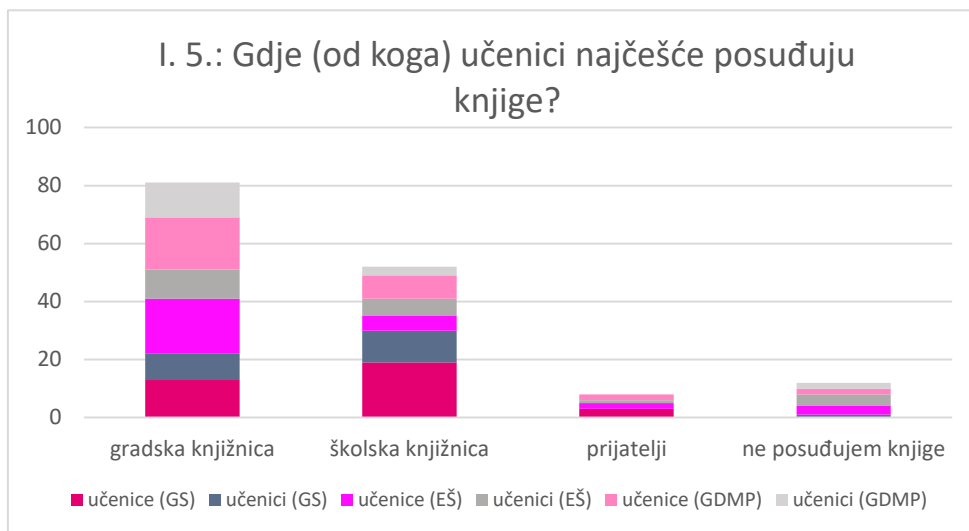
- a) u gradskim knjižnicama (KGZ-u)
- b) u školskoj knjižnici
- c) od prijatelja
- d) uopće ne posuđujem knjige.

Gimnazijalci tako najčešće knjige posuđuju u školskoj knjižnici (55 %) i narodnim knjižnicama (38 %). Ovako veliki broj učenika koji posuđuju u školskoj knjižnici odličan je pokazatelj bogatog fonda knjižnice (knjižnica ima fond od otprilike 16 000 jedinica građe) koji učenicima omogućuje da posuđuju razna djela (od lektirnih naslova do stručne literature). Od prijatelja posuđuje 5 % učenika, dok je onih koji knjige ne posuđuju⁵⁷ niti na jedan od navedenih načina 2 %.

U narodnim knjižnicama puno češće posuđuju učenici GDMP-a (64 %) i EŠ-a (58 %), dok su školske knjižnice slabo posjećene. U njima posuđuje 23 % grafičara i 22 % ekonomista. Razlog tako malim posudbama u školskoj knjižnici može ležati u siromašnom knjižničnom fondu ili nepristupačnome mjestu knjižnice u školi.

U odnosu na ostale škole najviše se ekonomista izjasnilo kako ne posuđuju knjige (14 %), ali ih je i najviše glas dalo prijateljima (6 %). S druge strane grafičari najmanje posuđuju od prijatelja (4 %), a ne posuđuje ih 8 %.

⁵⁷ Ovaj odgovor podrazumijeva sve ostale aktivnosti poput kupovine knjiga, čitanja besplatnih e-knjiga, kupovine e-knjiga, iako neki učenici to nisu shvatili pa su katkad nadopisali svoj odgovor što je greška autorice rada koja nije navela sve moguće aktivnosti koje taj odgovor podrazumijeva.



Grafički prikaz 25.

Iako školska knjižnica nije „popularna“ među većinom učenika, na upit I. 6: *Što najčešće radite u svojoj školskoj knjižnici?* koji je nudio odgovore:

- | | |
|----------------------|--|
| a) posuđujem knjige | d) s prijateljima igram društvene igre |
| b) čitam knjige | e) čekam kada imam slobodan sat |
| c) radim na računalu | f) ne idem u školsku knjižnicu |

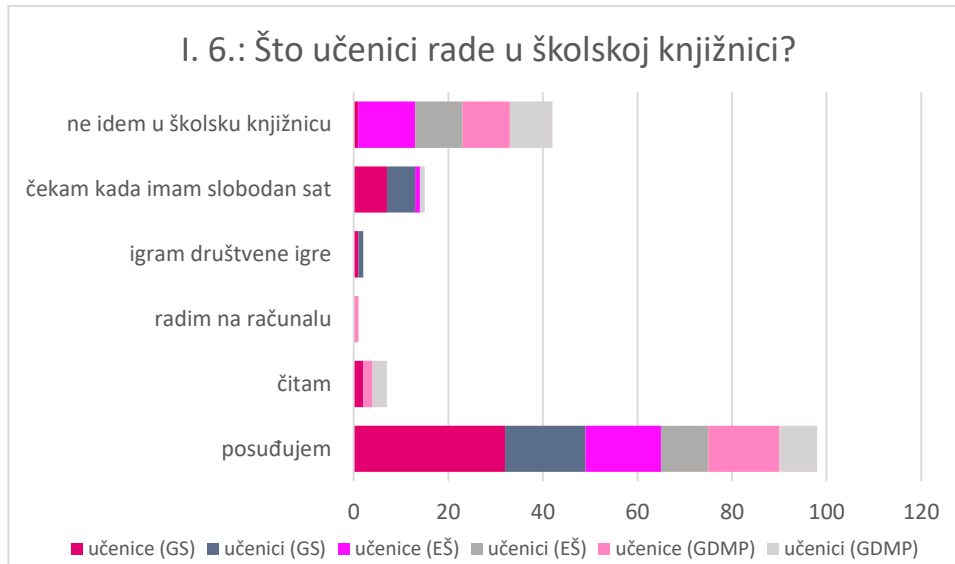
učenici su najčešće odgovarali kako posuđuju knjige (73 % gimnazijalaca, 47 % grafičara i 53 % ekonomista). Uz posudbu gimnazijalci u knjižnicu dolaze i kako bi čitali knjige (3 %), s prijateljima igraju igre (3 % – jedini u odnosu na druge škole), čekaju kada imaju slobodan sat (19 %), a samo 1 učenik odnosno učenica je odgovorila kako ne ide u školsku knjižnicu.

Grafičari češće od gimnazijalaca čitaju u knjižnici (10 %), ali ih i puno više ne ide u nju (39 %). Samo je jedna učenica ove škole zaokružila rad na računalu, a 2 % učenika vrijeme provodi u njoj kada imaju slobodan sat.

Ekonomisti osim zbog posudbe u knjižnicu u pravilu ne dolaze (45 %). Samo je jedna učenica od ostalih ponuđenih odgovora zaokružila da u knjižnici čeka kada ima slobodan sat.

Ovako loši rezultati trebali bi biti poticaj knjižničarima da se pokušaju s razrednicima na početku školske godine dogovoriti i organizirati zajednički sat razrednika na kojemu bi se predstavili i upoznali s učenicima. Bilo bi dobro kada bi im tada objasnili i pravila vladanja u knjižnici, upoznali ih i zainteresirali za aktivnosti koje organiziraju te osmislili kakvu radionicu koju bi zajedno na tom satu mogli realizirati. Slično bi trebalo napraviti i na prvome roditeljskom sastanku s roditeljima. Bilo bi dobro kada bi knjižničar organizirao radionicu za

roditelje u knjižnici ili ih odveo u nju i porazgovarao s njima o svemu što žele znati o posudbi knjiga, aktivnostima koje se provode, opremi koja se koristi. Takva bi druženja mogla biti izrazito poticajna za roditelje – bilo da će svoju djecu potaknuti na dolazak u knjižnicu bilo da žele uložiti u sam prostor knjižnice i pomoći oko njezinog uređenja.



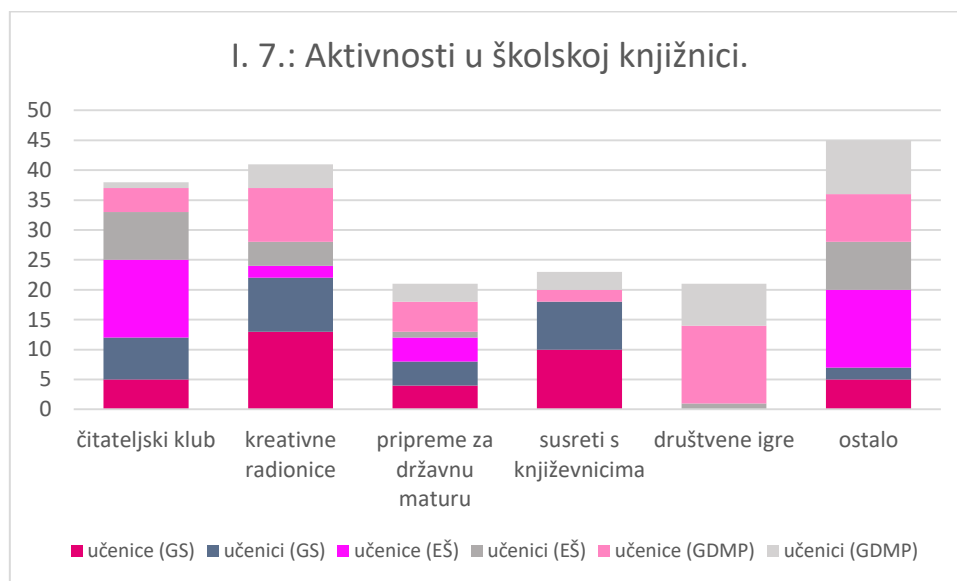
Grafički prikaz 26.

U prvome razredu učenici nisu najbolje upoznati sa svim aktivnostima koje se odvijaju u knjižnici što potvrđuju odgovori na upit I. 7. Učenici su imali nekoliko ponuđenih odgovora:

- | | |
|-------------------------------|---|
| a) čitateljski klub | d) susreti s književnicima i raznim predavačima |
| b) kreativne radionice | e) društvene igre (šah) |
| c) pripreme za državnu maturu | f) ostalo: |

Rezultati učenika šaroliki su – ni jedan odgovor nije dobio ni polovicu učeničkih odgovora. U Gimnaziji su najviše glasova dobile kreativne radionice (33 %) koje se često organiziraju u suradnji s profesoricom likovne umjetnosti u povodu obljetnice smrti ili rođenja nekog važnog pisca ili u povodu blagdana / značajnoga dana. Osim radionica učenici znaju i za susrete s književnicima i raznim predavačima (27 %), ali i čitateljski klub (18 %) koji u školi ne postoji, iako ga knjižničarka i nastavnice hrvatskoga jezika i književnosti planiraju pokrenuti ove školske godine. Ekonomisti za razliku od gimnazijalaca imaju svoj čitateljski klub i 38 % učenika zna za njega. Uz njega upoznati su s kreativnim radionicama (10 %) i pripremanjima za državnu maturu (9 %). Grafičari najmanje znaju za aktivnosti koje se odvijaju u njihovoj knjižnici. Samo 29 % navelo je društvene igre koje nisu organizirane, već učenici imaju

možnosti (prostor i slobodno vrijeme) za njih, 19 % navodi kreativne radionice, a 12 % pripreme za maturu. Ostali su odgovori dobili vrlo malo glasova.



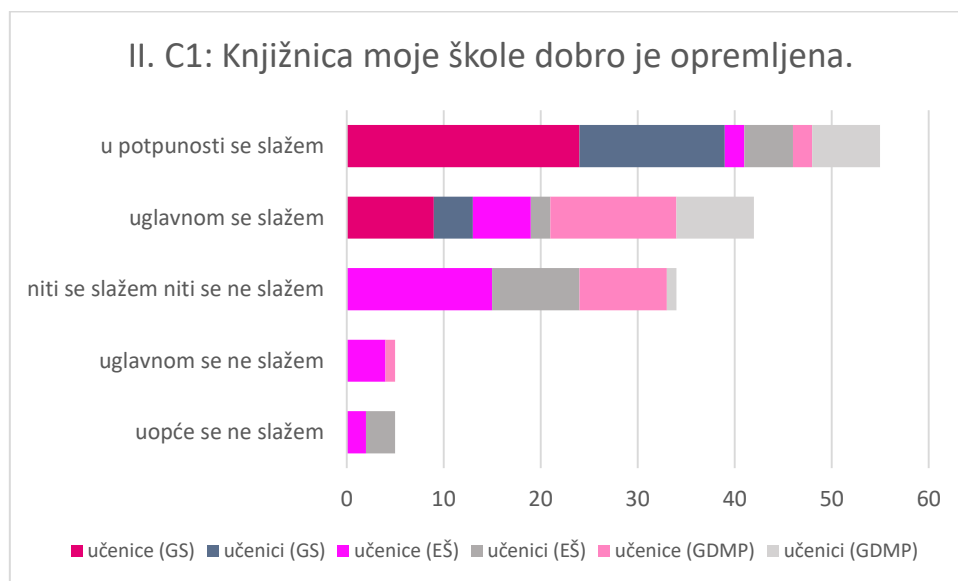
Grafički prikaz 27.

Što se tiče samoga izgleda i prostora, knjižnice svih triju škola dobro su opremljene – svaka ima računala s pristupom internetu, prostor za čitanje ili rad, no samo jedna knjižnica potpuno udovoljava *Standardu za školske knjižnice*. U njemu stoji kako prostor školske knjižnice treba biti u središtu školske zgrade na pristupačnom mjestu (najčešće je riječ o sjevernom ili sjeveroistočnome dijelu škole i prizemlju kako bi invalidima pristup knjižnici bio što lakši) koje se nalazi u blizini ostalih sadržaja škole.⁵⁸

Učenici su također zadovoljni opremljenošću svojih knjižnica, a najviše gimnazijalci. Njih 75 % u potpunosti slaže s izjavom II. C1 (*Knjižnica moje škole dobro je opremljena*). Ostali joj učenici daju četvorku, odnosno djelomično se slažu s njom. Mjestom na kojemu se knjižnica nalazi (upit III. F: *Nalazi li se vaša školska knjižnica na pristupačnom mjestu u školi?*) zadovoljni su svi učenici (100 %), a 71 % ih je zadovoljno i brojem računala koja im stoje na raspolaganju, a koja imaju pristup mreži (upit III. H: *Ima li vaša knjižnica dovoljno računala s pristupom mreži / internetu?*). Grafičari (51 %) se uglavnom slažu s izjavom (zaokružili su četvorku), iako je puno onih koji tvrde da knjižnici nedostaje računala (42 %). Slično kao i gimnazijalci, većina je učenika zadovoljna pristupačnošću mjesta knjižnice. Nekako očekivano,

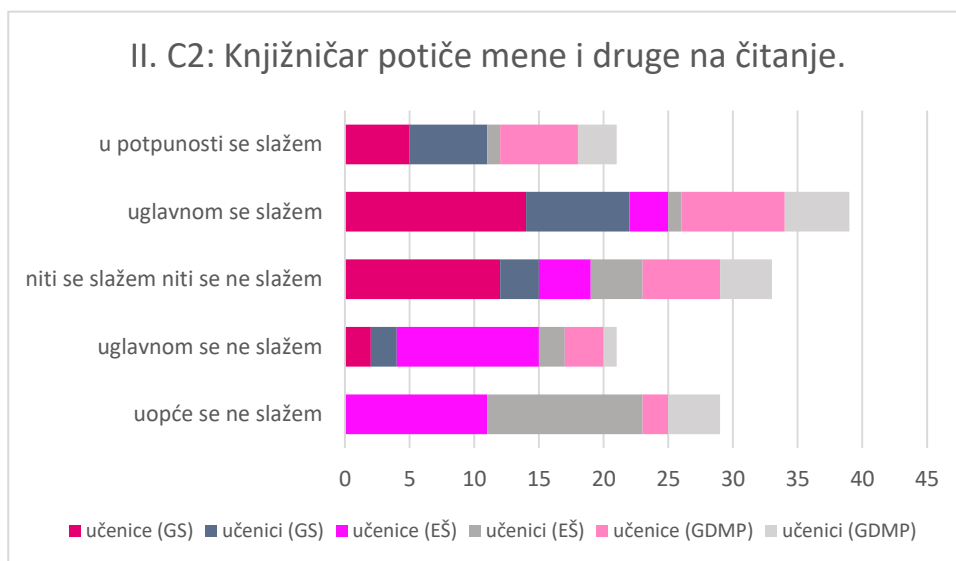
⁵⁸ Prema: Standard za školske knjižnice. Zagreb : Narodne novine d.d., 34 (2000). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_03_34_698.html. [Posjećeno: 11. rujna 2017.]

ekonomisti su najmanje zadovoljni opremljenošću svoje knjižnice i brojem računala koja se nalaze u njoj. Mjestom knjižnice u školi učenici su zadovoljni.



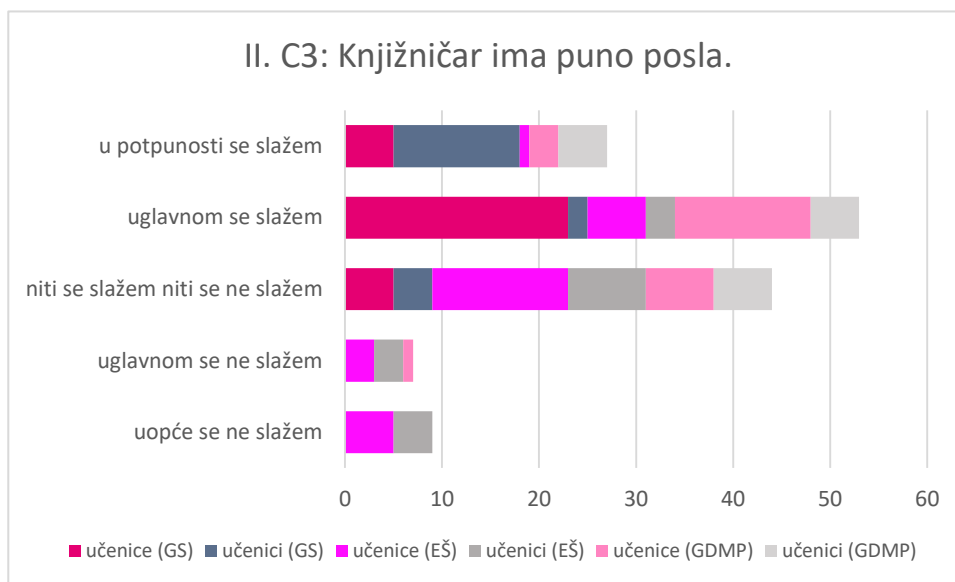
Grafički prikaz 28.

Knjižničari su prošli lošije od prostora knjižnice. Školskoga knjižničara ili knjižničarku poticajnom vidi 43 % gimnazijalaca i 31 % grafičara i uglavnom su zadovoljni načinom na koji potiču njih i ostale učenike na čitanje. S druge strane 48 % ekonomista potpuno je nezadovoljno knjižničarskim poticajima, štoviše drže ih vrlo nepoticajnima. Ovakav rezultat treba uzeti u obzir sa zadržkom jer je u prijašnjim upitima velik broj ekonomista odgovarao da uopće ne ide u školsku knjižnicu, a ako ne idu u nju, nema ni doticaja s knjižničarima.



Grafički prikaz 29.

Što se tiče opsega posla, učenici su svjesni kako posao školskoga knjižničara ne obuhvaća isključivo posudbu knjiga i razgovor s učenicima (kako ljudi često misle). O tome svjedoči i 38 % učenika svih triju škola (48 % gimnazijalaca, 45 % grafičara i 18 % ekonomista) koji se uglavnom slažu kako knjižničari imaju puno posla (izjava II. C3). Očekivano, ekonomisti i o ovoj temi imaju najlošije mišljenje.

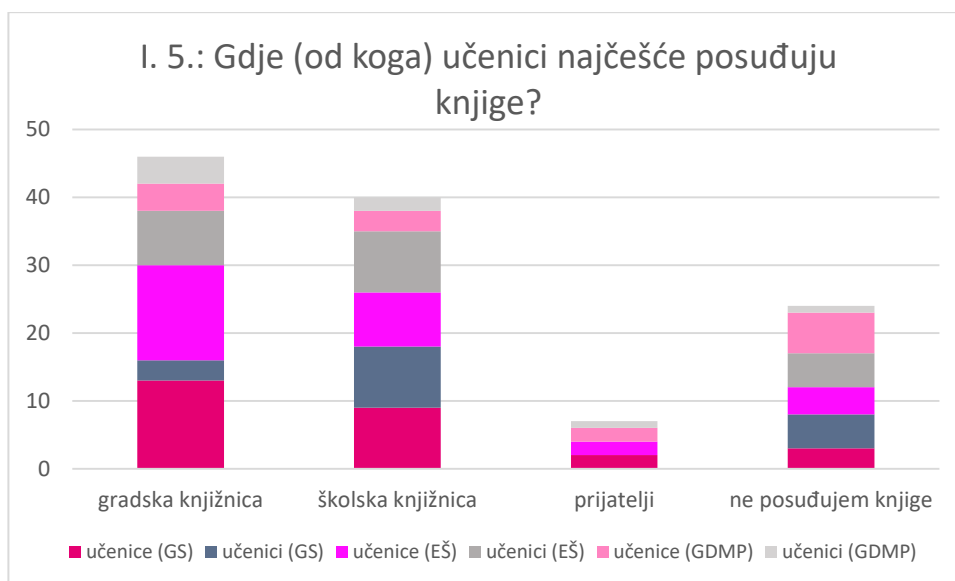


Grafički prikaz 30.

Zanimljivo je da učenici GS-a uglavnom ne bi ništa mijenjali u svojoj knjižnici (upit: *Da možete, što biste promijenili u školskoj knjižnici?*). Nekoliko ih je navelo bolju opremljenost računalima i veći prostor, a dvije su učenice navele kako bi željele više zabavnih sadržaja i još više aktivnosti. Ekonomisti su kritičniji, iako je i dalje dosta onih koji ne bi željeli ništa promijeniti. Problematičan im je sam prostor (željeli bi ga drugačije urediti), opremljenost (bolje ju opremiti, staviti više računala, bežičnu mrežu), fond (žele popularnija djela, više romana, veći izbor knjiga, novija izdanja), aktivnosti (neki bi željeli uvesti društvene igre). Neki su učenici demonstrativno odgovarali kako bi željeli promijeniti *sve*, iako nikada ne idu u knjižnicu. Grafičari kao gimnazijalci većinom ne bi ništa mijenjali, no oni koji su izrazili svoje mišljenje željeli bi više računala i knjiga (za slobodno čitanje), popularna djela za mlade, veći prostor i nabavu knjiga u dogovoru s učenicima. Sve učeničke želje moguće je ostvariti, ali za to je potrebno puno vremena i truda. Učenici bi trebali biti svjesni da nabava knjiga, opremljenost i prostor knjižnice ne ovise samo o knjižničarima, već i o drugim čimbenicima na koje je često vrlo teško utjecati.

5.2.2. Rezultati učenika drugih razreda

Gimnazijalci i ovoga puta knjige najčešće posuđuju u školskoj knjižnici (42 %) i narodnim knjižnicama (37 %), a od prijatelja ih posuđuje 5 %. Iako većina posuđuje knjige, 19 % se izjasnilo da to ne čini, a dvoje ih je nadopisalo svoje odgovore (internet i da knjige imaju doma). Učenici GDMP-a i EŠ-a češće posuđuju u narodnim knjižnicama (36 % grafičara i 48 % ekonomista), nego u školskoj (23 % grafičara i 37 % ekonomista), ali poprilično velik broj učenika tih škola knjige uopće ne posuđuje (32 % grafičara i 20 % ekonomista). Drugi razredi Ekonomske škole više su zainteresirani za svoju knjižnicu te pokazuju bolje rezultate u odnosu na prve razrede.

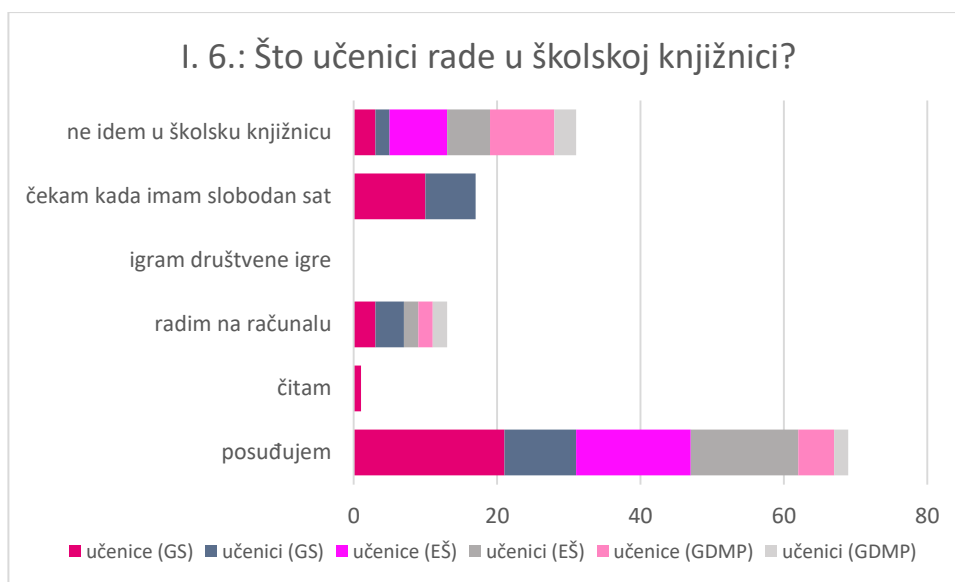


Grafički prikaz 31.

Unatoč velikom broju učenika koji se izjasnio kako najčešće ne posuđuje knjige, na upit I. 6.: *Što najčešće radite u svojoj školskoj knjižnici?* većina je učenika odgovorila zaokruživanjem odgovora *posuđujem knjige* (72 % gimnazijalaca i 67 % ekonomista), dok su grafičari pokazali najslabije rezultate te dodatno utvrdili svoje (prethodne) odgovore zaokružujući da ne idu u školsku knjižnicu (55 % učenika) što je za školske knjižničare, a i samu knjižnicu jako loše.

Gimnazijalci su najaktivniji u svojoj knjižnici. Iako većinom dolaze zbog posudbe, veliki ih broj knjižnicu vidi kao određenu vrstu utočišta pa u njoj provode vrijeme kada imaju slobodan sat (40 %) često koristeći računalo (16 %) što je odličan način da kvalitetno provedu vrijeme čekajući idući sat. Samo 2 % učenika čita knjigu u knjižnici, dok ih 12 % uopće ne ide u knjižnicu.

Grafičari manje od drugih posuđuju knjige u knjižnici (32 %), ali najviše koriste računala (18 %). S druge strane, ekonomisti računala gotovo da i ne koriste (4 %), iako ih nekoliko imaju na raspolaganju. Prema navedenom većini *strukovnjaka* knjižnica je, nažalost, samo mjesto usputnog prolaska (posudbe), a ne i zadržavanja i kvalitetno provedenoga vremena – što bi valjalo promijeniti.



Grafički prikaz 32.

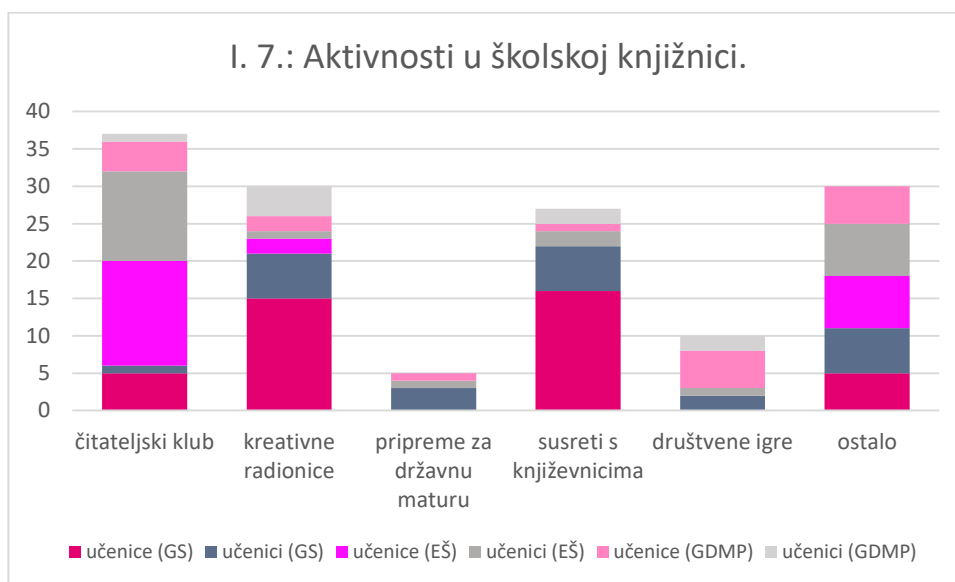
Što se tiče učeničke osviještenosti o aktivnostima koje se provode u knjižnici (upit I. 7.), većina učenika, iako neki od njih ne idu u školsku knjižnicu, znaju što se sve nudi u knjižnici i u čemu mogu sudjelovati ako žele. U Gimnaziji su to brojne kreativne radionice (poput izrade raznih plakata, maketa u povodu obilježavanja kakve obljetnice, glagoljčnih slova)⁵⁹ za koje zna i u kojima sudjeluje 50 % učenika te susreti s književnicima i raznim predavačima (55 %). Iako se iz rezultata prethodnoga upita vidi da 12 % učenika ne ide u knjižnicu, za očekivati bi bilo da ih isto toliko ili možda i manje nije upućeno u rad knjižnice jer nema doticaj s njom, no odgovori na ovaj upit pokazuju drugačije. U aktivnosti koje se provode u knjižnici nije upućeno 17 % učenika. Isti je postotak zabilježen i u EŠ-u, dok je najviše neupućenih u GDMP-u (24 %). U EŠ-u učenici su svjesni postojanja čitateljskoga kluba (74 % učenika) koji se održava otprilike jedanput mjesečno, ali u kojem aktivno sudjeluje vrlo malo učenika. U knjižnici se održavaju i brojne, kratkotrajne kreativne aktivnosti (poput izrade straničnika (bookmarka), mentalnih mapa, raznih sitnica u povodu Dana kruha ili nadolazećeg blagdana)⁶⁰, no njih se

⁵⁹ O navedenim je aktivnostima autorica rada saznala iz razgovora sa školskom knjižničarkom Gimnazije Sesvete.

⁶⁰ O navedenim je aktivnostima autorica rada saznala iz razgovora sa školskom knjižničarkom Prve ekonomske škole.

sjetilo samo 9 % učenika. Grafičari s druge strane, u svojoj knjižnici imaju brojne aktivnosti među kojima su i pripreme za državnu maturu za koje sada zna još manje učenika nego u prvome razredu (samo 5 % učenika). Tako malen postotak u jednu ruku i nije neobičan jer se većina učenika za maturu počne spremati tek u četvrtome razredu pa nemaju potrebu ranije se informirati o takvim aktivnostima. Za njih su društvene igre (33 %) i kreativne radionice (29 %) glavne aktivnosti koje se provode u knjižnici, iako se nitko od učenika u prethodnom upitu nije izjasnio da s prijateljima igra društvene igre. Uz navedene aktivnosti, drugi razredi spominju i novinarsku grupu koja se okuplja u knjižnici i koja je pokrenula već spomenuti školski časopis GVAK! pod vodstvom školske knjižničarke.

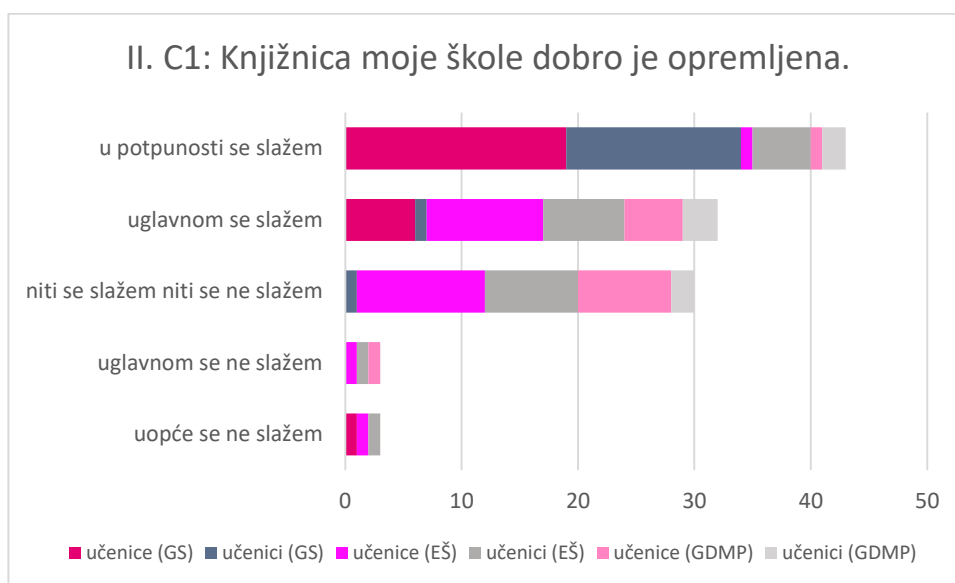
Za pohvaliti je da su učenici uglavnom upućeni u aktivnosti koje se odvijaju u školskoj knjižnici, no bilo bi dobro da ih se još više informira o njima kako bi ih se potaknulo na sudjelovanje u kreativnom radu knjižnice.



Grafički prikaz 33.

Kada se učenike pitalo za mišljenje o školskoj knjižnici (upiti II. C1 *Knjižnica moje škole dobro je opremljena.*, III. F *Nalazi li se vaša školska knjižnica na pristupačnom mjestu u školi?*, III. G *Osjećate li se ugodno u prostoru školske knjižnice?* i III. H *Ima li vaša knjižnica dovoljno računala s pristupom mreži?*), većina ih je imala pozitivnu reakciju. Najbolji su rezultati zabilježeni među gimnazijalcima. Većina (95 %) drži kako je knjižnica vrlo dobro ili odlično opremljena, iako 37 % učenika misli da nemaju dovoljno računala s pristupom internetu. Svi učenici tvrde kako se knjižnica nalazi na pristupačnome mjestu, a 84 % učenika da se osjećaju ugodno u njoj. Grafičari su također zadovoljni svojom knjižnicom – 46 % učenika knjižnicu vidi kao dobro, a 50 % kao vrlo dobro ili odlično opremljenu, no 59 % učenika tvrdi

da joj nedostaje računala. Što se tiče smještaja knjižnice, svi su učenici zadovoljni mjestom na kojemu se nalazi, a 73 % se u njoj ugodno osjeća, dok drugi ne idu u nju ili im jednostavno nije lijepa. Ekonomisti također većinom ocjenjuju da je knjižnica dobro opremljena (41 %), iako je u odnosu na druge škole više onih koji drže da je loše ili nedovoljno opremljena (8 %). Unatoč potonjoj brojci, 63 % učenika je zadovoljno brojem računala koji se nalaze u knjižnici. Iako se knjižnica ne nalazi u središtu školske zgrade⁶¹, već na drugome katu na kraju hodnika, za 96 % učenika ona se nalazi na pristupačnome mjestu, a najmanje se učenika do sad (69 %) u njoj ugodno osjeća.



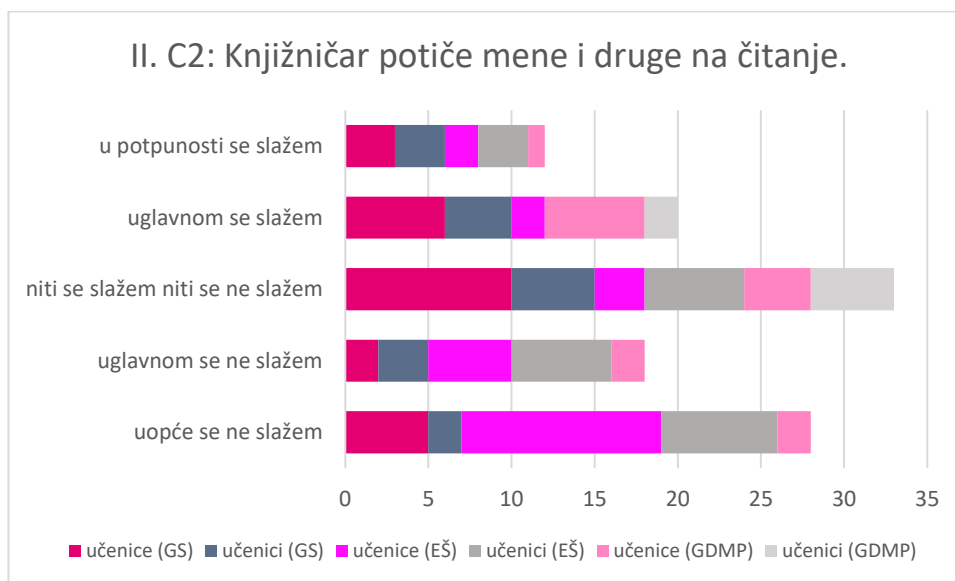
Grafički prikaz 34.

S druge strane, kada je riječ o knjižničarima, učenici više nisu toliko pozitivni. Većina se ekonomista (41 %) ne slaže s izjavom II. C2 kojom se željelo saznati koliko su školski knjižničar ili knjižničarka poticajni za učenike anketiranih škola, a 60 % ih misli kako bi knjižnica trebala biti više angažirana u radu s učenicima (upit III. E). Posao svog knjižničara većinom doživljavaju niti lakim niti teškim, odnosno drže da ga nemaju ni previše ni premalo (46 %). Ostali većinom vjeruju da je posla malo (izjava II. C3).

Grafičari i gimnazijalci uglavnom drže da njih i ostale učenike knjižničari osrednje potiču na čitanje (41 % grafičara i 35 % gimnazijalaca), ali ostatak ih učenika većinom vidi jako ili poprilično poticajnim (41 % grafičara i 37 % gimnazijalaca). Slično misle i za posao koji knjižničari obavljaju. Prema mišljenju većine knjižničari imaju (puno) posla (tako drži 45

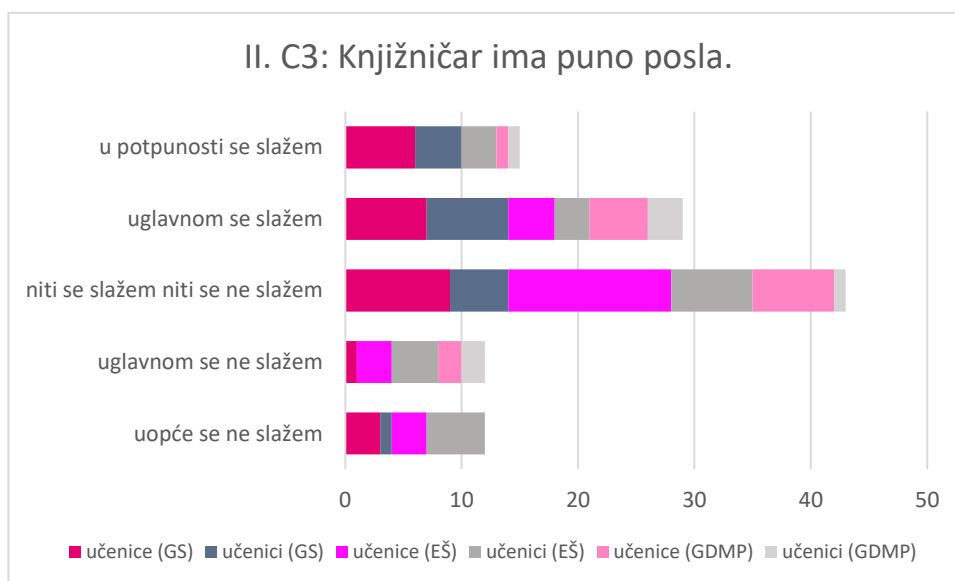
⁶¹ Ovo je jedan od uvjeta koje bi trebalo zadovoljiti prilikom izgradnje školske knjižnice prema *Standardu za školske knjižnice*.

% grafičara i 56 % gimnazijalaca), dok manjina vjeruje da nemaju ni previše ni premalo posla (36 % grafičara i 33 % gimnazijalaca).



Grafički prikaz 35.

Dok bi grafičari poput ekonomista željeli da je njihova školska knjižnica više angažirana u radu s učenicima (55 %), gimnazijalci (58 %) jedini su zadovoljni radom svoje knjižnice.



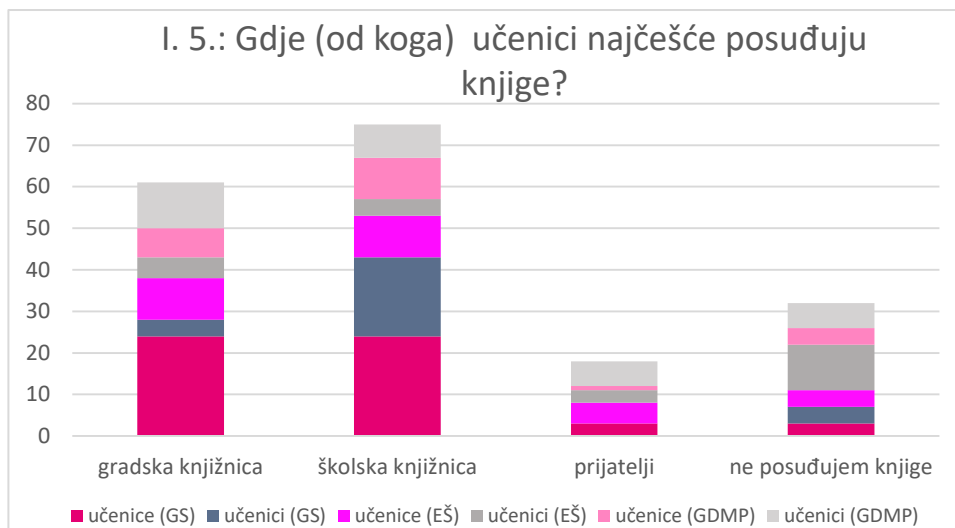
Grafički prikaz 36.

Bilo bi dobro kada bi školski knjižničari jednom u godini ili po osobnoj želji proveli kratku anketu kako bi dobili povratnu informaciju o zainteresiranosti učenika za pojedine aktivnosti koje se održavaju u knjižnici i predložili učenicima neke druge pa se prema njihovom interesu vodili u budućnosti.

Općenito gledajući, učenici drugih razreda većinom su zadovoljni svojim knjižnicama što potvrđuju i odgovori na upit *Da možete, što biste promijenili u svojoj školskoj knjižnici?* na koji su odgovarali slično svojim prethodnicima. Gimnazijalci tako uglavnom ne bi ništa mijenjali u svojoj knjižnici, no oni koji bi, najčešće spominju više računala i neelektirnih djela (beletristike), veći prostor, odvojenost čitaonice (radnog prostora) od ostatka knjižnice, a jedan bi učenik želio poboljšati suradnju knjižnice s učenicima, no nije napisao na koji način. Ekonomisti također ne bi mijenjali puno toga. Ono što bi oni željeli su veći prostor (ali i promjena lokacije knjižnice), manje lektirnih djela, a više *bestsellera*, više računala i više učenika u njoj (jedna je učenica napisala: *Dovela bih više učenika u nju. Prazna je.*). Neki bi učenici uveli dodatne aktivnosti (*društvene igre 7. sat*) i *više sadržaja*. Grafičari su ovo pitanje uglavnom ostavljali praznim, ali oni koji su odgovorili na njega nisu sigurni što bi promijenili ili bi poput ostalih željeli veći prostor i više *zanimljivosti*. Nažalost, na neke želje knjižničari ne mogu previše utjecati, no zato bi onima na koje mogu trebali posvetiti više pažnje i u njihovo ostvarenje uključiti učenike te tako, između ostaloga, poboljšati suradnju s njima.

5.2.3. Rezultati učenika trećih razreda

Treći razredi kao i prethodni knjige najčešće posuđuju u školskoj (43 % učenika svih triju škola) i narodnim knjižnicama (35 % učenika), a gimnazijalci u tome predvode (upit I. 5.). Više od polovice učenika GS-a (57 %) knjige posuđuje u školskoj knjižnici, a 37 % u narodnim knjižnicama. Od prijatelja posuđuje samo 4 % učenika, dok ih najmanje do sad (9 %) knjige ne posuđuje. Ta je brojka u strukovnim školama puno veća – 20 % grafičara i 33 % ekonomista ne posuđuje knjige. Iako je postotak visok, osvrnemo li se na prethodne rezultate tih dviju škola, školska knjižnica ipak je postala vidljivija i učenici češće idu u nju (36 % grafičara i 29 % ekonomista).

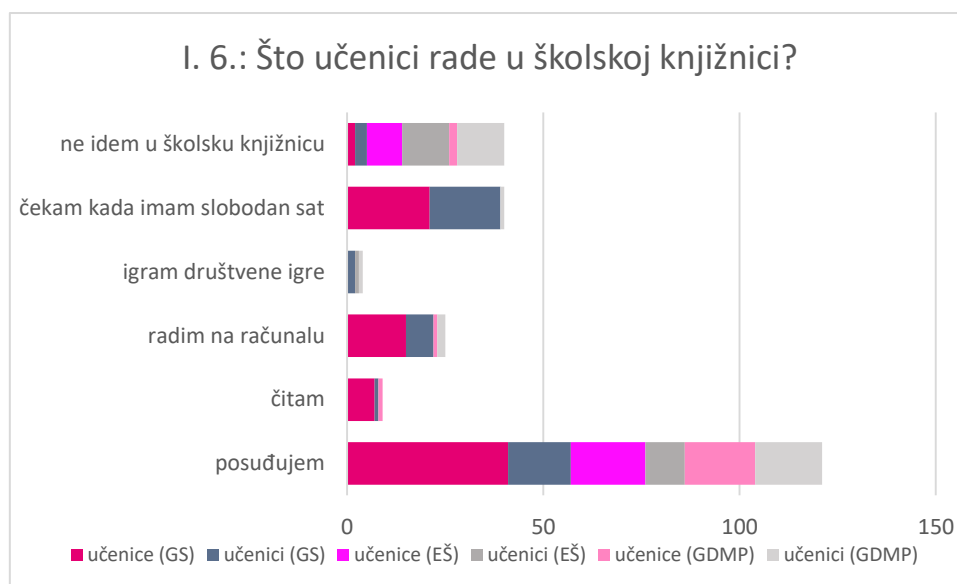


Grafički prikaz 37.

Osim što su školske knjižnice u trećem razredu vidljivije, učenici uglavnom i više vremena provode u njima. Većina gimnazijalaca i dalje posuđuje knjige (76 %), no porastao je broj onih koji slobodan sat provedu u njoj (52 %), čitaju knjige (11 %) ili rade na računalu (29 %). S druge strane broj učenika koji ne idu u knjižnicu smanjio se na 7 %.

Maleni se napredak vidi i u GDMP-u u kojemu se 72 % učenika izjasnilo kako najčešće posuđuju knjige, a 2 % učenika da čitaju knjige, s prijateljima igraju društvene igre ili čekaju kada imaju slobodan sat. Broj onih koji koriste računala smanjio se tri puta – na 6 %, a gotovo se za pola smanjio i broj onih koji ne idu u knjižnicu (s 55 % na 29 %).

Ekonomisti najmanje vremena provode u svojoj knjižnici i pokazuju još lošije rezultate nego prethodni razredi. Smanjio se broj onih koji posuđuju knjige (s 67 % na 59 %), a povećao broj onih koji ne idu (s 30 % na 43 %). Posudba i društvene igre (2 %) jedine su aktivnosti koje učenici EŠ-a čine u svojoj knjižnici.

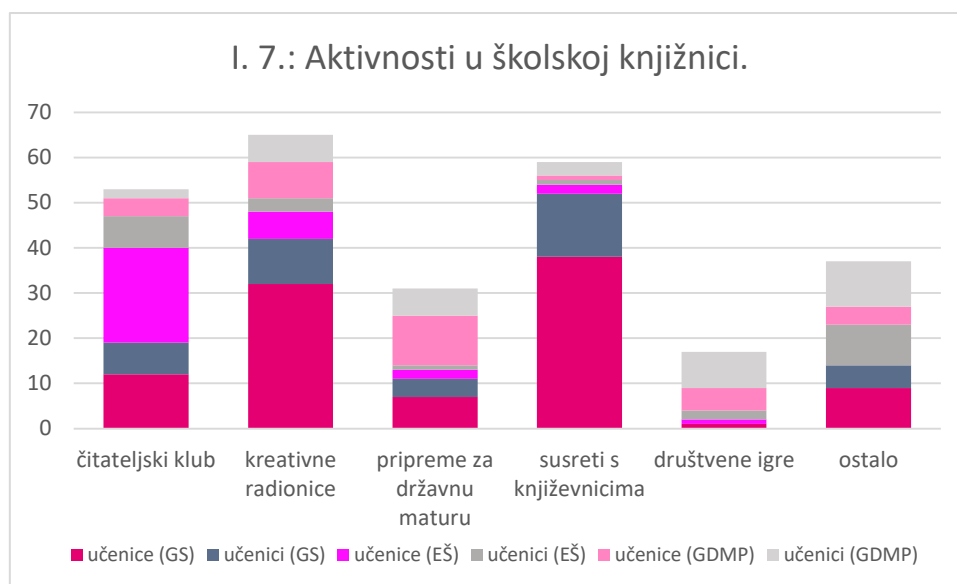


Grafički prikaz 38.

Što se tiče aktivnosti koje se provode u knjižnicama svake škole, učenicima su i one sada puno bliže, odnosno više su informirani o njima. U GS-u su to susreti s književnicima i raznim predavačima (69 %), kreativne radionice (56 %), čitateljski klub (25 %) i pripreme za državnu maturu (15 %). Od ostalih aktivnosti učenici su navodili razne oblike suradnje sa školskom knjižničarkom (4 %) te predavanja i edukativne satove (5 %). S aktivnostima školske knjižnice nije upoznato samo 4 % učenika.

Grafičari su u trećem razredu osvijestili da se u knjižnici održavaju pripreme za maturu pa je to zaokružilo 38 % učenika. Osim priprema često su zaokruživali i kreativne radionice (31 %), društvene igre (29 %) te čitateljski klub (13 %). Za razliku od drugih razreda, informirani su i o školskome listu (4 %) te održavanju učeničkoga vijeća u prostoru školske knjižnice (6 %). Iako su informiraniji od prethodnih razreda svoje škole, i dalje je visok postotak onih koji nisu sigurni ili ne znaju koje se aktivnosti provode u knjižnici (18%).

Ekonomisti su pokazali malo slabiju zainteresiranost za aktivnostima koje se provode u njihovoj knjižnici. Većina je učenika upoznata s čitateljskim klubom (65 %) i kreativnim radionicama (21 %), no porastao je broj (sa 17 % na 21 %) neupućenih u aktivnosti knjižnice.



Grafički prikaz 39.

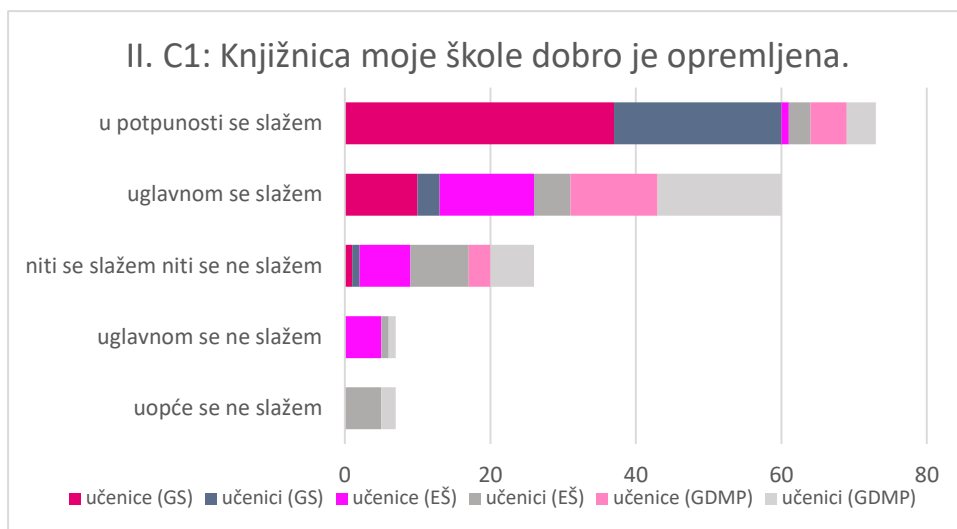
Učenički stav prema prostoru školske knjižnice uglavnom je ostao nepromijenjen ili se poboljšao. Treći razredi GS-a više su nego zadovoljni opremljenošću svoje knjižnice (80 % učenika daje joj ocjenu *odličan*), a to potvrđuje i odgovor na upit III. H o broju računala koji se nalaze u knjižnici (65 % učenika kazuje kako ih ima dovoljno). Očekivano, svi učenici tvrde da se knjižnica nalazi na pristupačnom mjestu u školi, a gotovo svi (99 %) da se u njoj osjećaju ugodno.

Grafičari su promijenili mišljenje o opremljenosti knjižnice na bolje. Većina učenika (58 %) knjižnicu ocjenjuje vrlo dobro opremljenom. Isti je postotak odgovora zabilježen i kada ih se pitalo o količini i dostupnosti računala – zadovoljni su njima.

U odnosu na prethodne razrede GDMP-a, nešto se malo smanjio broj onih koji drže da se knjižnica nalazi na pristupačnome mjestu (98 %), ali se povećao broj učenika koji su zadovoljni i koji se osjećaju ugodno u prostoru u kojem se nalazi (90 %).

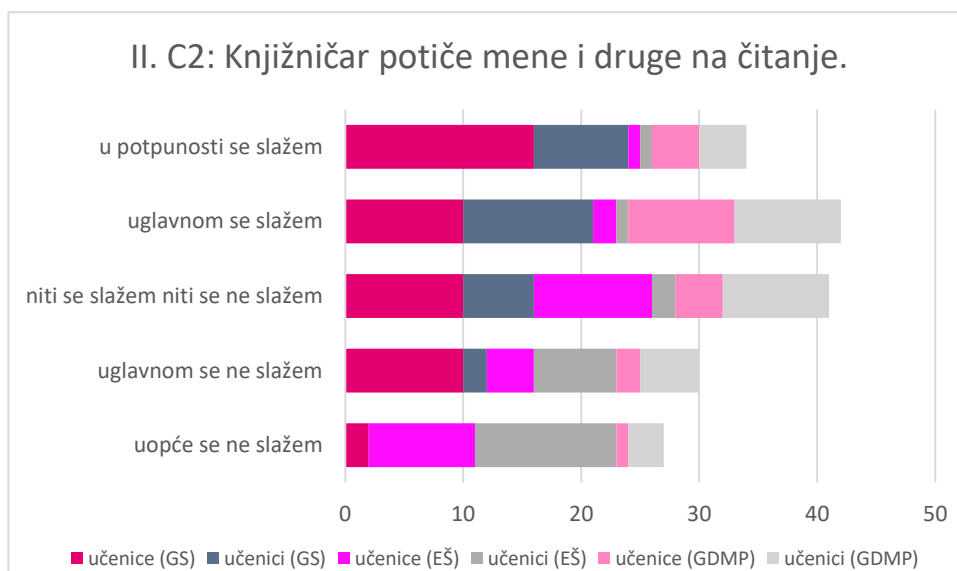
Ekonomisti su također djelomično poboljšali stav o opremljenosti knjižnice. Više učenika tvrdi da je knjižnica vrlo dobro opremljena (38 %), no u odnosu na druge škole i prethodne razrede, i dalje je puno više onih koji je vide loše ili nedovoljno dobro opremljenom (23 %) te tvrde da joj nedostaje računala (83 %). Ovako velik broj kritika na račun nedovoljnog broja računala treba uzeti u obzir sa zadržkom jer je samo 4 % učenika izjavilo da u knjižnici koristi računala. Da ih postoji više, vjerojatno bi bila samo dodatni trošak i ne bi se uopće koristila. U odnosu na prethodne razrede broj učenika koji tvrde da se knjižnica nalazi na

pristupačnome mjestu u školi smanjio se za više od 20 % (s prethodnih 96 % na 72 %), a broj onih kojima je ugodno u prostoru knjižnice narastao je na 74 %.



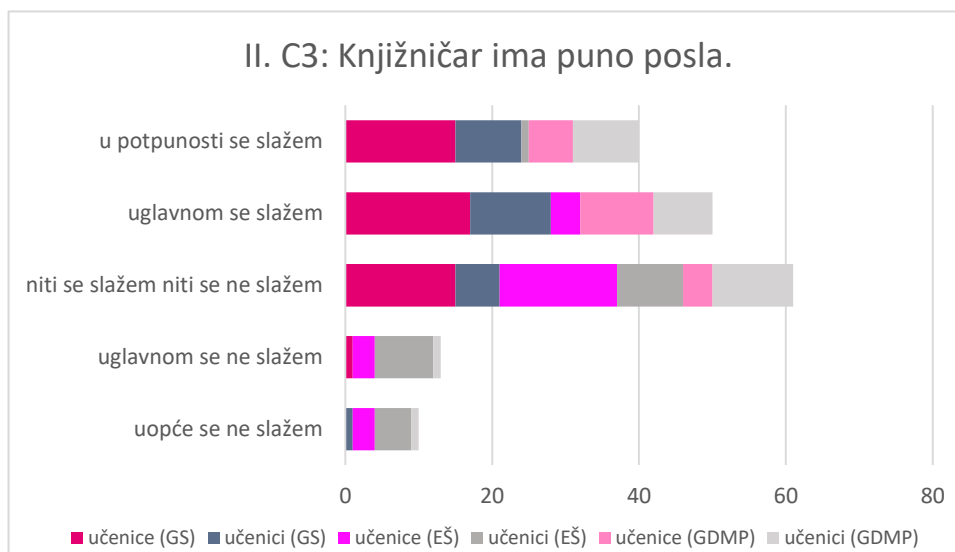
Grafički prikaz 40.

Što se tiče knjižničara, gimnazijalcima su oni jako poticajni (32 %), grafičarima vrlo poticajni (36 %), a ekonomistima nepoticajni (43 %). Visoki broj učenika koji knjižničare vide nepoticajnim povezan je s velikim brojem učenika koji ne idu u knjižnicu, ali i s time da učenici uglavnom posuđuju lektiru pa ne razgovaraju s knjižničarima o drugim djelima.



Grafički prikaz 41.

U skladu s prethodnim pitanjem, 37 % gimnazijalaca i 36 % grafičara vjeruje kako njihove knjižničarke imaju puno posla (daju im vrlo dobru ocjenu) te ih vide jako dobro angažiranima u radu s učenicima (iako manje nego u prijašnjim razredima). Dok su gimnazijalci (63 %) i grafičari (64 %) zadovoljni suradnjom svojih knjižničarki i učenika, ekonomisti (57 %) bi voljeli da je njihova više uključena u taj rad pa zbog toga pretpostavljaju da nema puno posla koji bi trebala obaviti tijekom radnoga dana (51 % joj daje srednju ocjenu, dok ostali naginju k slabijim).



Grafički prikaz 42.

Bez obzira na većinom pozitivno učeničko mišljenje i dalje je mnogo onih koji bi željeli ostvariti veću suradnju s knjižničarima (37 % gimnazijalaca, 36 % grafičara te 57 % ekonomista) što je jasan znak knjižničarima da bi bilo dobro ponuditi učenicima druge aktivnosti ili im postojeće više približiti.

Osim poboljšanja suradnje učenici bi voljeli uvesti još neke promjene (upit: *Da možete što biste promijenili u školskoj knjižnici?*) koje se u velikoj mjeri nadovezuju na odgovore prethodnih razreda. Gimnazijalci bi željeli veći prostor (podijelili bi ga na prostora za učenje i prostor za odmor), više boljih računala s bržim internetom, ali i bežični internet, više beletristike i djela na stranim jezicima, drugačiji namještaj (trosjed, bolje stolce). Neki su ovo pitanje iskoristili i za pohvalu svoje knjižničarke (*Imamo najbolju knjižničarku, stoga ne treba ništa., Sve je odlično!, Knjižnica je da bolja biti ne može.*), ali i svojevrsnu kritiku jer bi željeli ostvariti veću interakciju s njom, organizirati malo više događanja, formirati čitateljski klub i ponuditi više društvenih igara.

Ekonomisti također žele veću i bolje opremljenu knjižnicu s više računala, bržim pristupom internetu, više novih knjiga, radionica i aktivnosti za učenike te udobniji namještaj (kauč). Neki su pisali kako još uvijek ne znaju gdje im se knjižnica nalazi i kako izgleda pa ne mogu odgovoriti na ovo pitanje, no neki su i jako zadovoljni (*U školskoj knjižnici sve je super!*).

Grafičari se pridružuju svim navedenim željama, ali navode i ono što nitko nije spomenuo – željeli bi više rasprava. I oni eksplicitno pohvaljuju svoju knjižnicu (*Knjižnica je super, ali škola nije.*), ali bi voljeli više učenika potaknuti da dolaze u nju.

Zanimljivo je da su učenici trećih razredi jedini koji su odlučili izravno pohvaliti svoje knjižnice i knjižničarke, ali su im dali i najviše kritika i prijedloga kako bi pomogli poboljšati ono što im se ne sviđa. S druge strane, žalosno je čitati kako neki učenici ni nakon gotovo triju godina provedenih u svojim školama nijednom nisu bili u školskoj knjižnici, a neki od njih ne znaju ni gdje se ona nalazi. Tu bi ponovno trebalo napomenuti kako bi idealno bilo da nastavnici, osobito razrednici i nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti, učenike tijekom prvoga tjedna odvedu u knjižnicu, a knjižničar ili knjižničarka ih spremno dočeka, po mogućnosti s nekim zanimljivim aktivnostima ili temama, i upozna s prostorom knjižnice. Naravno, to je u nekim knjižnicama gotovo nemoguće zbog nedostatka prostora, ali u onima u kojima je moguće, bilo bi dobro provoditi ovakvu praksu.

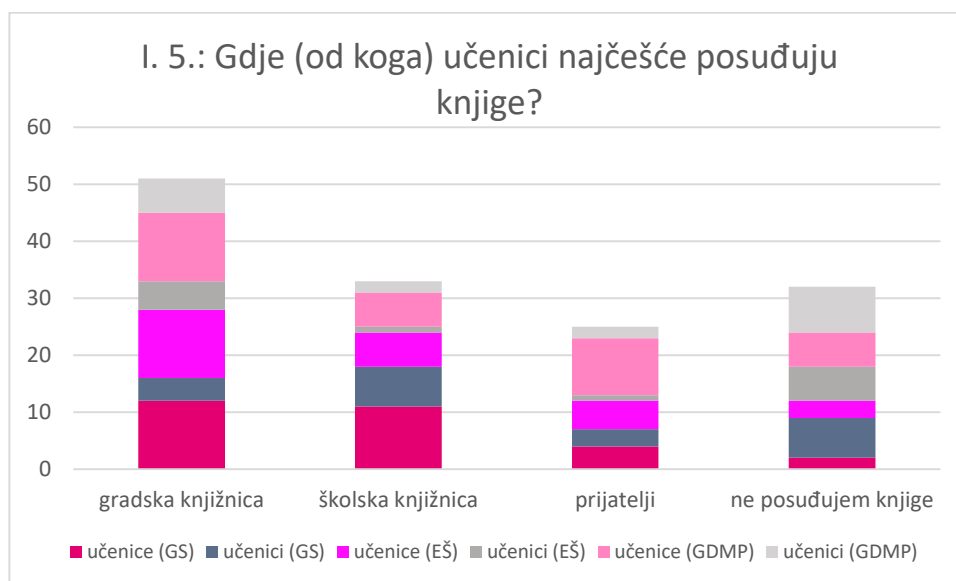
5.2.4. Rezultati učenika četvrtih razreda

Učenici četvrtih razreda pokazali su najmanji interes za posudbom knjiga, a u tome ovoga puta prednjačke grafičari (32 %). Na drugome su mjestu ekonomisti (24 %), a gimnazijalci i dalje puno posuđuju.

Većina učenika posuđuje knjige u gradskim knjižnicama (ukupno 36 % učenika svih triju škola), dok su školske knjižnice nešto manje zastupljene (23 %). Gimnazijalci očekivano najviše posuđuju u školskoj knjižnici (37 %), nešto manje u gradskoj (33 %), a najmanje od prijatelja (14 %, iako najviše do sada). U odnosu na prethodne razrede više je onih koji ne posuđuju (18 %).

Grafičari većinom posuđuju u gradskim knjižnicama (41 %) ili uopće ne posuđuju (32 %). Pohvalno je da 27 % učenika knjige posuđuje od prijatelja, a jedan je učenik naveo i svoju baku čime daju do znanja da s drugima razgovaraju od djelima koja čitaju i da ih vrlo vjerojatno preporučuju. Školska je knjižnica dobila najmanje glasova (18 %).

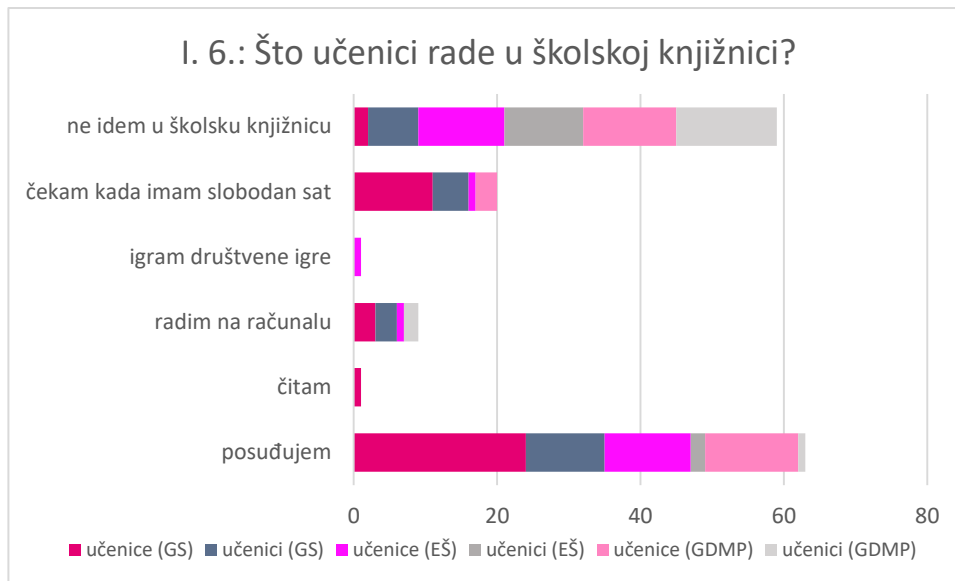
Slični su rezultati zabilježeni i u EŠ-u gdje je 44 % učenika navelo gradske knjižnice, 18 % školske knjižnice, a 16 % prijatelje. Broj onih koji ne posuđuju smanjio se na 24 %.



Grafički prikaz 43.

S obzirom na sve manju zainteresiranost učenika za posuđivanjem knjiga i dolaskom u školsku knjižnicu, za pretpostaviti je da ni ostale aktivnosti nisu ništa bolje prošle. Pretpostavku potvrđuje najčešći odgovor na upit I. 6. koji kazuje kako 59 % učenika GDMP-a, 58 % EŠ-a i 13 % GS-a uopće ne ide u školsku knjižnicu. U skladu s time, smanjio se i broj učeničkih posudbi u školskoj knjižnici za 10 % u odnosu na treće razrede. Uz posudbe, sve je manje i onih koji čitaju (samo jedna učenica GS-a), rade na računalu (6 % učenika svih škola), igraju društvene igre (samo jedna učenika EŠ-a) ili čekaju u knjižnici kada imaju slobodan sat (12 % učenika svih škola).

Ovakvi su podaci vrlo loši za knjižnice jer svjedoče o gubitku korisnika koji bi još uvijek mogli biti vrlo aktivni u njoj. Osim za njih ovakvo je stanje loše i za same učenike jer su knjižnice svih triju škola u određenoj mjeri angažirane oko priprema za državnu maturu (neke ih provode, dok druge organiziraju uvodne satove o maturi s kvalitetnim smjernicama i materijalima), a knjižnice strukovnih škola daju i smjernice za sastavljanje završnoga rada koje su beskorisne bez učenika.

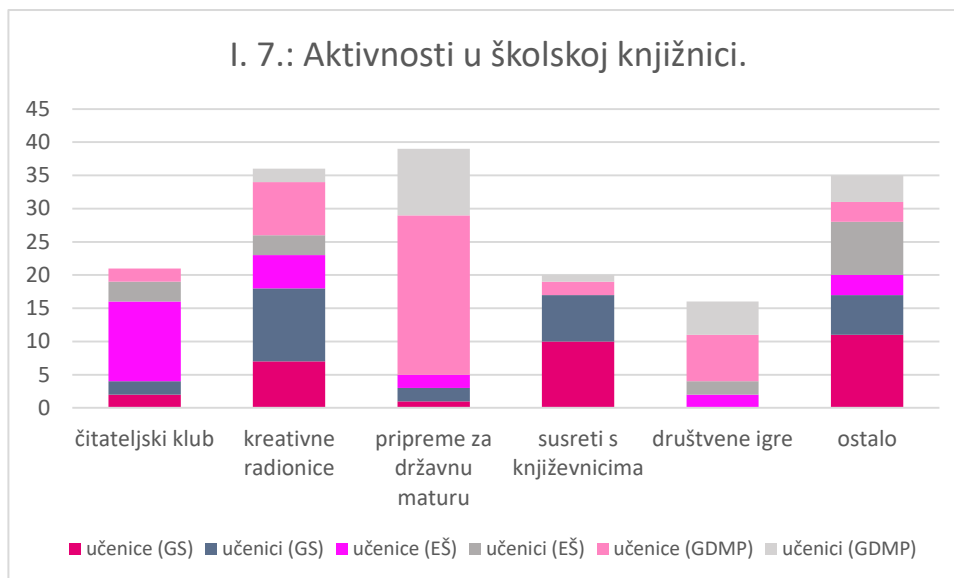


Grafički prikaz 44.

Slično prethodnim razredima, gimnazijalci su odgovarajući na upit I. 7. pokazali kako su i dalje upoznati s aktivnostima koje se odvijaju u njihovoj knjižnici, no manje od svojih kolega. Najčešće je riječ o kreativnim radionicama (31 %) i susretima s književnicima (29 %), a učenici spominju i izložbe (6 %). Iako čitateljski klub ne postoji, neki učenici i dalje to ne znaju (7 %). Iznenadujuće je da 12 % učenika još uvijek nije upoznato s aktivnostima koje se provode u knjižnici.

S druge strane i grafičari, koji su vrlo dobro svjesni svih aktivnosti koje se održavaju u knjižnici, osobito priprema za državnu maturu (77 %), nemaju potrebu ići u nju. Upoznati su i s društvenim igrama (27 %) te kreativnim radionicama (23 %), dok su im susreti s književnicima i predavačima malo manje poznati. Zanimljivo je da najmanje učenika do sad nije upoznato s brojnim aktivnosti (9 %) u kojima mogu sudjelovati.

Ekonomisti ni ovoga puta nisu dovoljno upoznati s aktivnostima što potvrđuje 26 % učenika koji ne znaju ili nisu sigurni što knjižnica nudi. Za čitateljski klub zna 44 % anketiranih učenika, kreativne radionice 24 %, društvene igre 12 %, a pripreme za maturu 6 % učenika. Od ostalih se aktivnosti spominje jedino vijeće učenika (6 %).



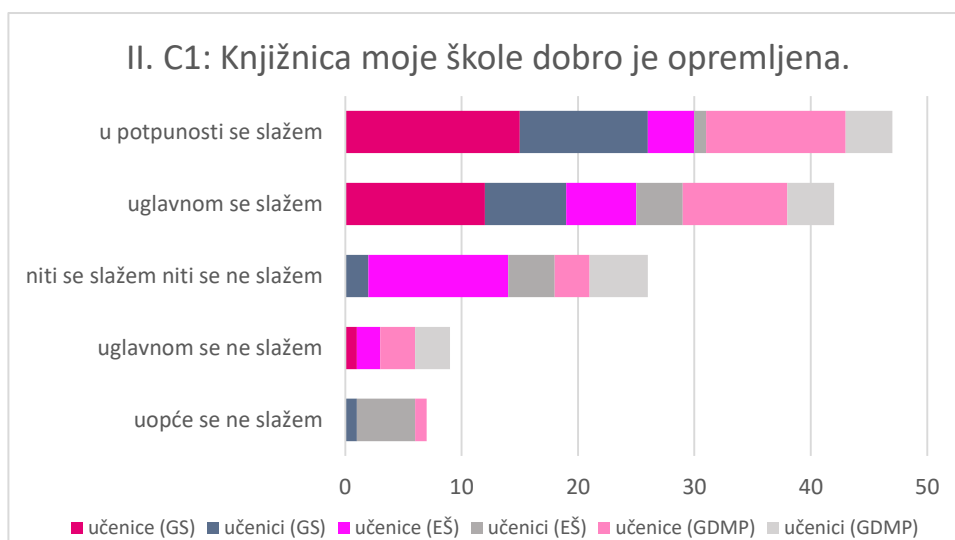
Grafički prikaz 45.

Na iduće su upite (II. C1, III. E, F, H) učenici uglavnom odgovarali vrlo slično prethodnim razredima, no neki su odgovori ipak iznenadili.

Gimnazijalci se i ovoga puta slažu da se knjižnica nalazi na pristupačnome mjestu u školi (98 % učenika) i da je odlično opremljena (53 %), no nisu zadovoljni brojem računala koji imaju pristup mreži (55 %). Ovakvo je nezadovoljstvo među učenicima s jedne strane očekivano jer ih se najviše do sada izjasnilo kako ne idu u školsku knjižnicu i ne sudjeluju u aktivnostima koje se organiziraju pa ne mogu biti zadovoljni onime što ona nudi, a s druge strane je neobično jer svega 9 % učenika koristi računala.

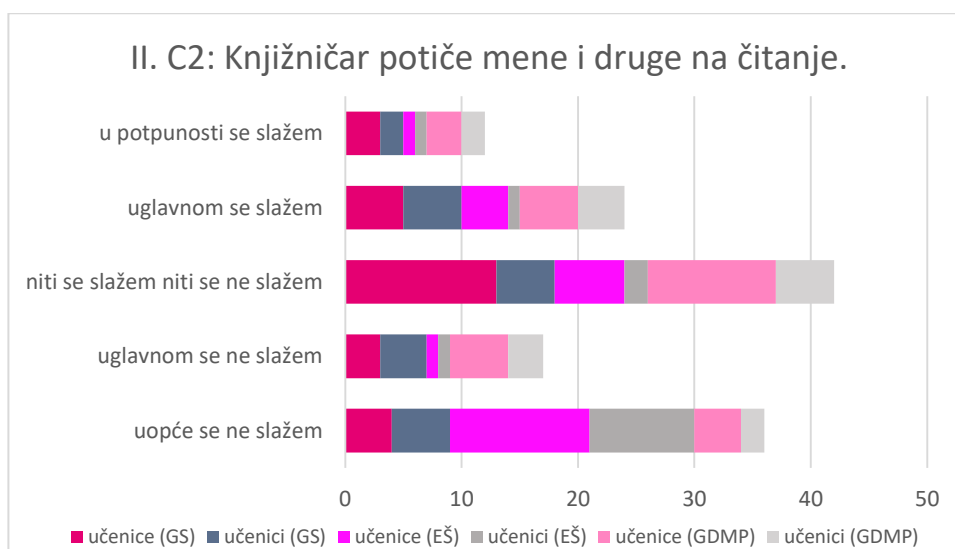
Zanimljivo je da grafičari, iako slabo idu u knjižnicu, imaju odlično (36 %) ili vrlo dobro (30 %) mišljenje o opremljenosti svoje knjižnice i pristupačnosti mjesta na kojemu se nalazi (98 %), bez obzira na to što je 52 % učenika izjavilo da knjižnica nema dovoljno računala s pristupom internetu. Potonji bi se podatak mogao objasniti na jednaki način kao što se to učinilo u prethodnome odjeljku.

Ekonomisti opremljenosti svoje knjižnice daju osrednju ocjenu (42 %), iako velik broj ostalih (39 %) tvrdi da je vrlo dobro ili odlično opremljena te da se nalazi na pristupačnome mjestu u školi (79 %). Bez obzira na visoko mišljenje o opremljenosti, velik broj učenika (68 %) nije zadovoljno brojem računala u knjižnici.



Grafički prikaz 46.

S druge strane knjižničari su prošli lošije nego u ostalim razredima. Gimnazijalci (37 %) i grafičari (36 %) svojim školskim knjižničarkama daju srednju ocjenu po pitanju poticaja čitanja (izjava II. C2) i količine posla koji obavlja (31 % gimnazijalaca i 32 % grafičara). Ostali učenici tih dvaju smjerova knjižničarke podjednako vide kao slabo poticajne (31 % gimnazijalaca i 32 % grafičara) ili jako poticajne (33 % gimnazijalaca i 32 % grafičara), ali većinom vjeruju da je posla dosta (37 % gimnazijalaca i 45 % grafičara). Učenici obiju škola također se slažu i kako bi njihove knjižnice trebale biti više angažirane u radu s njima (57 %). Ekonomisti imaju najlošije mišljenje o svojoj knjižničarki. Više od polovice anketiranih ne drži ju nimalo poticajnom (55 %) te bi željeli da je više angažirana u radu s učenicima (58 %), a polovica (50 %) misli kako količina posla koji obavljaju nije prevelika ni premala, iako ih više misli da knjižničari imaju malo posla (32 %).



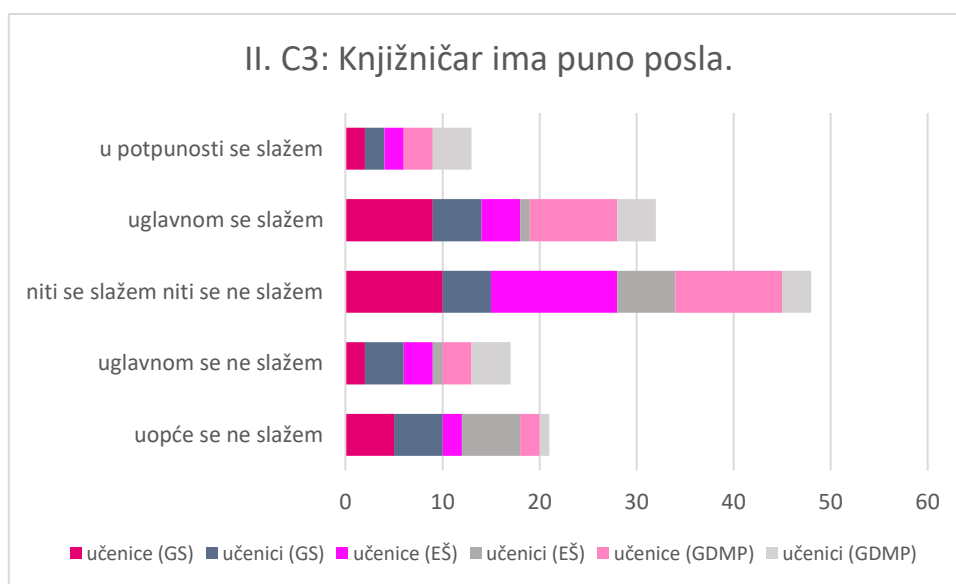
Grafički prikaz 47.

Prema rezultatima istraživanja, učenici bi željeli da se knjižnica, odnosno školski knjižničar, više uključi u školske aktivnosti i češće surađuje s učenicima razgovarajući, organizirajući radionice i razne susrete. Potvrda navedenoga nalazi se u učeničkim odgovorima na upit: *Da možete, što biste promijenili u školskoj knjižnici?*.

Gimnazijalci žele pripreme za državnu maturu, više sadržaja i događanja, čitateljski klub, bežični internet i više računala.

Jedna je ekonomistica u svome odgovoru povezala sve odgovore drugih kolega napisavši kako *u našoj školi ima puno neiskorištenog mjesta, a naša knjižnica izgleda gore od knjižnice u mojoj osnovnoj školi što zapravo nema smisla ako se želi mlade potaknuti na čitanje. Nije samo izgled, nego i veličina i udobnost prostora (...) manjak tehnologije (...) tamo nemam nikakvih sadržaja niti išta za raditi*. Treba napomenuti kako je ovo osoban stav samo jedne učenice i nekolicine njezinih kolega, a ne svih učenika. Nekima je knjižnica jedina prostorija u cijeloj školi koja im se sviđa (*To je jedina prostorija koja izgleda na nešto*).

Grafičari su zadovoljni svojom knjižnicom i često ne bi ništa mijenjali jer im je sve u redu. Kao i svi ostali najviše bi voljeli imati više aktivnosti i radionica u knjižnici, veći prostor s više računala, više knjiga za mlade, ali i više opće literature.



Grafički prikaz 48.

5.2.5. Zaključak poglavlja

Kako se može zaključiti, učenicima školske knjižnice nisu prvi odabir kada posuđuju knjige. Problem leži u tome da fond tih knjižnica učenicima katkad ne može ponuditi dovoljno naslova koji bi ih mogli zanimati pa učenici moraju posuđivati u narodnim knjižnicama koje nude veći izbor ili od prijatelja i obitelji. U narodnim knjižnicama najviše posuđuju prvi razredi (57 %), a najmanje treći (35 %) kojima su školske knjižnice draže (43 %).

Bez obzira na to što više idu u narodne knjižnice, učenici su dobro upoznati s aktivnostima koje se provode u knjižnicama njihovih škola i žele ih više. S obzirom na to da se aktivnosti najčešće odnose na kreativne radionice, učenici predlažu stvaranje čitateljskih skupina, više neelektirnih naslova, ali i zanimljivih događanja.

Što se tiče samoga prostora knjižnice i opremljenosti, svi razredi poprilično su zadovoljni, iako se brojni žale na nedostatak računala i računalne mreže. Pojedinci bi željeli promijeniti prostor knjižnice – povećati ga te izmijeniti namještaj (dodati kauče i slično).

Radom svojih knjižničara učenici prvih i trećih razreda zadovoljniji su nego učenici drugih i četvrtih razreda. Prvi i treći razredi vjeruju kako knjižničari potiču njih i ostale mlade na čitanje, dok su drugi i četvrti razredi neutralni. Što se tiče količine posla koju obavljaju, učenici prvih razreda uvjereni su da je posla dosta, dok drugi, treći i četvrti tvrde kako posla nema ni previše ni premalo.

U ovome se poglavlju dalo zaključiti kako učenici žele i trebaju promjene i u školskim knjižnicama, a to bi se najbolje postiglo razgovorom s njima.

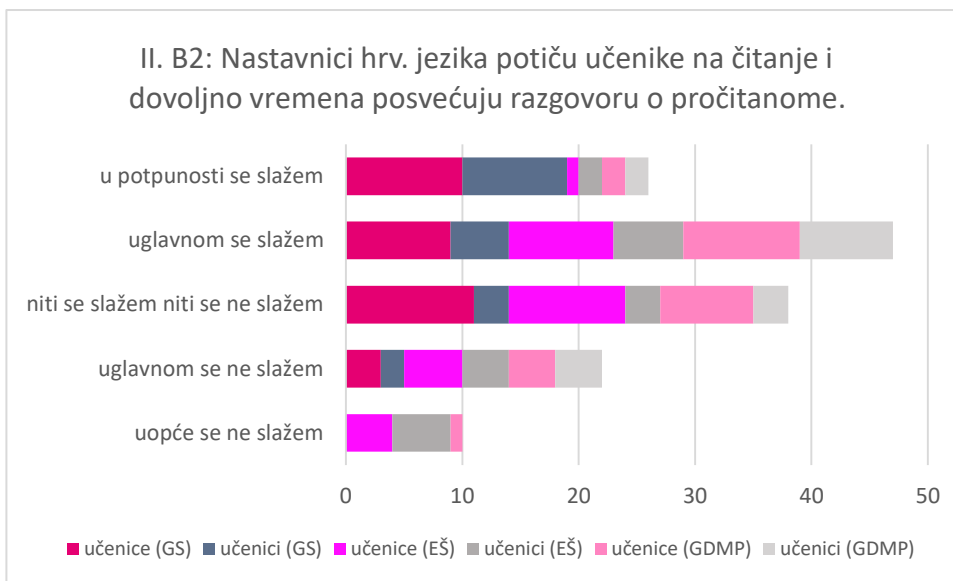
5.3. Nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti – *Potiču li učenike na čitanje?*

U ovome će poglavlju biti doneseni rezultati učeničkih odgovora na izjave II. B2 (*Nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti potiču učenike na čitanje i dovoljno vremena posvećuju razgovoru o pročitanoj.*) i II. B3 (*Nastavnici hrvatskoga jezika najčešće surađuju sa školskim knjižničarem.*). Željelo se vidjeti učeničko mišljenje o kvaliteti i trudu koji nastavnici ulažu u isticanje i promoviranje važnosti čitanja, ali i o vidljivosti suradnje nastavnika sa školskim knjižničarem.

5.3.1. Rezultati učenika prvih razreda

Dobro je poznato da su učenici u prvome razredu srednje škole sramežljiviji i mirniji nego u višim razredima jer nisu upoznati s nastavnicima, njihovim načinima podučavanja i reagiranja na određene situacije. Zbog toga sve shvaćaju poprilično ozbiljno pa tako i nastavnike hrvatskoga jezika i književnosti koji prema njihovome mišljenju dobro obavljaju jednu od velikih zadaća svoje profesije, a to je poticaj učenika na čitanje i razgovor o pročitanim djelima.

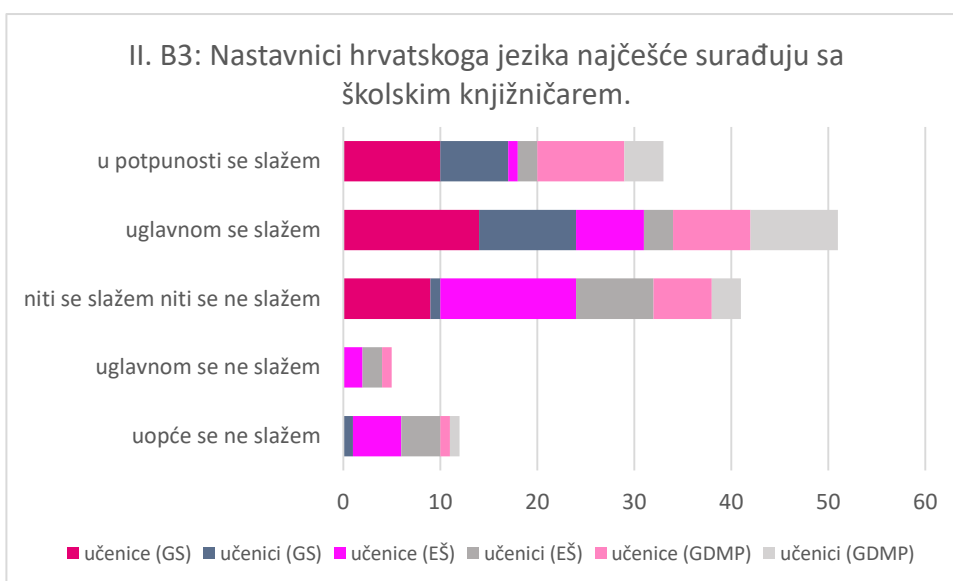
Za učenike svih triju škola nastavnici hrvatskoga jezika djelomično su ili u potpunosti poticajni (51 %), iako ih je velik broj odgovorio kako škola nije toliko poticajna za čitanje (poglavlje 5.1.1., izjava II. B). Gimnazijalci svojim nastavnicima daju odličnu ocjenu za doprinos na tom području (37 %), dok grafičari (43 %) i ekonomisti (31 %) vrlo dobru. Bez obzira na dobre rezultate, 10 % učenika GS-a, 21 % GDMP-a i 37 % EŠ-a nije zadovoljno trudom svojih profesora i ne drži ih poticajima za čitanje. Mogući razlog tome su učeničke negativne slike o nastavnicima te lektira koju učenici, ali vrlo često i njihovi roditelji poistovjećuju sa željom i hirom nastavnika hrvatskoga jezika.



Grafički prikaz 49.

S obzirom na to da su se neki učenici žalili na nedovoljan angažman knjižnice (samim time i knjižničara) u radu s učenicima, idući je upit pokazao kako su gimnazijalci (46 %) i grafičari (41 %) vrlo dobro, a ekonomisti (45 %) dobro upoznati sa suradnjom knjižnice (knjižničara) i nastavnika, a samim time i njihovom uključenosti u život škole i učenika.

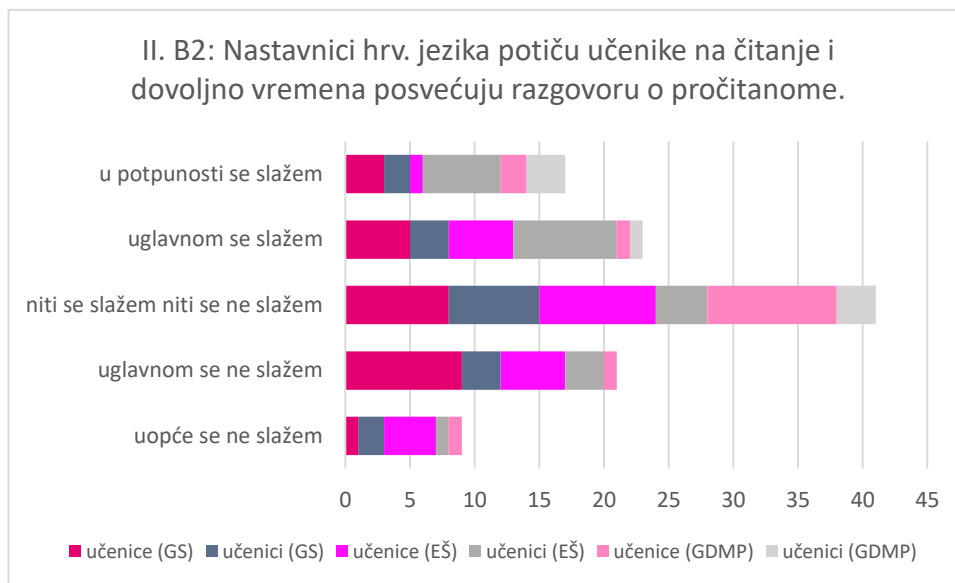
Takav oblik suradnje od velike je važnosti za kulturni razvoj učenika jer se njome ostvaruje trijada nastavnik – učenik – knjižničar u središtu koje su (ili bi trebali biti) upravo učenici. Nastavnici bi trebali biti ti koji učenike upućuju na knjižnicu kada preporučuju određene literature, a knjižničari bi im trebali pomoći u pronalasku literature ili u preporuci zamjenske (za određeni predmet ili seminarski rad).



Grafički prikaz 50.

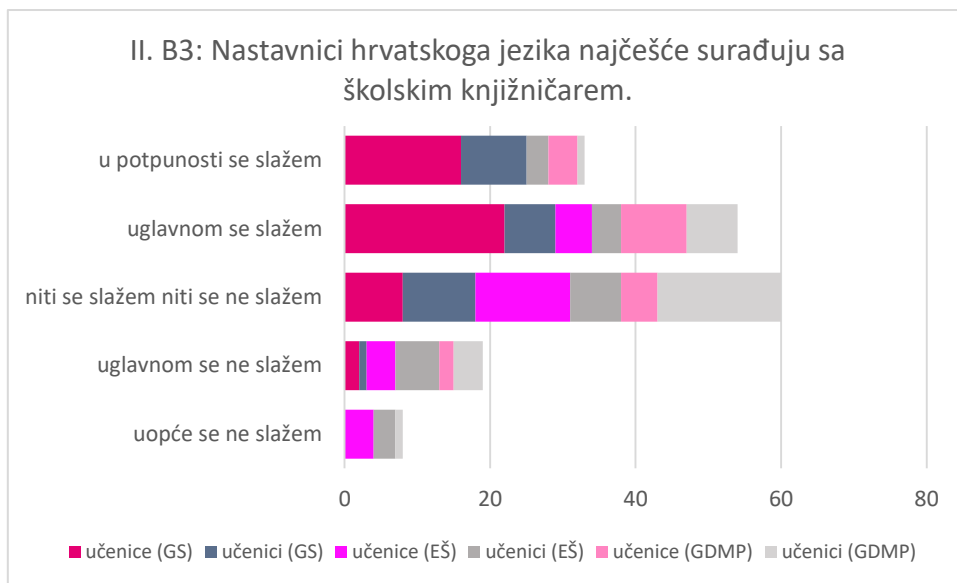
5.3.2. Rezultati učenika drugih razreda

Drugi razredi malo su promijenili prvotno mišljenje o pozitivnom utjecaju nastavnika na poticaj čitanja i vremenu provedenome u razgovoru o pročitanim djelima. Učenici svih triju škola nastavnicima su davali osrednju ocjenu (35 % gimnazijalaca, 28 % ekonomista i 59 % grafičara). Zanimljivo je da su ekonomisti, koji su u prethodnom razredu pokazali kako nisu pretjerano zadovoljni angažmanom svojih nastavnika, sada najzadovoljniji njime (43 %), a gimnazijalci koji su bili najzadovoljniji, sada su najmanje zadovoljni (35 %).



Grafički prikaz 51.

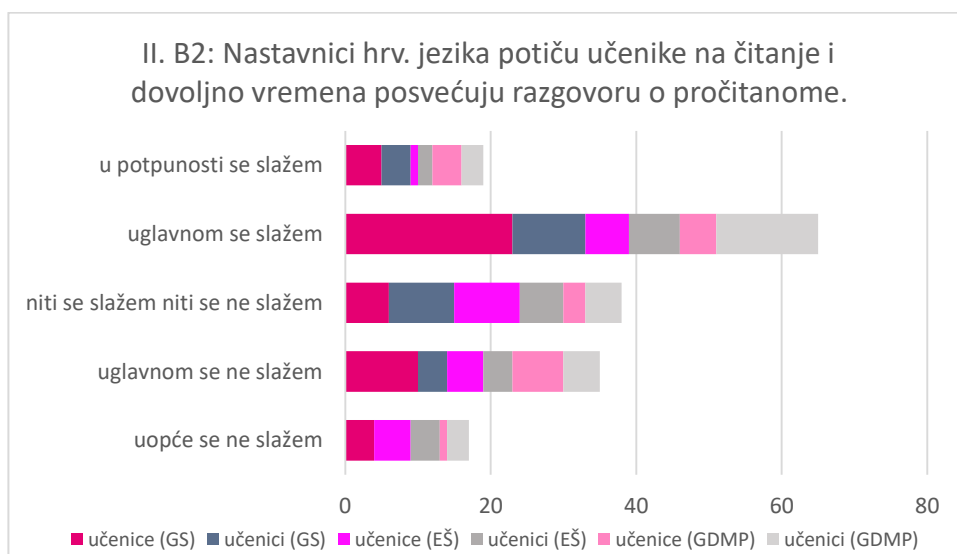
Što se tiče suradnje nastavnika i knjižničara, 50 % ekonomista se slaže s prethodnim razredom svoje škole i suradnji daje dobru ocjenu, a njima se ovoga puta pridružuje i 41 % grafičara. Gimnazijalci (33 %) ostaju pri svome mišljenju i uglavnom se slažu kako je suradnja nastavnika i knjižničara vidljiva. Ovime se pokazuje nešto manja osviještenost učenika o zajedničkim aktivnostima knjižničara i ostalih nastavnika i suradnika.



Grafički prikaz 52.

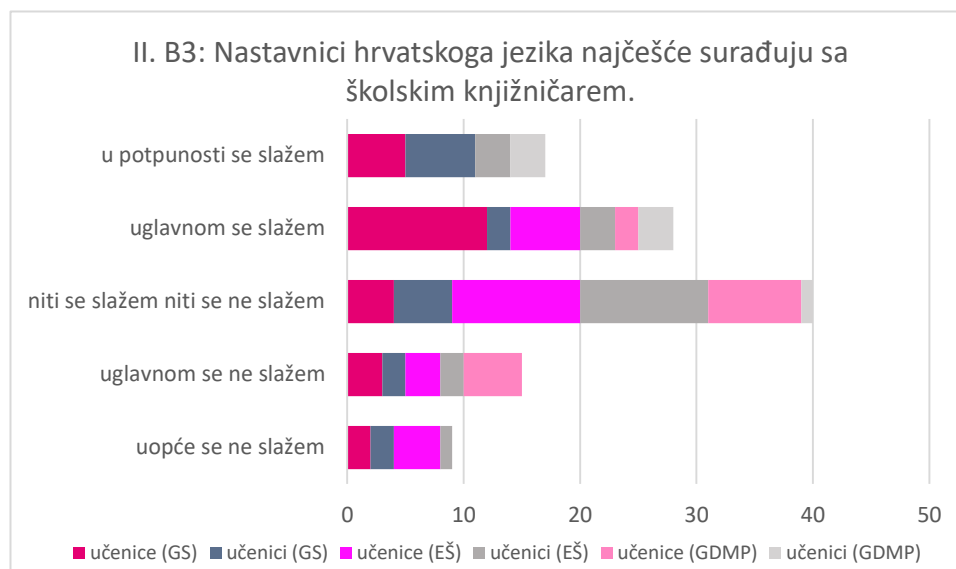
5.3.3. Rezultati učenika trećih razreda

Dosad su treći razred uvijek bili svojevrsna točna preokreta. Nakon početnih dobrih rezultata, uslijedili bi lošiji rezultati drugih razreda, a u trećem bi se sve uglavnom vratilo na početne rezultate. Tako je i sada. Gimnazijalci i grafičari su zadovoljni količinom vremena koje njihovi nastavnici posvećuju razgovoru o raznim djelima te ih drže vrlo poticajnim (44 % gimnazijalaca i 38 % grafičara). Ekonomisti, nažalost, više naginju lošijem mišljenju – 31 % učenika nastavnicima daje srednju ocjenu, a 37 % ocjenjuje ih kao slabo poticajne ili nepoticajne.



Grafički prikaz 53.

Gimnazijalci su i ovoga puta najviše upoznati sa suradnjom koju ostvaruju njihovi nastavnici i knjižničarka. Većina učenika (39 %) pretpostavlja da nastavnici hrvatskog jezika vrlo često surađuju s knjižničarkom, dok grafičari (44 %) i ekonomisti (41 %) nisu toliko sigurni u suradnju. Ostali učenici GDMP-a (42 %) uglavnom razmišljaju slično kao gimnazijalci, a ekonomisti (35 %) su najmanje uvjereni u suradnju.



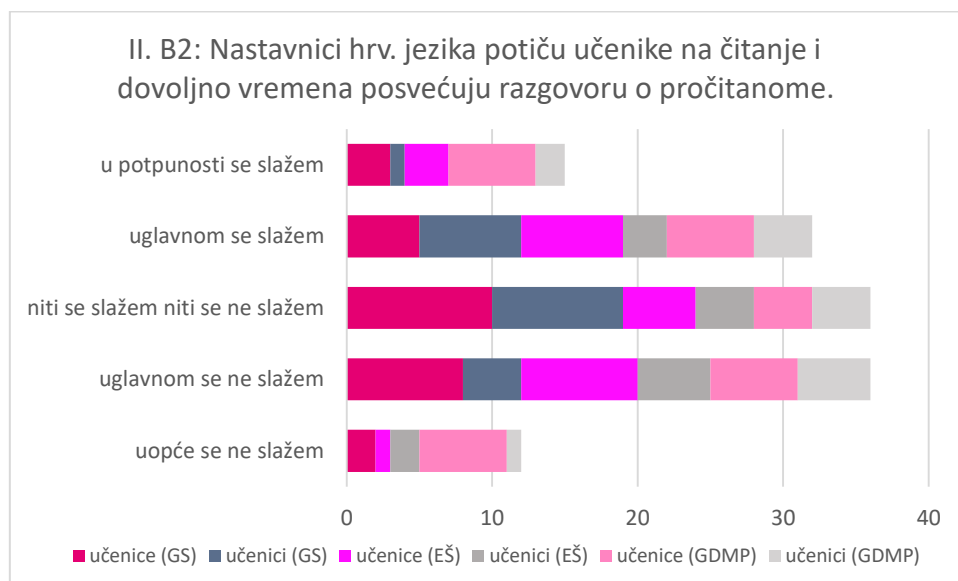
Grafički prikaz 54.

5.3.4. Rezultati učenika četvrtih razreda

Rezultati učenika četvrtih razreda iznenađuju. Gimnazijalci se s izjavom II. B2: *Nastavnici hrvatskoga jezika potiču učenike na čitanje i dovoljno vremena posvećuju razgovoru o pročitanim djelima.* u najvećoj mjeri (39 %) niti slažu niti ne slažu. Onih koji se uopće ne slažu ima 4 %, a onih koji se potpuno slažu dvostruko je više – 8 %. Djelomično slaganje odnosno neslaganje dobili su jednak broj glasova (24 %). Takvim rezultatima učenici Gimnazije podijeljeni su na dvije izjednačene skupine – na one koji osjete i vide nastavničke napore i želju za poticanjem čitanja i one koji to ne vide.

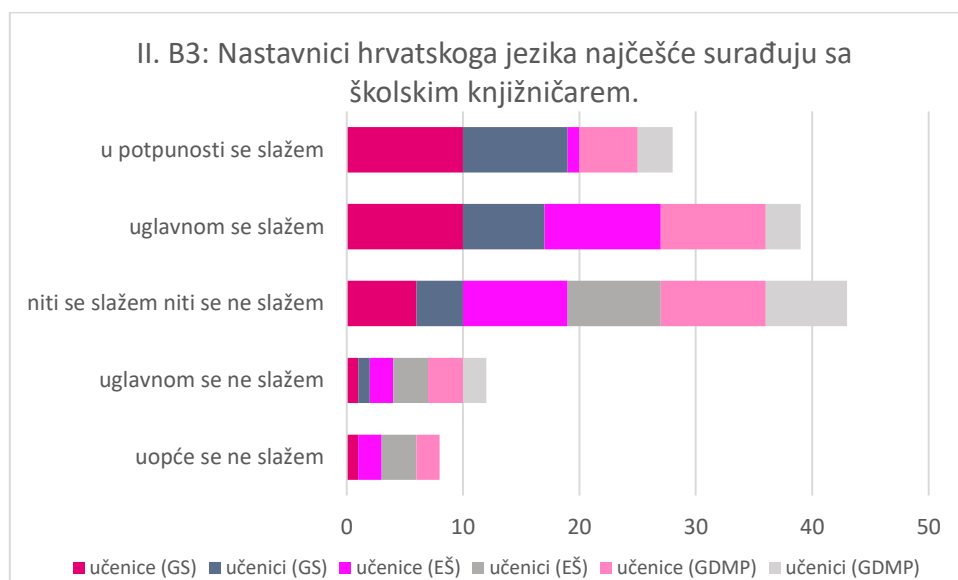
U Školi za grafiku, dizajn i medijsku produkciju najviše se učenika (25 %) uglavnom ne slaže da nastavnici potiču učenike na čitanje i da dovoljno vremena posvećuju razgovoru o pročitanim djelima, no s druge strane 23 % ih misli da su u tome vrlo dobri. U odnosu na ostale razrede najviše ih izjavu drži potpuno točnom (18 % učenika). Sličan je rezultat zabilježena i u Ekonomskoj školi. Ondje se još više učenika (34 %) uglavnom ne slaže da nastavnici potiču

učenike na čitanje, ali ih se 26 % i dalje slaže da vrlo dobro rade taj posao. Broj učenika koji se potpuno slažu i uopće ne slažu s izjavom, izjednačen je (8 %), dok je neutralnih 24 %.



Grafički prikaz 55.

Izjava II. B3 o čestoj suradnji nastavnika hrvatskoga jezika i knjižničara naišla je na odobravanje velikoga broja učenika, osobito 38 % gimnazijalaca koji je drže potpuno točnom. Grafičari i ekonomisti zadržali su osrednje mišljenje o toj suradnji (36 % grafičara i 45 % ekonomista), no sve ih više pretpostavlja da je suradnja među njima vrlo česta (27 % grafičara i 26 % ekonomista).



Grafički prikaz 56.

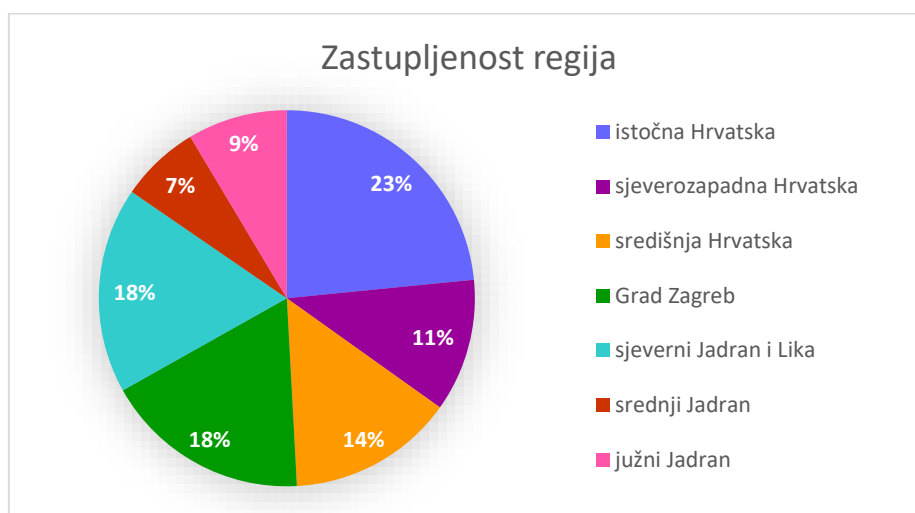
5.3.5. Zaključak poglavlja

U ovome su se poglavlju nastavili dosadašnji rezultati. Prvi i treći razredi i ovoga puta pokazuju pozitivnije mišljenje (sada o nastavnicima) nego učenici drugih i četvrtih razreda. Oni (prvi i četvrti razredi) uglavnom vjeruju da nastavnici dovoljno vremena posvećuju razgovoru o pročitanome te na taj način potiču učenike na čitanje. Četvrti razredi pokazali su najlošije rezultate. Prema njihovomu mišljenju nastavnici nedovoljno razgovaraju s njima o djelima i ne potiču ih na čitanje. Ovakvi rezultati mogu biti rezultat dviju mogućnosti. Prva, malo vjerojatna, bi bila da su nastavnici uistinu nezainteresirani za razgovor s učenicima i da ih uopće ne potiču na čitanje. Kada bi tome bilo tako, nastavnike bi trebalo opomenuti da više rade s učenicima i da ih pokušaju motivirati na različite načine. Ako to sami ne bi mogli učiniti, trebali bi savjet tražiti od ostalih kolega (pedagoga, nastavnika ostalih predmetnih područja, knjižničara). Suradnja nije bitna samo za nastavnike i stručne suradnike koji si na taj način pomažu, već je važna i za učenike koji ju lako osjete. Da je tome tako, pokazuju i rezultati ankete u kojoj su učenici svih razreda naveli kako su svjesni suradnje nastavnika hrvatskoga jezika i književnosti i knjižničara.

Druga, vjerojatnija mogućnost bila bi da su učenici četvrtih razreda većinom nezainteresirani za razgovor o djelima, osobito ako su im ta djela nerazumljiva ili ako su ih pročitali bez razmišljanja o njima.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA PROVEDENOGA MEĐU ŠKOLSKIM KNJIŽNIČARIMA

U ovome dijelu rada prikazat će se rezultati *online* ankete u kojoj je sudjelovalo 175 školskih knjižničara (164 knjižničarke i 11 knjižničara) iz svih regija Republike Hrvatske. Riječ je o 41 knjižničaru (23 %) iz istočne Hrvatske,⁶² 31 iz Grada Zagreba i sjevernog Jadrana i Like⁶³ (18 % svaka regija), 25 iz središnje Hrvatske⁶⁴ (14 %), 20 iz sjeverozapadne Hrvatske⁶⁵ (11 %), 15 s južnog Jadrana⁶⁶ (9 %) te 12 iz Zadarske i Šibensko-kninske županije (srednjeg Jadrana; 7 %).



Grafički prikaz 57.

Nakon regionalne (županijske) podjele, knjižničare se tražilo da navedu školu u kojoj su zaposleni. S obzirom na vrstu škole i programa koji se odvijaju u njoj, u anketi je sudjelovalo 5 % knjižničara koji su zaposleni u petogodišnjim strukovnim školama, 7 % zaposlenih u trogodišnjim strukovnim školama, 27 % gimnazijskih knjižničara, 30 % knjižničara iz četverogodišnjih strukovnih te 31 % knjižničara koji rade u srednjim škola u kojima se izvodi nekoliko različitih programa⁶⁷.

⁶² Istočna Hrvatska podrazumijeva pet županija: Virovitičko-podravsku, Osječko-baranjsku, Vukovarsko-srijemsku, Brodsko-posavsku i Požeško-slavonsku županiju.

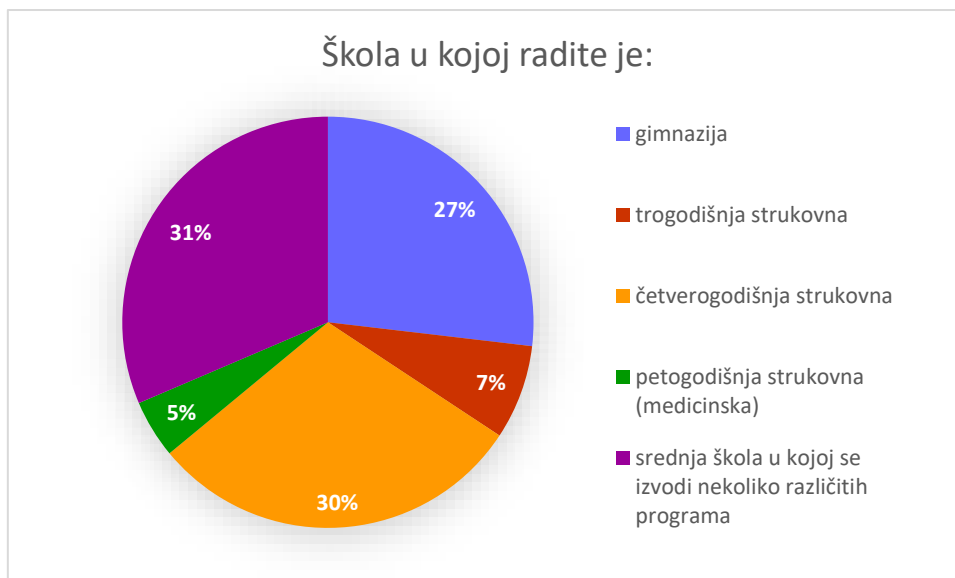
⁶³ Sjeverni Jadran i Lika odnose se na Primorsko-goransku, Ličko-senjsku i Istarsku županiju.

⁶⁴ Riječ je o četirima županijama: Zagrebačkoj, Karlovačkoj, Sisačko-moslavačkoj i Bjelovarsko-bilogorskoj.

⁶⁵ Podrazumijeva: Krapinsko-zagorsku, Koprivničko-križevačku, Varaždinsku i Međimursku županiju.

⁶⁶ Iz Splitsko-dalmatinske i Dubrovačko-neretvanske županije.

⁶⁷ Ovakve se škole uglavnom nalaze u manjih gradovima i mjestima kako bi svi učenici mogli upisati ono što žele bez odlaska u druge (često vrlo udaljene) gradove.



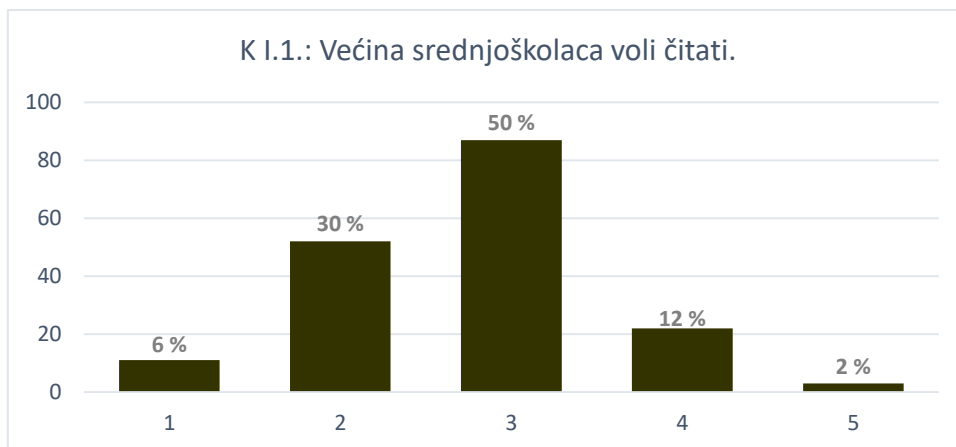
Grafički prikaz 58.

Njihovi se rezultati biti podijeljeni u tri tematska područja: mladi i čitanje, školska knjižnica i aktivnosti, suradnja s nastavnicima.

6.1. Knjižničari o mladima i čitanju

U ovome će se poglavlju prikazati rezultati knjižničarskih odgovora na većinu upita iz ankete, a koji se odnose na stav knjižničarima o mladima, njihovomu slobodnomu vremenu i čitanju.

Na prvu izjavu (I. 1.): *Većina srednjoškolaca voli čitati.* 50 % knjižničara odgovorilo je onako kako su to i učenici činili – vjeruju da mladi niti pretjerano vole, niti ne vole čitati. Oni su vrlo dobro svjesni kako ima mladih koji uživaju u toj aktivnosti, no daleko je više onih koji to uopće ne čine / vole. Nažalost, to potvrđuju i rezultati ankete. Čak 36 % knjižničara misli kako srednjoškolci ne vole čitati, dok je optimističnih svega 14 %. Toliko negativnih odgovora također vrlo vjerojatno pokazuje i nezadovoljstvo knjižničara angažmanom učenika u knjižnicama.



Grafički prikaz 59.

Negativno mišljenje o čitateljskim navikama mladih nastavlja se izjavom I. 2: *Srednjoškolci su nekoć više čitali.* koja je za 64 % knjižničara potpuno ili djelomično točna. Zanimljivo je da je samo 6 % onih koji se ne slažu s njom.

Ovakve rezultate trebalo bi uzeti sa zadržkom jer su nekadašnji srednjoškolci imali drugačiji stil života i drugačije obveze nego što ih imaju današnji učenici koji su izloženi raznim distrakcijama s kojima se prijašnji učenici nisu susretali.



Grafički prikaz 60.

Danas je jedan od glavnih uzroka smanjenja učeničkoga vremena i pozornosti internet i sve mogućnosti koje su dostupne i koje proizlaze iz njega. Navedeno su u prvome istraživanju posvjedočili i sami učenici koji su svjesni vremena provedenoga na njemu.

Dok učenici vjeruju da nemaju *dovoljno slobodnoga vremena za čitanje djela po vlastitome izboru* (upit I. 4.), knjižničari nisu istoga mišljenja, već misle upravo suprotno (izjava

I. 3: *Srednjoškolci imaju dovoljno slobodnog vremena za čitanje djela po vlastitom izboru*). S izjavom se (djelomično ili potpuno) slaže 46 % knjižničara, neutralno ih je 33 %, a manjina (21 %) ih se založila za učenike.



Grafički prikaz 61.

Osim toga, 93 % anketiranih knjižničara pretpostavlja da učenici slobodno vrijeme neadekvatno koriste, najčešće ga provodeći na internetu i društvenim mrežama (izjava I. 5: *Srednjoškolci odviše vremena provode na internetu i društvenim mrežama.*), dok ih samo 3 % „brani“ učenike.



Grafički prikaz 62.

No, internet je osim „negativnih“ ponudio i neke vrlo pozitivne i hvalevrijedne mogućnosti. Jedna od takvih je elektronička knjiga (e-knjiga) koja se razvija od 80-ih godina prošloga stoljeća,⁶⁸ a posljednjih godina njen razvoj konstantno raste, no još uvijek nije doživio svoj vrhunac. Profesorica Daniela Živković ponudila je svoju definiciju elektroničke knjige koja je odlično prihvaćena u knjižničarskoj struci, a koja glasi: „Elektronička knjiga je jedna ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja, koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, disketi). Uz tekst može donositi sliku i zvuk kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te program za izmjene i dopune.“⁶⁹

S obzirom na sve slabije tiskanje i prodaju knjiga (samim time se nameće mišljenje da ljudi više ne čitaju kao nekoć), a još više na činjenicu da mladi jako puno vremena provode na računalnoj mreži, za pretpostaviti je da su elektroničke knjige zaživjele u njihovim životima, no rezultati učeničkih, ali i knjižničarskih anketa to ne potvrđuju.

S izjavom I.3. kojom se željelo saznati čitaju li srednjoškolci radije elektroničke knjige nego tiskane nije se složilo (djelomično ili uopće) 59 % knjižničara, 28 % ih je neutralno, a točnom ju drži 13 %. Iako su u učeničkoj anketi sudjelovale tri škole iz Zagreba, a u ovoj preko 150 škola iz cijele Hrvatske, prema dosadašnjim se rezultatima vidi da su knjižničari vrlo dobro upoznati i povezani sa svojim, ali i sa svim ostalim srednjoškolcima. Taj im podatak može biti samo dobar pokazatelj i misao vodilja tijekom poticanja učenika na čitalačke, ali i ostale aktivnosti.



Grafički prikaz 63.

⁶⁸ Prema: Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

⁶⁹ Ibid.

Prema evidenciji koju vode knjižničari većina učenika u prosjeku posudi dvije knjige mjesečno (upit III. 1.: *Koliko knjiga u prosjeku učenik mjesečno posudi u Vašoj knjižnici?*). Jednu knjigu posudi 34 % učenika, tri 13 %, a više od tri 10 %, što su odlični rezultati. Bilo bi dobro kada bi oni vrijedili za svaku školu posebno i sve učenike.

S druge strane iznenađuje kako je veliki broj knjižničara (41 %) odgovorio da učenici ljubav prema čitanju ne razvijaju u školi (upit II. 1: *Razvijaju li učenici ljubav prema čitanju većim dijelom u školi?*). Za njih je vjerojatno važnija obitelj, ali i učenički unutarnji nagon i želja za čitanjem koja se ne može prisilno stvoriti, već na njoj treba raditi od najranije dobi i poticati je tijekom školovanja. Tu ponovno lako dolazimo do lektira kao glavnoga uzroka zašto škola nije poticajna za stvaranje čitateljskih navika kod učenika.

Nekoliko je knjižničara kao odgovor na upit I. 6. kojim se tražilo da navedu najčešće posuđivano nelektirno djelo u knjižnici odgovorilo kako u njihovoj školi *učenici nemaju potrebe čitati u slobodno vrijeme, nažalost posuđuju isključivo lektiru, odnosno ne posuđuju nelektiru*. Od nelektirnih djela ostali najčešće spominju *Gospodar prstenova, Pitaj Alicu: dnevnik jedne narkomanke, Djevojka u vlaku, Greška u našim zvijezdama, Koliba, Kradljivica knjiga, Mi djeca s kolodvora Zoo, Harry Potter* – sve djela koja su i učenici u svojim anketama često navodili.

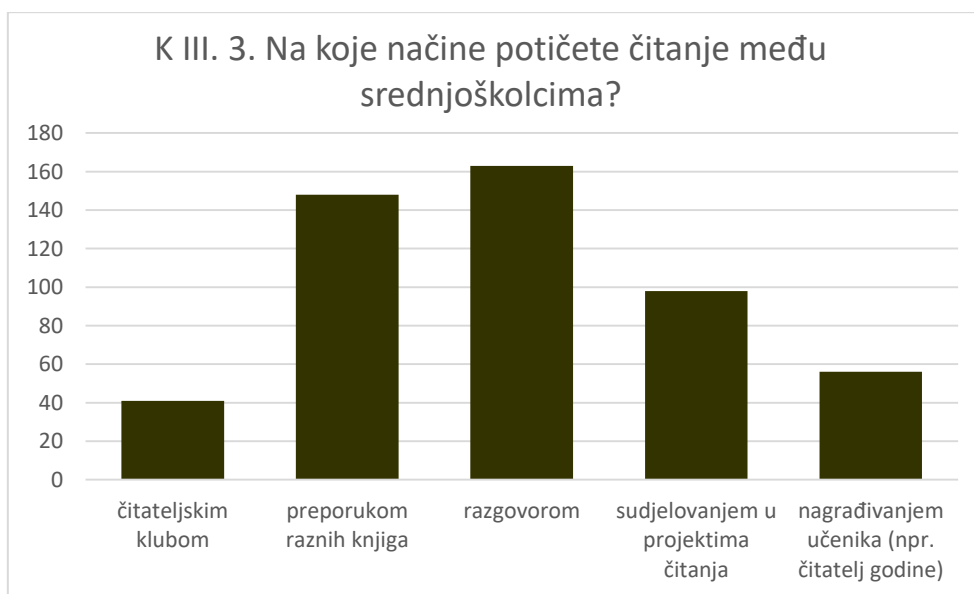
Od hrvatskih se autora posuđuju Miroslav Krleža (razna djela), Miro Gavran (*Judita, Mali neobični ljudi*), Pavao Pavličić (*Koraljna vrata*) i Goran Tribuson (*Gorka čokolada*). Osim beletristike, knjižničari strukovnih škola navodili su kako njihovi učenici često posuđuju različite stručne knjige (najčešće za potrebe seminarskih radova) i enciklopedije, a zanima ih i popularna psihologija.

Prema velikom broju sličnih naslova, moglo bi se zaključiti kako učenici najčešće jedni drugima preporučuju knjige koje su im se svidjele te tako jedni druge potiču na čitanje, dok su knjižničari oprezniji (upit III. 2: *Koja djela izvan lektire najčešće preporučujete određenom učeniku?*). Oni učenicima najčešće preporučuju knjige ovisno o njihovim interesima (bilo da razgovaraju s njima – što čini 32 % knjižničara ili im samo preporučuje djela koja su trenutno atraktivna, poučna ili zanimljiva – 29 %). Naglasak na interese stavlja 80 % knjižničara, dok ostali preporučuju djela koja su učenicima tematski bliska (10 %), ona koja drže prikladnima (8 %) i ona koja ostali učenici najčešće čitaju (2 %).



Grafički prikaz 64.

Osim razgovorom i preporukom knjižničari čitanje potiču (upit III. 3: *Na koje sve načine potičete čitanje među srednjoškolcima?*) i sudjelovanjem u projektima čitanja (19 %), nagrađivanjem za čitatelja godine ili čitatelja razreda (11 %) te čitateljskim klubom (8 %). Bilo bi dobro kada bi osmislili i kakve čitateljske radionice (koje su učenici sami predložili u svojoj anketi) na kojima bi osim razgovora o djelu, imali i kakvu kreativnu aktivnost (crtanje, slikanje, pisanje) ili kulturno obogaćivanje (odlazak u kino / kazalište).



Grafički prikaz 65.

6.2. Školska knjižnica i aktivnosti s gledišta školskih knjižničara

Knjižničari su bili vrlo iskreni, katkad i kritični, kada su odgovarali na pitanja o svojoj knjižnici i aktivnostima. Što se tiče samog prostora školske knjižnice (upit II. 3.: *Je li prostor Vaše knjižnice prikladan za učenike?*), knjižničari su većinom zadovoljni (68 %) njime, no mnogo je onih koji nisu (32 %) – bilo zbog neadekvatnog prostora, marginaliziranosti ili premalog fonda. Neke knjižnice svedene su na veličinu omanje učionice i svojim učenicima ne mogu ponuditi primjeren prostor za učenje, čitanje ili kakve druge aktivnosti, a 11 % ih uopće nema računala s pristupom internetu (upit II. 6.: *Ima li Vaša knjižnica računala s pristupom internetu?*). Vjerojatno je zbog tih razloga 42 % knjižničara nezadovoljno svojom uključenošću u rad s učenicima (upit II. 4.: *Smatrate li da ste dovoljno uključeni u rad s učenicima?*).

Od aktivnosti koje knjižničari provode u knjižnici i u kojima sudjeluju učenici daleko najviše glasova dobile su kreativne radionice (33 %). Ostale aktivnosti (susreti s književnicima, glumcima, predavačima, pripreme za državnu maturu, čitateljski klub, društvene igre i dramska skupina) manje su, ali podjednako zastupljene (od 10 % do 17 %) s time da su dramska skupina (10 %) i čitateljski klub (12 %) najrjeđi. Ukoliko je čitateljski klub i organiziran u knjižnici, zainteresiranost za njega među učenicima poprilično je mala (65 %), a susreti su uglavnom organizirani na mjesečnoj razini (jednom mjesečno), no ima i onih koji se organiziraju svega nekoliko puta godišnje (upiti III. 6.: *Ukoliko u Vašoj knjižnici postoji čitateljska grupa, kolika je zainteresiranost za nju?* i III. 7.: *Ukoliko čitateljska grupa postoji, koliko često se okuplja?*).



Grafički prikaz 67.

Osim gore navedenih aktivnosti, trebalo bi se osvrnuti i na već spomenute projekte čitanja koji nisu toliko zastupljeni u srednjim školama, ali koji bi mogli biti odličan poticaj učenicima za čitanje, a knjižničarima za suradnju s učenicima. Prema rezultatima upita III. 6. (*Projekti čitanja u kojima sudjeluje vaša knjižnica:*) najpopularniji projekt je *Čitanjem do zvijezda* u kojemu sudjeluje 33 % knjižnica. Projekt je srednjoškolcima zanimljiv jer je zamišljen kao natjecanje koje se sastoji od triju razina: školske, županijske i državne te dvaju dijelova: kviza znanja i prezentacije multimedijskih uradaka. Kviz znanja osmišljen je tako da učenici odgovaraju na *online* pitanja o odabranim knjigama⁷⁰ koje se učenicima na vrijeme obznane, dok se prezentacija (plakat, poster, animacija ili nešto drugo) izrađuje na točno određenu temu koja biva zadana.⁷¹ Na takav način učenici imaju poticaj da što bolje iščitaju određena djela, koja su zanimljiva i primjerena za učenike, a uglavnom ne ulaze u lektiru, te budu kreativni. Ostali projekti u kojima knjižnice češće sudjeluju jesu: *Čitamo 100 na sat* (12 %), *Tulum slova* (9 %), *Noć knjige* (5 %) te razni lokalni ili vlastiti projekti koji se planiraju u okviru kurikula za slobodne aktivnosti i izvannastavne sadržaje. Velik broj knjižnica (46 %) ne sudjeluje ni u kakvim projektima čitanja što je veliki nedostatak i za učenike i knjižničare.

O slabom angažmanu učenika po pitanju aktivnosti svjedoče i rezultati upita III. 4. (*Učenici u školsku knjižnicu najčešće dolaze:*) prema kojima su knjižničari svjesni da učenici u knjižnicu najmanje dolaze zbog druženja s drugim učenicima (12 %) i aktivnosti koje se ondje organiziraju (18 %), a najviše zbog posudbe (32 %).

6.3. Suradnja knjižničara i nastavnika

Suradnja je najčešće prikazana kao zajednički rad na određenome projektu ili u provedbi određene aktivnosti, no ustvari je mnogo više od toga. Jedna je od najlakših načina rješavanja raznih (neodgovorenih) pitanja i naizgled nerješivih problema te podrazumijeva:

- „sposobnost pojedinca da sudjeluje u timskom radu,
- sposobnost poučavanja drugih novim vještinama,

⁷⁰ Za školsku godinu 2016./2017. u kviz znanja bila su uključena četiri djela (*Pitaj Alicu – Dnevnik jedne narkomanke* anonimne autroice, *Apsolutno istinit dnevnik Indijanca na određeno vrijeme* Shermana Alexie, *Bilješke jedne gimnazijalke* Nade Mihelčić), od kojih je jedan bio lektirni naslov (*Patnje mladoh Werthera* J. W. Goethea).

⁷¹ Čitanjem do zvijezda SŠ 2016./17. // Hrvatska mreža školskih knjižničara. Dostupno na: <https://sites.google.com/a/knjiznicari.hr/knjiznicari/projekti-i-aktivnosti/citanjem-do-zvijezda-1/citanjem-do-zvijezda-ss-2016-2017>. [Posjećeno: 7. rujna 2017.]

- sposobnost pregovaranja,
- sposobnost uspješnog surađivanja s ljudima različitog podrijetla⁷²

Važnosti suradnje u rješavanju poteškoća svjesno je 98 % knjižničara koji vjeruju da se povezivanjem i zajedničkim angažmanom knjižničara i nastavnika različitih profila može ostvariti pozitivan utjecaj na mlade i poticaj čitanja (upit II. 3.). Najčešće je riječ o nastavnicima hrvatskoga jezika i književnosti (38 %) što ne čudi s obzirom na to da se određene teme (poput leksikografije) lako mogu povezati s knjižnicom. Uz njih, mnogi surađuju i s nastavnicima stranih jezika, povijesti, strukovnih predmeta, likovnog, glazbenog i razrednicima.



Grafički prikaz 68.

Bilo bi dobro kada bi svi razrednici i knjižničari bili voljni zajedničkim snagama osmisliti određene radionice, programe ili rasprave koje bi prezentirali i s učenicima provodili na satu razredne zajednice, no dokaz da neki nastavnici nisu zainteresirani za događanja koja knjižničari organiziraju leži u upitu II. 2. (*Odazivaju li se nastavnici na događanja koja se organiziraju u Vašoj knjižnici?*) na koji je 15 % knjižničara negativno odgovorilo. Na taj način učenici dobivaju vrlo negativnu sliku o knjižnici, ali i nema ih tko potaknuti na uključivanje u aktivnosti i događanja koja se organiziraju u sklopu knjižnice.

⁷² Kovačević, D., Lovrinčević, J.. Školski knjižničar. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2012.. Str.111., 112.

7. Kako dalje? Mogući poticaji za učenike, nastavnike i knjižničare

Na kraju, kada se sagledaju svi rezultati, dolazi se do zaključka kako mnogi brzaju sa zaključcima i pogrešno procjenjuju da učenici ne čitaju ili ne vole čitati. Njihovo nečitanje romana ili poezije, u većini slučajeva ne znači da su nezainteresirani, već da im nedostaje navika čitanja takvih djela, ali i da ih potencijalno zanimaju drugačija područja i načini prenošenja određene informacije ili misli. O tome svjedoče rezultati ankete provedene među knjižničarima koji navode kako učenici izvan lektire čitaju i djela stručnoga ili općeg karaktera. Autorica osobno vjeruje da učenici čitaju onoliko koliko stignu i koliko im to obveze dopuštaju, no knjižničari i nastavnici su tu da ih još više motiviraju na čitanje, kako bi jednog dana kada završe školu nastavili s tom aktivnošću i prenijeli ju na svoje prijatelje, a kasnije i na svoju obitelji.

Bitno je u proces čitanja uključiti što više ljudi, ali za početak treba krenuti od obitelji. Roditelji bi trebali osvijestiti sve dobrobiti (poput razvijanja mašte, bogaćenja vokabulara, razvijanja tehnike pisanja) koje čitanje omogućuje i na koje u velikoj mjeri utječe. Bilo bi ih dobro upoznati s raznim kampanjama i projektima poticanja čitanja od najranije dobi poput hrvatske nacionalne kampanje *Čitaj mi!* i uključiti ih u njih. Osim uključivanja u takve kampanje i projekte, bilo bi dobro da su roditelji uključeni i u knjižnicu u svome mjestu ili da kupuju knjige kako bi djeci od malena usadili ljubav prema njima. Ako je taj dio *dobro odrađen*, učenicima će lakše biti priviknuti se na školu i jednoga će dana znati uskladiti svoje čitateljske želje i potrebe sa školskim.

Ukoliko taj dio izostane, učenicima neće biti nemoguće ipak zavoljeti čitanje i odlazak u knjižnicu, no tada će glavnu ulogu imati odgajatelji u vrtiću, učitelji i (školski) knjižničari. Bilo bi dobro kada bi u blizini vrtića ili škole bila mjesna knjižnica u kojoj se odvijaju aktivnosti za djecu. Knjižnica *Tina Ujevića* na Trešnjevci odličan je primjer narodne knjižnice koja ima mogućnost organizirati različite radionice i aktivnosti za učenike osnovnih škola. Katkad se te radionice odnose na čitanje, a katkad na učenje o novim kulturama i kreativni rad. Kakva god radionica ili aktivnost bila, bitno je da je prilagođena učenicima i da ih zainteresira i uključi u rad s drugima.

U višim razredima osnovne škole nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti na različite bi načine učenike mogli potaknuti na čitanje. Na satu bi s učenicima trebali (naglas) čitati odlomke iz romana (koji nisu navedeni u čitankama) i naučiti ih argumentirano raspravljati o njima. Također bi im trebali predlagati nelektirna djela koja bi mogla biti zanimljiva i poučna za njihov uzrast, a bilo bi dobro kada bi u suradnji sa školskim knjižničarima uspjeli pokrenuti

čitateljski klub i uključiti se barem u jedan od projekata čitanja kojih je za osnovnoškolce uistinu puno.

Slično bi se moglo primijeniti i na nastavnike i knjižničare srednjih škola koji vrlo često misle da su mladi nezainteresirani za puno toga, tako i za čitanje. Iako je to katkad istina, većinom je problem u pristupu. Oni se žele osjećati kao odrasli i čine sve kako bi izgledali i ponašali se poput njih, no često ih se ne doživljava ozbiljno i to u njima stvara otpor. Njihovi odgovori pokazuju kako im često nedostaje razgovor sa školskim knjižničarima, ali i nastavnicima. Da se to promijeni, puno bi se toga moglo postići. Ne treba ih koriti ako ne žele čitati lektiru ili neka veća djela (romane) izvan lektire, već im treba ponuditi kraća – poput novela, crtica ili autobiografija osoba koje su im uzori. Na taj bi se način lakše mogao stvoriti prostor za razgovore, rasprave i radionice kojih im, kako sami kazuju, manjka. Knjižničari bi, osim učenicima, radionice i rasprave obvezno trebali predstaviti i predložiti nastavnicima koji bi na ovaj način imali priliku stvoriti još bolji odnos s učenicima. Naravno, navedena bi situacija bila idealna, no vrlo često zbog nedostatka vremena, slabe organizacije ili nedostatka prostora, nije česta, a to potvrđuju i rezultati anketa.

8. ZAKLJUČAK

U ovome radu predstavljena su dva istraživanja. Prvo je provedeno među učenicima triju zagrebačkih škola, a drugo među školskim knjižničarima Lijepe Naše. Prvo je istraživanje pokazalo kako učenici gimnazije najčešće čitaju do dvije knjige mjesečno, a učenici strukovnih škola jednu do tri godišnje, iako ih velik broj čita i po jednu knjigu mjesečno. Najčešće je riječ o lektirnim djelima i online časopisima, a najrjeđe o stripovima. Beletristiku najviše vole čitati grafičari – i to znanstvenu fantastiku, dok su gimnazijalci i ekonomisti zainteresiraniji za kriminalistička djela.

Zanimljivo je da učenicima ni školu ni obitelj nisu ključne za razvoj ljubavi prema čitanju. Mogući razlog za takav stav mogao bi biti da pretpostavljaju kako su oni sami ti koji utječu na formiranje svojih čitateljskih navika. Bez obzira na to, škola i roditelji bi uvijek trebali biti poticaj učenicima na čitanje.

Dobar dokaz da učenici čitaju brojna i raznolika djela te da čitaju iz užitka pokazao se u četvrtome upitu kojim se od učenika tražilo da navedu naslov posljednjeg pročitane djela, a da nije lektirno. Učenici su naveli velik broj djela različitih žanrova i tematike, ali fikcija je bila najčešća. U prva su se tri odgovora našli *Harry Potter*, *Greška u našim zvijezdama*, *50 nijansi sive*. Katkada su se djela ponavljala i po nekoliko puta, no to je jedan od znakova da učenici sa svojim prijateljima razgovaraju o pročitane i međusobno si preporučuju ono što im se učinilo zanimljivim. Upravo im toga nedostaje u odnosu s knjižničarima, ali i nastavnicima – rijetko tko s njima razgovara o onome što pročitaju. Uz razgovor, učenicima nedostaje i uključenost knjižničara u rad s njima. Jedan od razloga je i taj što neki uopće ne idu u školsku knjižnicu, dok ostali više posuđuju u gradskim knjižnicama bez obzira na sve aktivnosti koje se provode u njihovoj knjižnici.

S druge strane učenici su poprilično dobro upoznati s aktivnostima i željeli bi da ih ima još više, osobito radionica. Izgledom i opremljenošću knjižnice uglavnom su zadovoljni, iako često tvrde da im manjka računala s brzim internetom i to bi željeli promijeniti. U knjižnici se osjećaju sigurno i ugodno.

Što se tiče slobodnoga vremena, svi su svjesni da puno vremena provode na internetu i da im ono, često i više od šest sati dnevno, proleti na društvenim mrežama i slušanju glazbe, no osim toga koriste ga i za školske potrebe, ali i čitanje elektroničkih knjiga, iako za njih nisu pokazali veliki interes.

U drugoj su anketi školski knjižničari potvrdili učeničke odgovore o čitateljskim navikama svojih mladih korisnika, no u jednoj se stvari njihova mišljenja razilaze. Riječ je o

slobodnom vremenu za čitanje djela po vlastitome izboru. Dok učenici tvrde da ga nemaju dovoljno, knjižničari više naginju suprotnome odgovoru navodeći kako mladi odviše vremena provode na internetu i društvenim mrežama. Bez obzira na to što koriste internet za različite stvari, među kojima je i čitanje elektroničkih knjiga, one i dalje ne zamjenjuju tiskane ni u jednoj knjižnici.

Iako drže da su učenici nekoć više čitali, i dalje vjeruju kako ih većina voli čitati. Možda učenici sami to najbolje ne pokazuju, no statistika koju vode knjižničari kazuje da jedan učenik prosječno posudi do dvije knjige mjesečno što potvrđuje i velik broj različitih naslova koje učenici čitaju, a knjižničari navode.

Učenike najčešće potiču na čitanje razgovorom i preporukom knjiga pazeći na njihove interese što je jako pohvalno. Bilo bi dobro kada bi se svi knjižničari time vodili – tada se ni učenici, a ni knjižničari ne bi žalili na nedostatak razgovora. Neki sudjeluju u projektima čitanja od kojih je najviše glasova dobio *Čitanjem do zvijezda*, ali većina se oslanja na sebe i svoje mogućnosti pa organiziraju čitateljske klubove koji se održavaju otprilike jednom mjesečno, a učenici uglavnom pokazuju slabu zainteresiranost za njih.

Sami knjižničari većinom vjeruju da su dovoljno uključeni u rad s učenicima i da je prostor u kojemu se knjižnica nalazi prikladan za njih, iako ih se dosta s time još uvijek ne slaže, kao ni s tvrdnjom da se ljubav prema čitanju razvija u školi. S druge strane vjeruju da se suradnjom s ostalim nastavnicima (najčešće hrvatskoga jezika i književnosti) može pozitivno utjecati na srednjoškolce i poticaj čitanja.

Svi navedeni rezultati ukazuju na to da se knjižničari trude učenike potaknuti na čitanje i na dolazak u knjižnicu i učenici su toga svjesni, no prostor za napredak je velik. Knjižnice organiziraju najviše kreativnih radionica, a učenici bi željeli rasprave i radionice koje bi ih potaknule ili usmjerile na čitanje. Katkad je neke aktivnosti teško provoditi, zbog nedostatka vremena ili prostora, ali bi se u dogovoru s ostalim nastavnicima moglo pronaći kakvo rješenje koje bi bilo na dobrobit svih. Također bilo bi dobro kada bi učenici imali manje lektire, na koju se često žale, ali i da im se umjesto nje ponudi nekoliko djela po slobodnom izboru (uz određene uvjete) kako bi sami otkrili ono što im se sviđa i što bi mogli i dalje čitati.

9. LITERATURA

- Adult and youth literacy. // UIS fact sheet 32, 2015. Dostupno na: <http://www.uis.unesco.org/literacy/Documents/fs32-2015-literacy.pdf>.
- Braš Roth et. al.. PISA 2006 : Prirodoslovne kompetencije za život. Zagreb : Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja – PISA centar, 2007. Dostupno i na: http://www.pisa.hr/media/1153/izvjestaj_pisa-2006.pdf.
- „Čitam sto na sat“: održana završna svečanost Nacionalnoga kviza za poticanje čitanja. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/citam-sto-na-sat-odrzana-završna-svecanost-nacionalnoga-kviza-za-poticanje-citanja/>.
- Čitanjem do zvijezda SŠ 2016./17. // Hrvatska mreža školskih knjižničara. Dostupno na: <https://sites.google.com/a/knjiznicari.hr/knjiznicari/projekti-i-aktivnosti/citanjem-do-zvijezda-1/citanjem-do-zvijezda-ss-2016-2017>.
- Članak 16. Pročišćeni tekst Pravila Knjižnica grada Zagreba. // Knjižnice grada Zagreba, cop. 2017.. Dostupno na: <http://www.kgz.hr/hr/informacije/upisi-i-posudba-196/pravila-knjiznica-grada-zagreba-35930/35930>.
- Članstvo. // Fran Galović knjižnica i čitaonica u Koprivnici. Dostupno na: <http://www.knjiznica-koprivnica.hr/knjiznica/defaultcont.asp?id=12&n=1>.
- Grafički urednik dizajner. // Web stranica Škole za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, cop. 2017.. Dostupno na: <https://www.skola-gdmp.hr/graficki-urednik-dizajner/>.
- Grahovac-Pražić, V. Poetski interesi učenika razredne nastave. // Metodički obzori 4 (2009) 1-2. Dostupno i na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=70754.

- Kelić, M. Ovladavanje čitanjem : priručnik za logopede, učitelje i roditelje. Jastrebarsko : Naklada *Slap*, 2015.
- Kermek-Sredanović, M. Čitateljski interesi i osobitosti recepcije mladog čitatelja. U: Zbornik radova 5. Proljetne škole školskih knjižničara Republike Hrvatske. Rijeka : Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, Zavod za školstvo RH – Referada Rijeka : Prva sušačka gimnazija u Rijeci, 1994.
- Kovačević, D., Lovrinčević, J.. Školski knjižničar. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2012.
- Kovačević, D., Lasić-Lazić, J., Lovrinčević, J. Školska knjižnica - korak dalje. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Altagama, 2004.
- Krželj, A. Školska knjižnica i poticanje čitanja utemeljeno na žanru horora – istraživanje o tome trebamo li uvesti cenzuru ili ne. U: XXIII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske : Čitanje kao dio knjižnično-informacijskog obrazovanja. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje, 2011.
- Mjesec hrvatske knjige 2016. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, cop. 2017.. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/mjesec-hrvatske-knjige-2016/>.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb : Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006.. Dostupno na: http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf.
- Nastavni programi za gimnazije : hrvatski jezik. Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske. Zagreb, 1994. Dostupno na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf.

- Novoselić, D., Domišljanović, D., Bogut, I. Čitanje naglas učenika s roditeljima volonterima u osnovnoj školi „Castelli international school“, Grottaferrata, Rim (Italija). // Život i škola, br. 29 (2013)
- O projektu Čitamo mi, u obitelji svi. Dostupno na: <https://sites.google.com/a/knjiznicari.hr/citamo-mi-u-obitelji-svi/>.
- Pies, R. Should DSM-V Designate “Internet Addiction” a Mental Disorder?. // Psychiatry (Edgmont), br. 6 (2009), 2. Dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2719452/>.
- Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. // Državni zavod za statistiku. Dostupno na: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm>.
- Radovečki, Ljiljana. O čitanju iz knjižničarskog kuta // Književnost i dijete, br. 3 (2014), 3.
- Rončević Zubković, B. Samoregulacija čitanja. U: Čitanje za školu i život. IV. Simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika, 2013. Dostupno na: <http://www.azoo.hr/images/izdanja/citanje/Citanje.pdf>.
- Rosandić, D. Metodika književnog odgoja (Temeljni metodički književne enciklopedije). Zagreb : Školska knjiga, 2005.
- Rosandić, D. Obrazovni kurikulumi, standardi i kompetencije : s posebnim usmjerenjem na jezično-književno područje. Zagreb : Naklada Ljevak, 2013.
- Solar, M. Zašto čitati knjige? U: XXIII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske : Čitanje kao dio knjižnično-informacijskog obrazovanja. Zagreb : Agencija za odgoj i obrazovanje, 2011.
- Srednja škola Novska. Dostupno na: <http://ss-novska.skole.hr/>.
- Srednja škola Prelog. Dostupno na: <http://ss-prelog.skole.hr/>.

- Standard za školske knjižnice. Zagreb : Narodne novine d.d., 34 (2000). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_03_34_698.html.
- Svečano otvorena Noć knjige 2017. // Noć knjige. Dostupno na: <http://nocknjige.hr/tekstx.php?k=1&id=21>.
- Šeta, V. Projekt: Poziv na čaj (razvijanje čitateljskih interesa i navika putem školske izložbe). U: Zbornik radova 5. Proljetne škole školskih knjižničara Republike Hrvatske. Rijeka : Ministarstvo prosvjete, kulture i športa, Zavod za školstvo RH - Referada Rijeka : Prva sušačka gimnazija u Rijeci, 1994.
- Špiranec, S. Informacijska pismenost - ključ za cjeloživotno učenje. // Edupoint : časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju, br. 3 (2013). Dostupno i na: <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html>.
- Tulum s(l)ova – projekt poticanja čitanja iz užitka. // Hrvatska udruga školskih knjižničara. Dostupno na: <http://www.husk.hr/tulum-slova-projekt-poticanja-citanja-iz-uzitka/>.
- Tulum s(l)ova : zajednički projekt udruga HMŠK i HUŠK. Brošura. Dostupno na: <http://husk.hr/hdoc/BrosuraTulumSlova.pdf>
- Učlanjivanje. // Gradska knjižnica Beli Manastir. Dostupno na: <http://www.gkbm.hr/pravilnik.html>.
- Visinko, K. Čitanje : poučavanje i učenje. Zagreb : Školska knjiga, 2014.
- Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

10. SAŽETAK

U radu su se prikazali rezultati dvaju istraživanja od kojih je prvo provedeno među učenicima triju zagrebačkih srednjih škola, a drugo među školskim knjižničarima. Osnovna pretpostavka rada bila je da da školske knjižnice, odnosno školski knjižničari u velikoj mjeri mogu utjecati na razvoj čitanja među učenicima svoje škole kroz razne aktivnosti i radionice, osobito ako je riječ o osnovnoj školi. U srednjim školama učenici su manje zainteresirani za knjigu i čitanje, stoga knjižničari više napora moraju ulagati kako bi ih potaknuli i probudili u njima ljubav prema toj vještini i navici, a to je često vrlo teško postići. Također, pretpostavka je da je na tome području bitna suradnja knjižničara i ostalih nastavnika, osobito hrvatskoga jezika i književnosti, koji nemaju dovoljno vremena za provođenje aktivnosti kojima bi učenike potaknuli na čitanje zbog krutih okvira nastavnog plana i programa. Rezultati anketa potvrdili su navedene pretpostavke i pokazali kako učenici čitaju i često s prijateljima razgovaraju o tome. Katkad nije riječ o romanima, pripovijetkama ili stručnim djelima, već o *online* člancima koje ne treba degradirati i držati manje važnima od bilo kojeg drugoga teksta. Ono u čemu učenici vide najveći problem su lektire kojih je u nastavi hrvatskoga jezik i književnosti previše. Zbog toga su tu školski knjižničari koji kroz razgovor i razne kreativne radionice učenicima preporučuju razna djela koja bi im mogla biti zanimljiva i poticajna ili približavaju lektirna, a na to najbolje reaguju učenici drugih i trećih razreda. Na temelju dobivenih rezultata i učeničkih želja dolazi se do zaključka da bilo bi dobro kada bi knjižničari više razgovarali s učenicima, odnosno malo se više zanimali za njihove interese te pokušali organizirati rasprave na različite teme koristeći teme ili citate iz različitih djela, ali isto tako da bi bilo dobro smanjiti broj lektira i uvesti mogućnost čitanja nekoliko djela po vlastitom odabiru.

Ključne riječi: istraživanje, srednjoškolci, školska knjižnica, poticanje čitanja, projekti poticanja čitanja

Key words: research, high school students, school library, encouraging reading, projects to encourage reading

11. PRILOZI

11.1. Anketni listić za učenike

ANKETNI UPITNIK O UTJECAJU ŠKOLSKIH KNJIŽNICA NA RAZVOJ I POTICANJE ČITANJA MEĐU SREDNJOŠKOLCIMA

Dragi učenici,

ispunjavanje ovog upitnika u potpunosti je anonimno. Odgovori će se koristiti isključivo u svrhu izrade diplomskog rada na studiju bibliotekarstva i kroatistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom dr. sc. Mihaele Banek Zorice i dr. sc. Deana Slavića.

SPOL:

- a) muško
- b) žensko

VRSTA ŠKOLE / PROGRAMA:

- a) opća gimnazija
- b) jezična gimnazija
- c) trogodišnja strukovna
- d) četverogodišnja strukovna

RAZRED:

- a) prvi
- b) drugi
- c) treći
- d) četvrti

I. Ovaj se dio upitnika sastoji od deset upita povezanih s vašim (čitateljskim) navikama.

1. Koliko često čitate knjige (bilo lektirne, bilo po vašem izboru)?

- a) jednu knjigu mjesečno
- b) do dvije knjige mjesečno
- c) više od dvije knjige mjesečno
- d) jednu do tri knjige godišnje
- e) tri do šest knjiga godišnje
- f) uopće ne čitam knjige

2. Što od navedenog najčešće čitate? (Možete zaokružiti više odgovora.)

- a) lektirna djela
- b) beletristiku
- c) recenzije (knjiga, filmova, predstava)
- d) časopise
- e) stripove
- f) online članke (za školu i zabavu)

3. Što od beletristike najradije čitate? (Možete zaokružiti više odgovora.)

- | | |
|----------------------------------|---------------------|
| a) kriminalističke romane | e) poeziju |
| b) ljubavne romane | f) drame |
| c) znanstveno-fantastične romane | g) (auto)biografije |
| d) historiografske romane | h) putopise |

4. Navedite naslov posljednje pročitane knjige, a da nije lektirna.

5. Gdje najčešće posuđujete knjige koje želite čitati?

- | | |
|------------------------------------|-------------------------------|
| a) U gradskim knjižnicama (KGZ-u). | c) Od prijatelja. |
| b) U školskoj knjižnici. | d) Uopće ne posuđujem knjige. |

6. Što najčešće radite u svojoj školskoj knjižnici? (Možete zaokružiti više odgovora.)

- | | |
|----------------------|--|
| a) posuđujem knjige | d) s prijateljima igram društvene igre |
| b) čitam knjige | e) čekam kada imam slobodan sat |
| c) radim na računalu | f) ne idem u školsku knjižnicu |

7. Koje se aktivnosti provode u vašoj školskoj knjižnici? (Možete zaokružiti više odgovora.)

- | | |
|-------------------------------|---|
| a) čitateljski klub | d) susreti s književnicima i raznim predavačima |
| b) kreativne radionice | e) društvene igre (šah) |
| c) pripreme za državnu maturu | f) ostalo: _____ |

8. Za što najčešće rabite mrežu / internet? (Možete zaokružiti više odgovora.)

- | | |
|---|---------------------|
| a) društvene mreže | e) školske potrebe |
| b) gledanje filmova i serija | f) čitanje e-knjiga |
| c) slušanje glazbe | g) igranje |
| d) <i>skidanje</i> filmova, serija i glazbe | h) ostalo: _____ |

9. Koliko vremena dnevno, po svojoj procjeni, provodite na mobitelu i računalu surfajući?

- | | |
|----------------------|----------------------|
| a) između 1 i 2 sata | c) između 4 i 6 sati |
| b) između 2 i 4 sata | d) više od 6 sati |

10. Koje mrežne stranice najčešće posjećujete? (vijesti, online igre, YouTube, Wikipediju,...)

II. Ovaj se dio upitnika sastoji od devet izjava podijeljenih u tri skupine. Pročitajte izjave i zaokružite broj (od 1 do 5) koji prema VAŠEM mišljenju najbolje opisuje svaku.

**1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – niti se slažem niti se ne slažem,
4 – uglavnom se slažem, 5 – u potpunosti se slažem**

A) Mladi danas vole čitati. Čitanje im je zanimljivo.

1 2 3 4 5

Mladi danas imaju dovoljno vremena za čitanje onoga što vole / žele.

1 2 3 4 5

Mladi danas jako puno vremena provode na internetu i društvenim mrežama.

1 2 3 4 5

B) Škola je ključ za razvoj i poticanje ljubavi prema čitanju.

1 2 3 4 5

Nastavnici hrvatskoga jezika i književnosti potiču učenike na čitanje i dovoljno vremena posvećuju razgovoru o pročitanome.

1 2 3 4 5

Nastavnici hrvatskog jezika i književnosti najčešće surađuju sa školskim knjižničarem.

1 2 3 4 5

C) Knjižnica moje škole dobro je opremljena.

1 2 3 4 5

Školsk-i/-a knjižničar / knjižničarka potiče mene i druge učenike na čitanje.

1 2 3 4 5

Školsk-i/-a knjižničar / knjižničarka ima puno posla.

1 2 3 4 5

III. Ovaj se dio upitnika sastoji od osam upita koji zahtijevaju DA ili NE odgovor.

- | | | |
|--|----|----|
| a) Čitate li knjige dostupne na mreži (tzv. e-knjige, e-lektire)? | DA | NE |
| b) Ljubav prema čitanju potječe iz obitelji? | DA | NE |
| c) Razgovarate li s prijateljima o onome što čitate? | DA | NE |
| d) Razgovarate li sa školskim knjižničarem o onome što čitate? | DA | NE |
| e) Bi li vaša školska knjižnica trebala biti više angažirana u radu s učenicima? | DA | NE |
| f) Nalazi li se vaša školska knjižnica na pristupačnom mjestu u školi? | DA | NE |
| g) Osjećate li se ugodno u prostoru školske knjižnice? | DA | NE |
| h) Ima li vaša knjižnica dovoljno računala s pristupom mreži / internetu? | DA | NE |

* Da možete, što biste promijenili u školskoj knjižnici? _____

* Kako biste potaknuli čitanje među mladima? _____

11.2. Anketa za školske knjižničare

ANKETNI UPITNIK O UTJECAJU ŠKOLSKIH KNJIŽNICA NA RAZVOJ I POTICANJE ČITANJA MEĐU SREDNJOŠKOLCIMA

Poštovani knjižničari,

ispunjavanje ovog upitnika u potpunosti je anonimno i traje manje od 5 minuta. Odgovori će se koristiti isključivo u svrhu izrade diplomskog rada na studiju bibliotekarstva i kroatistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pod mentorstvom dr. sc. Mihaele Banek Zorice, prof. i dr. sc. Deana Slavića, prof.

SPOL:

- a) muško
- b) žensko

REGIJA:

- a) istočna Hrvatska (Virovitičko-podravska, Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska i Požeško-slavonska županija)
- b) sjeverozapadna Hrvatska (Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka, Varaždinska i Međimurska županija)
- c) središnja Hrvatska (Zagrebačka, Karlovačka, Sisačko-moslavačka i Bjelovarsko-bilogorska županija)
- d) Grad Zagreb
- e) sjeverni Jadran i Lika (Primorsko-goranska, Ličko-senjska i Istarska županija)
- f) srednji Jadran (Zadarska i Šibensko-kninska županija)
- g) južni Jadran (Splitsko-dalmatinska i Dubrovačko-neretvanska županija)

ŠKOLA U KOJOJ RADITE JE:

- a) gimnazija
- b) trogodišnja strukovna
- c) četvergodišnja strukovna
- d) petogodišnja strukovna (medicinska)
- e) srednja škola u kojoj se izvodi nekoliko različitih programa (npr. gimnazijski, ekonomski i tehnički)

I. Ovaj dio upitnika sastoji se od pet izjava i jednog upita. Molim Vas da zaokružite broj koji prema Vašem mišljenju najbolje opisuje određenu izjavu i odgovorite na upit.

1 – uopće se ne slažem 2 – uglavnom se ne slažem 3 – niti se slažem niti se ne slažem
4 – uglavnom se slažem 5 – u potpunosti se slažem

1. Većina srednjoškolaca voli čitati.

1 2 3 4 5

2. Srednjoškolci su nekoć više čitali.

1 2 3 4 5

3. Srednjoškolci imaju dovoljno slobodnog vremena za čitanje djela po vlastitom izboru.

1 2 3 4 5

4. Srednjoškolci su skloniji čitanju e-knjiga nego tiskanih. (Tiskanu knjigu zamjenjuju e-knjigom.)

1 2 3 4 5

5. Srednjoškolci odviše vremena provode na internetu i društvenim mrežama.

1 2 3 4 5

* Koje je najčešće posuđivano neelektirno djelo ovog polugodišta? _____

II. Drugi se dio upitnika sastoji od šest upita koji zahtijevaju DA ili NE odgovor.

1. Razvijaju li učenici ljubav prema čitanju većim dijelom u školi? DA NE
2. Odazivaju li se nastavnici na događanja koje se organiziraju u Vašoj knjižnici? DA NE
3. Može li se suradnjom školske knjižnice s ostalim nastavnicima ostvariti pozitivan utjecaj na srednjoškolce i poticanje čitanja? DA NE
4. Smatrate li da ste dovoljno uključeni u rad s učenicima? DA NE
5. Je li prostor Vaše knjižnice prikladan za učenike? DA NE
6. Ima li Vaša knjižnica računala s pristupom internetu? DA NE

III. Posljednji dio upitnika nudi mogućnost odabira jednog ili više odgovora.

1. Koliko knjiga u prosjeku učenik mjesečno posudi u Vašoj knjižnici?

- | | |
|----------|----------------|
| a) jednu | c) tri |
| b) dvije | d) više od tri |

2. Koja djela izvan lektire najčešće preporučujete određenom učeniku?
- a) one koje ostali učenici najčešće čitaju c) ovisno o učenikovim interesima
b) one koje su učenicima tematski bliske d) one koje smatram prikladnima
3. Na koje sve načine potičete čitanje među srednjoškolcima?
- a) čitateljskim klubom e) sudjelovanjem u projektima čitanja
b) preporukom raznih knjiga f) nagrađivanjem učenika (čitatelj godine)
c) razgovorom s učenicima
4. Učenici danas u školsku knjižnicu dolaze najčešće:
- a) zbog posudbe knjiga d) zbog aktivnosti koje se organiziraju
b) kada imaju slobodan sat d) zbog druženja s drugim učenicima
c) zbog korištenja računala
5. Koje se od navedenih aktivnosti provode u Vašoj knjižnici?
- a) čitateljski klub d) susreti s književnicima
b) dramska skupina d) igranje društvenih igara
c) razne radionice e) ostalo: _____
6. U kojim projektima za poticanje čitanja sudjeluje Vaša knjižnica?
- a) Tulum slova c) Čitanjem do zvijezda e) ne sudjeluje u projektima
b) Čitamo mi, u obitelji svi d) Čitamo 100 na sat f) ostalo: _____
7. Ukoliko u Vašoj knjižnici postoji čitateljska grupa, kolika je zainteresiranost za nju?
- a) velika b) osrednja c) mala
8. Ukoliko u Vašoj knjižnici postoji čitateljska grupa, koliko često se okuplja?
- _____
9. S nastavnicima kojih predmetnih područja najčešće ostvarujete suradnju?
- a) hrvatskog jezika i književnosti d) povijesti
b) stranih jezika e) strukovnih predmeta
c) geografije f) ostalima: _____
d)